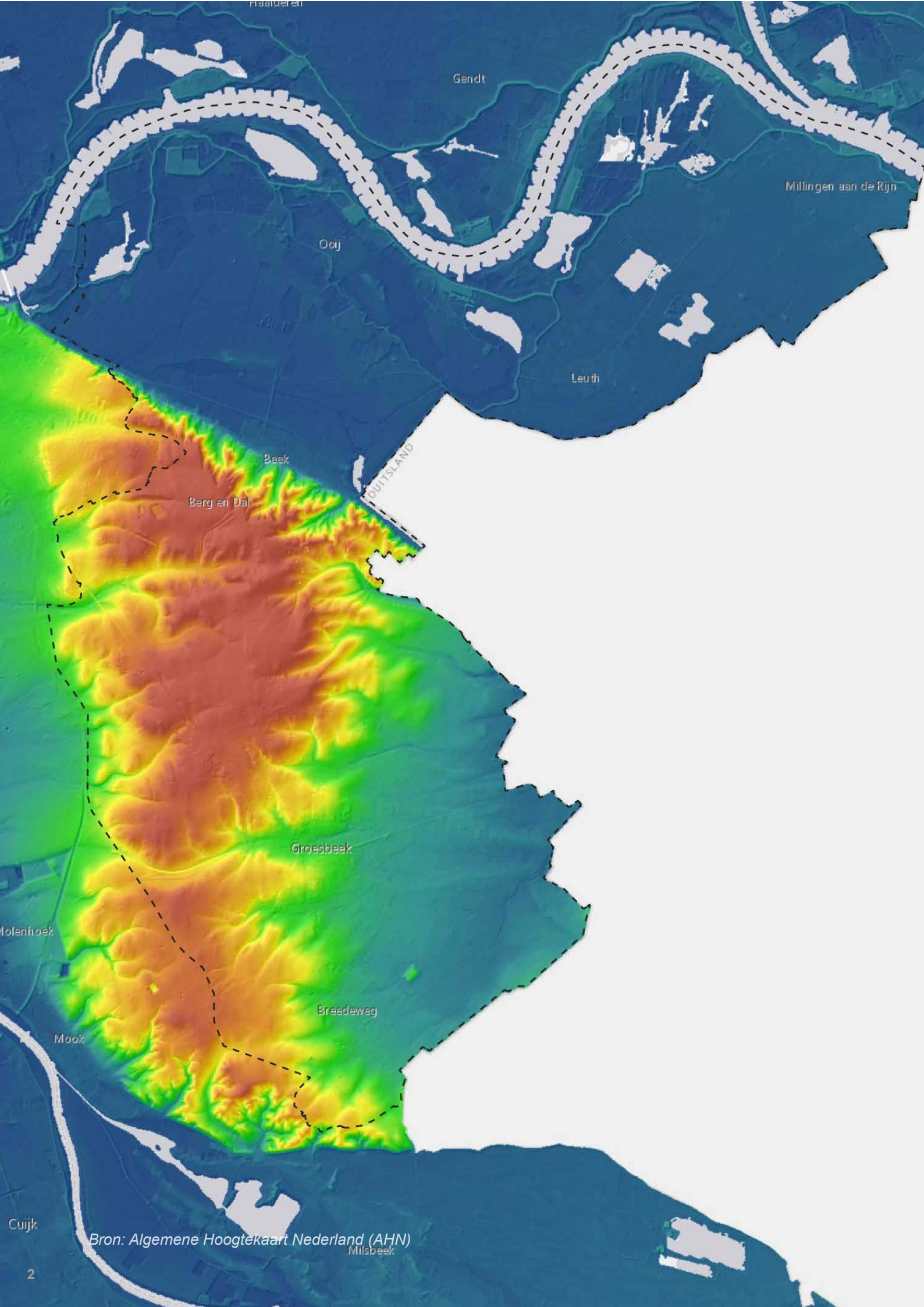

De Vergezichten van Berg en Dal

Koersdocument Omgevingsvisie

24 oktober 2023

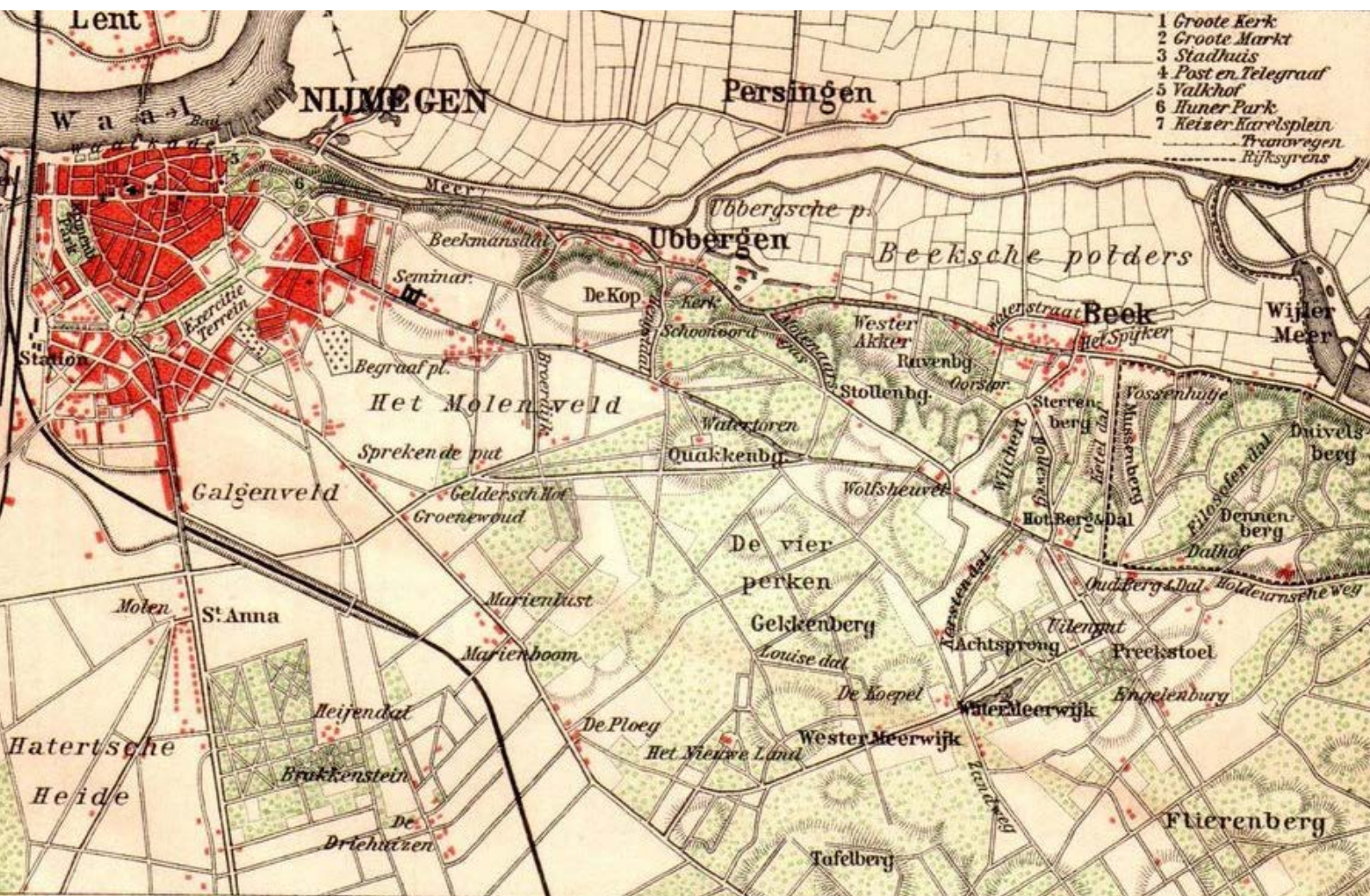

Bron: Algemene Hoogtekaart Nederland (AHN)

Milsbeek

Foto: David Brand

Historische kaart van de overgang tussen het 'hoge' en 'lage' deel van de gemeente Berg en Dal (bron: topotijdreis)

Status: vastgesteld gemeenteraad 12/10/2023
 Laatste gewijzigd: 24/10/2023

LOS stadomland B.V.
 Nieuwe Linie 1-3, 5264 PJ Vught
 Tel: 073 - 7113770
info@losstadomland.nl
www.losstadomland.nl

Projectleider gemeente
 Projectteam LOS

Berend Wouda
 Jasper Vlek
 Sophie Rijswijk

Inhoudsopgave

1	Inleiding	8
1.1	Waarom een Omgevingsvisie?	8
1.2	Doel van dit koersdocument	10
1.3	Proces tot nu toe	12
1.4	Leeswijzer	12

2	Kern van onze visie	14
2.1	Een gezonde leefomgeving	14
2.2	Vier gezonde verhalen voor Berg en Dal	18
2.3	Samenwerken met bewoners en partners	20

3	Het Groene Goud van Berg en Dal	22
3.1	Verweving landbouw en natuur	24
3.2	Mogelijkheden voor multifunctionele boerenbedrijven	26
3.3	Sturen op recreatie en beleving	28
3.4	Erfgoed als inspiratiebron	30

4	De Dorpen als Basis voor Samen Leven	32
4.1	Passend woningaanbod per dorp	34
4.2	Elk dorp een 'rood' en 'groen' ontmoetingshart	36
4.3	Groen, wandelen, fietsen in de openbare ruimte	38
4.4	Lokaal benutten van duurzame energie	40
4.5	Aantrekkelijke en duurzame werklocaties	42

5	Duurzaam Verbonden met de Regio	44
5.1	De fiets voorop: veilige en aantrekkelijke routes	46
5.2	Elk dorp een goede OV-verbinding	48
5.3	Regionale profilering: 'pionieren in het groen'	50

6	Gezonde Lucht, Bodem en Water	52
6.1	Stabiel en flexibel watersysteem	54
6.2	Bodem- en watergestuurde 'attentiekarta'	56
6.3	Concreet maken van het schone luchtakkoord	58

7	De volgende fase	60
7.1	Samenvatting uitwerkingsvragen	60
7.2	Gebiedsgerichte uitwerking	62
7.3	Uitvoeringsagenda	62
7.4	Verdiepende gebiedsgesprekken	63

Voorwoord

Samen onze dorpen en het buitengebied aantrekkelijk(er) houden en maken, met het oog op de toekomst. Met dit koersdocument zetten een volgende stap naar onze Omgevingsvisie. Daarin bepalen we wat voor gemeente we willen zijn, hoe we onze gemeente verder willen ontwikkelen en welke keuzes daarbij horen. Er komt nogal wat op ons af. Het klimaat verandert, de natuur en het landschap staan onder druk, we hebben een opgave om over te stappen op duurzame energie en er is een grote behoefte aan meer woningen. Voorzieningen zoals dorpshuizen, winkels, sportaccommodaties, en openbaar vervoer die onder druk staan. Voeg daarbij demografische en maatschappelijke ontwikkelingen als vergrijzing, afnemende beroepsbevolking, groeiende zorgvraag en individualisering en u ziet dat we met zijn allen een puzzel te leggen hebben. Ik ben blij en trots dat veel inwoners, ondernemers, verenigingen en vele anderen meedenken hierover. Zo bepalen we met elkaar hoe Berg en Dal attractief blijft.

Dat onze gezondheid bij onze Omgevingsvisie de rode draad wordt, is al wel duidelijk. Natuurlijk denken we hierbij aan zaken als schone lucht, bodem en water en maatregelen tegen gevolgen van de klimaatverandering. Maar bijvoorbeeld ook aan ontmoeting, sociale activiteiten, ontspanning en rust voor onze mentale gezondheid. Of beweging, toegang tot zorg en gezonde voeding voor onze fysieke gezondheid. Een gezonde toekomst is voor ons allemaal de basis, zo blijkt.

Van de startnotitie, via het koersdocument naar de omgevingsvisie. Een uitgebreid proces maar dat moet ook, als u weet waar we allemaal rekening mee moeten houden. Alle stappen zetten we met en voor elkaar, want samen maken we Berg en Dal.

Alex ten Westeneind
Wethouder gemeente Berg en Dal

1 Inleiding

1.1 Waarom een Omgevingsvisie?

De wereld om ons heen verandert snel. Op hetzelfde moment spelen diverse grote opgaven op het gebied van klimaat, woningmarkt, biodiversiteit, energie en landbouw. Zo staan publieke voorzieningen (zoals dorpshuizen, sportaccommodaties, winkels, zorg en openbaar vervoer) onder druk als gevolg van individualisering, digitalisering, vergrijzing, toenemende kosten en een gebrek aan personeel en vrijwilligers. Tegelijk is grote behoefte aan woningen, met name voor senioren en starters. Ook moeten we onze leefomgeving aanpassen aan klimaatverandering. De kans op extreme buien, hittestress en structurele verdroging neemt toe. We hebben ruimte nodig voor de opwek van hernieuwbare energie en staan voor een grote opgave om onze samenleving circulair te maken. Het bewustzijn rond inclusiviteit en gezondheid groeit, zeker ook door de coronacrisis.

Al deze ontwikkelingen leiden tot een grote vraag naar ruimte en vragen om een aanpassing van onze leefomgeving. Met de omgevingsvisie willen we als gemeente Berg en Dal antwoorden bieden op de ruimtelijke opgaven van vandaag en morgen. De omgevingsvisie is een van de belangrijke beleidsinstrumenten onder de Omgevingswet die de komende jaren zal worden ingevoerd. In de omgevingsvisie leggen we voor ons hele grondgebied vast wat de gewenste ontwikkelingsrichting van onze leefomgeving is voor de lange termijn. We bepalen het wensbeeld voor de lange termijn (2040) en vertalen dat naar stappen die we vandaag en morgen kunnen zetten om daar te komen.

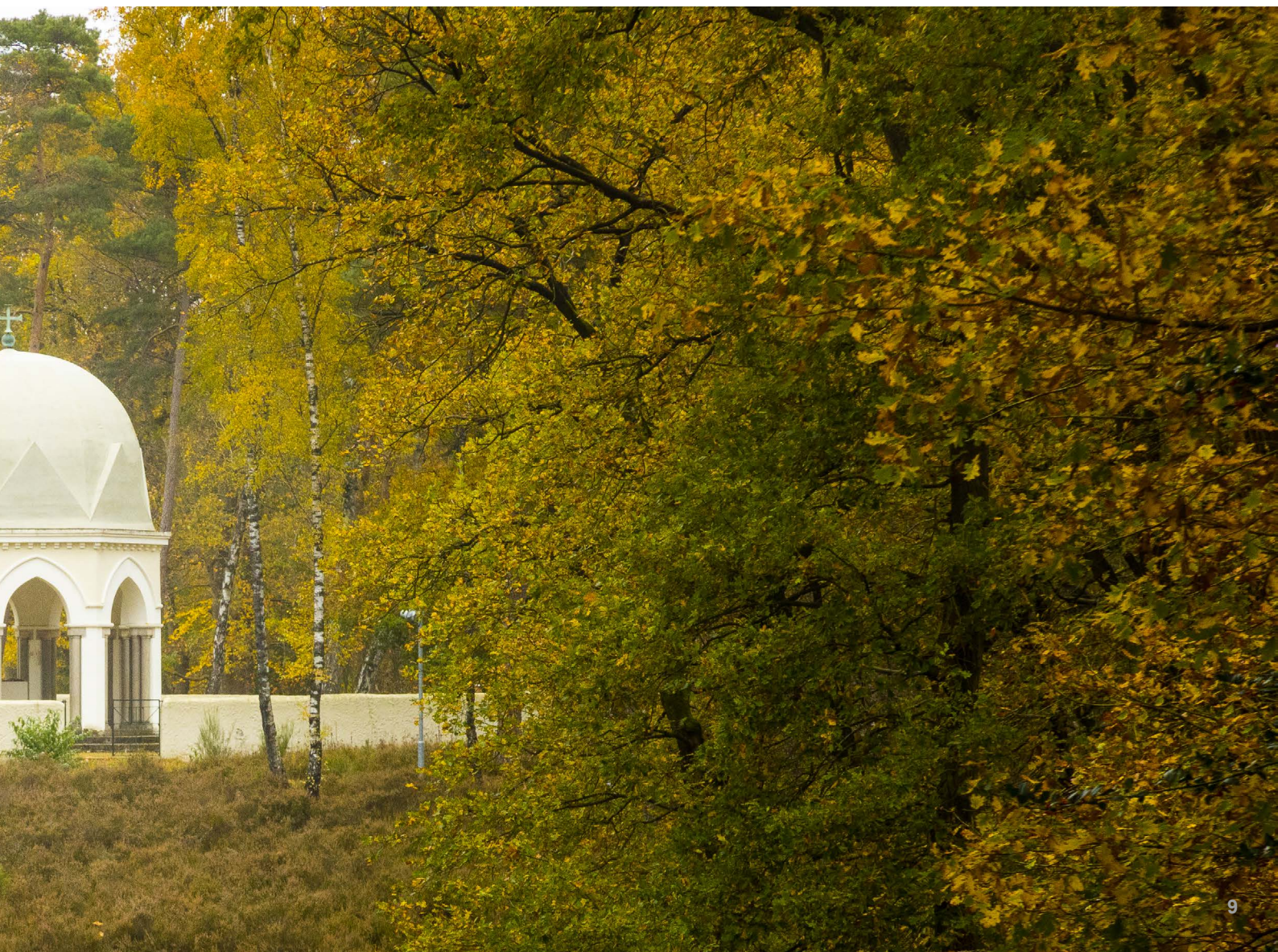
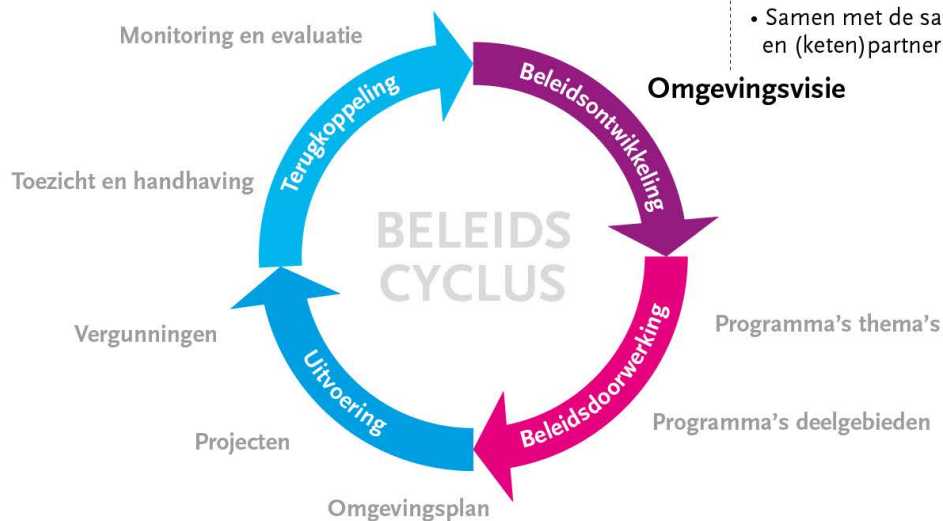
Foto: David Brand

Schematische weergave van de beleidscyclus onder de Omgevingswet en de positie van de omgevingsvisie daarin (beeld: LOS stadomland).

- Strategische doelen
- Integrale aanpak
- Gebiedsgerichte uitwerking
- Uitvoeringsagenda
- Sturing en rollen

- Basis voor beleidscyclus
- Toetsen van initiatieven

- Samen met de samenleving en (keten)partners

1.2 Doel van dit koersdocument

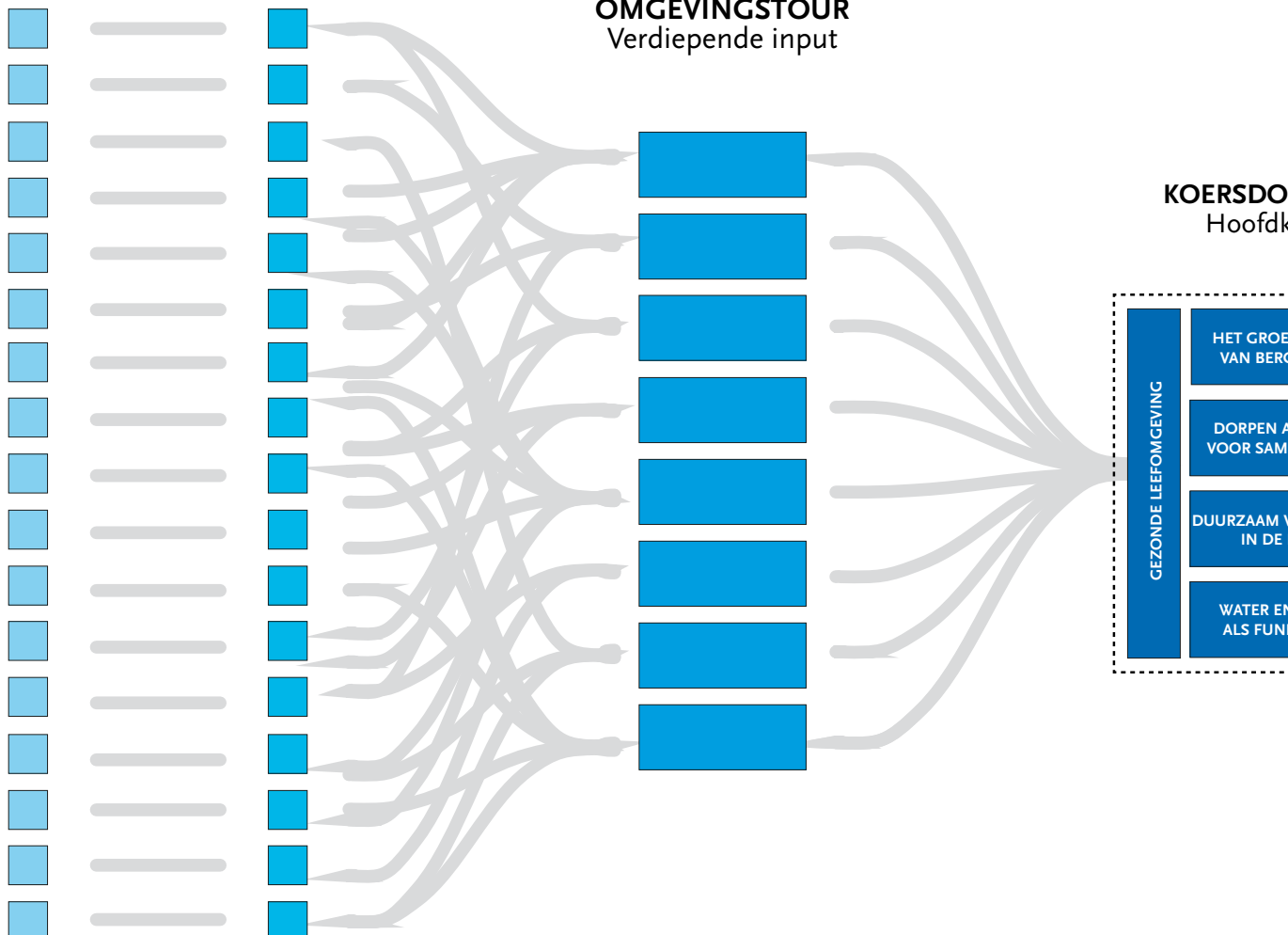
We hebben er in Berg en Dal voor gekozen om de Omgevingsvisie in fases op te stellen. We zijn begonnen met de startnotitie. Daarin hebben we bepaald welke vraagstukken, kwaliteiten en thema's aan de orde moeten komen in de omgevingsvisie. Daarnaast hebben we in de startnotitie aangegeven hoe we bewoners, ondernemers en partners bij het opstellen van de omgevingsvisie willen betrekken. We willen de kennis en ervaring die bij hen aanwezig is over het functioneren van de leefomgeving gebruiken om tot een zorgvuldige visie te komen. In de startnotitie hebben we aangegeven hoe we dat gesprek wilden gaan voeren. Kortom, de startnotitie bepaalde de kaders voor het vervolg. De startnotitie is in 2021 door de gemeenteraad vastgesteld als kader voor de vervolgstappen.

Daarna zijn we aan de slag gegaan met de volgende fase: het opstellen van dit koersdocument. In dit document bepalen we de visie op hoofdlijnen voor de toekomstige inrichting en ontwikkeling van onze leefomgeving in Berg en Dal tot 2040. Het koersdocument bevat de ambities, doelen en sturende principes die bepalend zijn om in de volgende en laatste fase de omgevingsvisie uit te werken. Daarin zullen de hoofdkeuzes worden vertaald naar en uitgewerkt voor dorpen en deelgebieden en stellen we een uitvoeringsagenda op met daarin de volgende stappen.

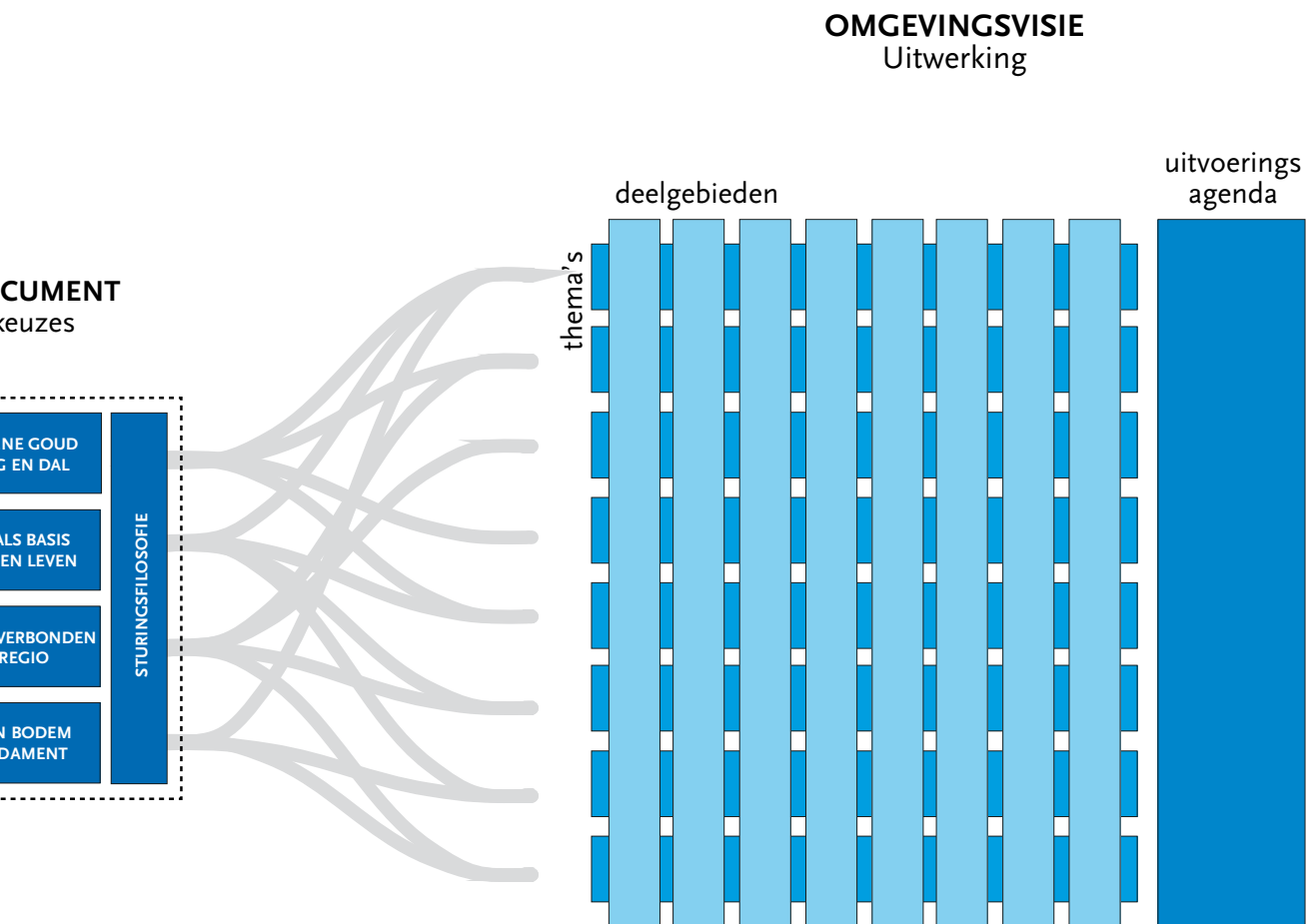
STARTNOTITIE Vraagstukken

ENQUETE Richtinggevende input

OMGEVINGSTOUR Verdiepende input

- Fase 1 Startnotitie
 - Kernkwaliteiten
 - Vraagstukken
- Fase 2 Koersdocument
 - Ambities en doelen
 - Sturende principes
- Fase 3 Omgevingsvisie
 - Gebiedsgerichte uitwerking (voor dorpen en buitengebied)
 - Uitvoeringsagenda

Schematische weergave van het proces en de stappen en tussenproducten. Dit koersdocument is een samenvatting en conclusie van het proces tot nu toe en bevat de hoofdkeuzes voor uitwerking in de volgende, laatste fase.

1.3 Proces tot nu toe

- Om dit koersdocument op te stellen, hebben we op verschillende manieren input opgehaald bij de samenleving:
- Een brede enquête onder bevolking (Toekomstwijzer Leefomgeving Berg en Dal)
 - Inloopavonden in alle dorpen (Omgevingstour Berg en Dal)
 - Bijeenkomst met het 'landschapsoverleg' (natuur- en landschapsorganisaties)
 - Bijeenkomst met een afvaardiging van het bedrijfsleven (ondernemersverenigingen en bedrijventerreinen)

Eind 2021 hebben we een brede enquête gehouden onder de bevolking. Daarin hebben we een groot aantal stellingen en vragen opgenomen over de thema's uit de startnotitie. Deze vragenlijst is zowel fysiek als digitaal verspreid onder de bevolking. In totaal hebben circa 650 bewoners de enquête ingevuld. Dat is een mooie respons en het heeft waardevolle richtinggevende informatie opgeleverd.

Daarna hebben we in juni en juli 2022 de 'Omgevingstour' georganiseerd. In elk van de tien dorpen (Millingen aan de Rijn, Beek-Ubbergen, Berg en Dal, Groesbeek, Kekerdorp, Breedeweg, De Horst, Heilig Landstichting, Ooij, Leuth) in de gemeente hebben we een open inloopavond gehouden waarin met bewoners vijf verschillende thema's zijn besproken. Ook zijn twee inloopavonden gehouden voor het buitengebied, één voor de polders en één voor de heuvels. Bewoners en ondernemers konden binnenlopen en hoefden zich niet aan te melden. De opkomst in totaal was goed en wisselend per avond/dorp. Soms tegenvallend, soms overweldigend. In totaal zijn bijna 300 mensen op de inloopavonden aanwezig geweest. Na de inloopavonden zijn nog twee bijeenkomsten met organisaties geweest, één met landschaps- en natuurorganisaties en één met een afvaardiging van het bedrijfsleven (per ondernemersvereniging en per bedrijventerrein).

Uitgebreide informatie en de resultaten van de enquête en omgevingstour zijn via deze links te vinden:

- [Klik hier om de enquête 'Toekomstwijzer Leefomgeving' te bekijken](#)
- [Klik hier om de verslagen van de inloopavonden 'Omgevingstour' te bekijken](#)

1.4 Leeswijzer

Met de opbrengst van de enquête en inloopavonden als input hebben we dit koersdocument opgesteld. In het volgende hoofdstuk gaan we in op de kern van onze visie en hoe we daar samen met bewoners en partners aan willen gaan werken (sturingsfilosofie). In de hoofdstukken 3, 4, 5 en 6 werken we de kern van de visie uit in vier verhaallijnen voor Berg en Dal. Elk van deze verhalen bevatten 'uitwerkingsvragen' voor de volgende fase, de uitwerking tot de omgevingsvisie. Daarmee bepalen we dus wat de volgende stappen zijn om tot de uiteindelijke omgevingsvisie te komen. Het laatste hoofdstuk 7 gaat in op hoe we de volgende fase gaan organiseren.

Samenvatting resultaten TOEKOMSTWIJZER LEEFOMGEVING BERG EN DAL

Hoe wilt u dat Ooij, Beek, Millingen aan de Rijn, Groesbeek en de andere dorpen in onze mooie gemeente er in 2040 uitzien? Wat zijn uw favoriete plekken? Waar wilt u sporten of wonen? Meer ruimte voor parkeren of groep in de straat? Deze vragen zijn onderdeel van een lokale enquête die we in november 2021 aan onze inwoners hebben voorgelegd. De opbrengst van de enquête is een belangrijke bouwsteen voor de omgevingsvisie die wij als gemeente Berg en Dal momenteel aan het maken zijn. Hiermee vindt u een samenvatting van de resultaten.

Wie heeft de enquête ingevuld? In totaal hebben 135 mensen de enquête ingevuld. Bijna driekwart deed dat online op www.laemontbergendal.nl, een klein deel had invullen van de enquête in De Rozet. Onderstaande grafieken laten zien hoe de deelnemers zijn verdeeld over de dorpen en leeftijd.

Wat gaan we doen met de resultaten? De resultaten van de enquête geven een beeld van wat onze inwoners waardeeren aan leefomgeving, over welke thema's overeenstemming lijkt te zijn en waar mogelijk dilemma's zitten. Hierin gaan we de Werk van de Omgeving organiseren waarin we met onze inwoners en maatschappelijke organisaties nader op gesprek gaan over de toekomst van onze dorpen en het buitengebied. De resultaten van de enquête gebruiken we om de gemeenteraad te helpen.

Op de hoogte blijven van ontwikkelingen en de volgende stappen, meld u dan aan voor de nieuwsbrief via de website www.laemontbergendal.nl.

De favoriete plekken van de deelnemers

Proef de rust in het buitengebied van Berg en Dal!

Het Groene Goud van Berg en Dal!

Wat deelnemers het meest waarderen

- De mooie natuurgebieden
- Vlaakbij Nijmegen en toch 'staren'
- De hoogteschermen en het heuvelslandschap
- De Waal met haar uiterwaarden en polders
- De aantrekkelijke fiets- en wandelroutes
- De sfeer en gezelligheid in de dorpen
- De mogelijkheden voor sporten en bewegen
- Het rijk verenigingsleven
- Evenementen zoals kermis en carnaval
- De vele actieve ondernemers in de dorpen
- Het erfgoed zoals de Romeinse Limes en WOII
- Tripplanners zoals preppark en maats
- Anders

De mening van deelnemers over de stellingen

Boeren moeten (financieel) beloofd worden als zij zich inzetten voor natuur, landschap en bodem. Het is een goed idee om sportaccommodaties ook voor andere activiteiten te gebruiken. We moeten als Berg en Dal zelf het initiatief nemen om meer afval- en reststoffen te hergebruiken. In elke wijk en elk dorp moet wettelijke aanpak zijn voor mensen met een zorgaanspraak. In mijn woonomgeving is voldoende en goede speelruimte aanwezig voor kinderen. Ook monumentale panden zouden verduurzamd moeten worden. Publieke bedrijfsbebouwde panden en leguimen, moeten zoveel mogelijk publiek toegankelijk blijven. Cultuurhistorie zou beter dan nu beschermd en zichtbaar moeten worden. In mijn wijk mag meer groen komen, ook als en dan minder ruimte is voor parkeren voor de deur. We moeten niet alleen inzetten op zonnepanelen maar ook kijken naar windmolens. We zouden de dorpen moeten uitbreiden zodat voorzieningen behouden kunnen blijven. Bedrijventerreinen hoeven niet uit te breiden, ook als dan niet alle bedrijven een plek kunnen vinden. Het is belangrijker dat de lijnbus snel op de plek van bestemming is dan dat er veel haltes dichtbij zijn. Lever een grote complete sportaccommodatie verder weg dan een kleine eenvoudige accommodatie dichtbij.

Meer opvallende en interessante resultaten

- Eerder geeft aan dat veiliger en aantrekkelijker fietsroutes ervoor kan zorgen dat ze vaker de fiets nemen in plaats van de auto.
- Driekwart ziet ruimte in het buitengebied voor nieuwe functies. Meest genoemd zijn meer bosnatuur (48%), woningen (33%) en duurzame energie (24%).
- Tweede slaat veelvuldig geluidsoverlast of slechte luchtkwaliteit. Meest genoemde oorzaken zijn huisloot (licht) en verkeer (geluid).
- Meest genoemde aandachtspunten bij de inrichting van woonwijken zijn bomen en planten (29%), sporten en recreëren (20%), ruimtes voor waterberging (14%) en parkeren voor de deur (13%).
- Het belang van de dorpscentra wordt breed gedeeld. 21% vindt de centra heel belangrijk als sociaal hart, 40% vindt de centra ook belangrijk maar niet de enige plek voor ontmoeting.
- Bijna iedereen heeft interesse in lokale streekproducten. De meerderheid (81%) geeft aan dat de producenten dat wel makkelijk verkrijgbaar moeten zijn. 13% wil met anderen een productiecoöperatie beginnen!
- De overgrote meerderheid vindt dat voldoende bronnen/energie ingezet kunnen worden met andere functies. 46% vindt woonruimte geschikt, 33% niet recreatie als geschikte woofding.
- Er is een verdeeldheid over de overlast van toerisme en recreatie. 43% vindt dat het op sommige plekken of momenten te druk wordt, 48% vindt van niet.
- Opgevoerd 60% vindt dat wandel- en fietsroutes verbeterd kunnen worden. Meest genoemd zijn de verbinding tussen de polder en de heuvels, rondom de dorpen en in de polders.

Hoe wilt u dat Ooij, Beek, Millingen, Groesbeek en de andere mooie dorpen in Berg en Dal er in 2040 uitzien?

Eerder gaven ongeveer 540 deelnemers al hun mening via een enquête. We willen graag met u verder praten over woningbouw, duurzaamheid, de toekomst van ons fraaie landschap en andere onderwerpen. Door middel van een aantal voorwerpen dagen we u tijdens de avonden uit om aan te geven wat uw ideeën zijn.

Zo maken we samen met u de zogenaamde omgevingsvisie. Dat is een plan dat iedere gemeente moet maken. In dat plan geven we aan wat we in de toekomst willen met onze dorpen en het buitengebied.

Hoe kunnen we de balans tussen natuur, gebruik en behoeven in de buitengebieden verbeteren?

Vindt u dat uw dorp moet groeien en waarom wel of niet?

Hoe kunnen we duurzame energie inzetten voor de ontwikkeling van uw dorp?

OMGEVINGSTOUR - BERG EN DAL

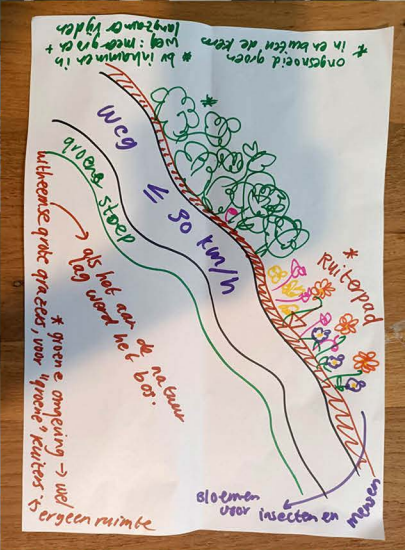
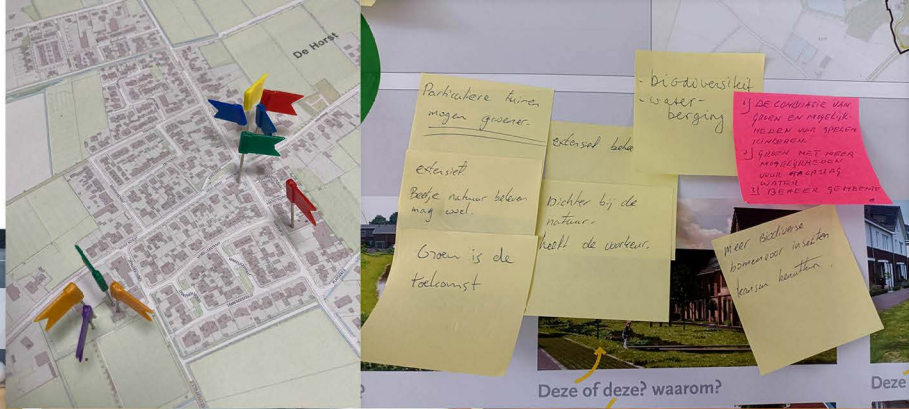
7 juni	Ooij Dorpshuis De Sprong 18:00 - 19:30
7 juni	Leuth Vriendenkring 20:30 - 22:00
8 juni	Kekerdorp Kulturhus Kekerdorp 18:00 - 19:30
8 juni	Millingen a/d Rijn OEV 20:30 - 22:00
27 juni	Groesbeek Mallemlen 18:00 - 19:30
27 juni	Heilig Landstichting Dorpshuis De Bosduivel 20:30 - 22:00
29 juni	Breedeweg De Sleutel 18:00 - 19:30
29 juni	De Horst Dorpshuis De Slenk 20:30 - 22:00
4 juli	Buitengebieden heuvels Mallemlen 18:00 - 19:30
5 juli	Buitengebieden polders Vriendenkring 20:30 - 22:00
7 juli	Beek Ubbergen Kulturhus Beek 18:00 - 19:30
7 juli	Berg en Dal Dorpshuis Kerstendal 20:30 - 22:00

Verplaatst in verband met de aankomende dagse!

Samenvatting inwoners enquête

Uitnodiging Omgevingstour

Sfeerimpressie Omgevingstour

2 Kern van onze visie

2.1 Een gezonde leefomgeving

Het is aangenaam wonen en leven in de gemeente Berg en Dal. Een prachtig landschap om van te genieten, hechte dorpen waar veel te doen is en de stedelijke voorzieningen altijd dichtbij. Onze bewoners wonen hier graag en kunnen op een prettige en gezonde manier wonen. Tegelijkertijd zien we dat deze leefomgeving niet vanzelfsprekend is. Er zijn veel ruimtelijke ontwikkelingen gaande waar we als gemeente en samenleving een antwoord op moeten vinden. De omgevingsvisie gaat ons daarbij helpen.

In Berg en Dal benutten we de invoering van de Omgevingswet en het opstellen van de Omgevingsvisie, om gezondheid meer centraal te zetten in ons omgevingsbeleid. We zijn er als samenleving steeds meer van bewust dat een goede gezondheid, zowel fysiek als mentaal, bijdraagt aan een gelukkig leven. Onze leefomgeving en de manier waarop deze is ingericht, heeft directe invloed op onze gezondheid en kan helpen voorkomen dat mensen ziek worden. Deze preventieve werking is niet alleen voor onze bewoners fijn, maar draagt ook bij aan het beheersen van de toenemende druk op de zorg als gevolg van de voortgaande vergrijzing.

Gezondheid speelt altijd al een belangrijke rol in het beleid van Berg en Dal. Niet voor niets profileren we ons als wandelgemeente en biedt onze gemeente plaats aan vele zorginstellingen. Tegelijkertijd merken we ook dat gezondheid soms pas laat in beeld komt bij nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen. Dat willen we veranderen: van achteraf toetsen op gezondheid, naar vooraf sturen op gezondheid.

Gezondheid: lichaam en geest

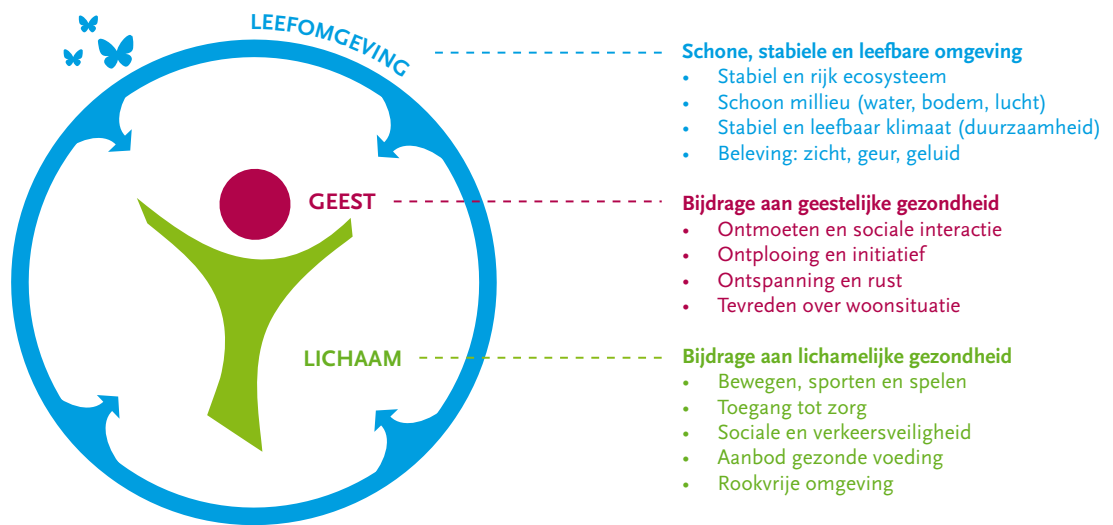
We willen in ons omgevingsbeleid actiever en bewuster sturen op een stabiele, veilige en gezonde leefomgeving. Voor mens, plant en dier. Van achteraf toetsen, naar meer vooraf sturen op gezondheid. Om dat te bereiken is het van belang om een goede definitie van een gezonde leefomgeving te bepalen.

De traditionele definitie van gezondheid is vooral gericht op het voorkomen van infectieziekten (veroorzaakt door virussen, bacteriën en schimmels). Corona is daar een recent voorbeeld van. In onze moderne samenleving gaat het daarnaast vooral om het voorkomen van welvaartziekten zoals kanker, obesitas, diabetes en hart- en vaatziekten. Deze ziekten worden veroorzaakt door (een combinatie van) milieuvervuiling, ongezond gedrag en/of mentale instabiliteit. Het wordt steeds duidelijker dat een lichamelijke en geestelijke gezondheid sterk met elkaar verbonden zijn. Is iemand gelukkig dan is deze persoon vaak ook minder vatbaar voor ziekten. We maken daarom onderscheid in geestelijke en lichamelijke gezondheid. En de inrichting van de leefomgeving heeft invloed op beiden.

Invloed van leefomgeving op gezondheid

In ons omgevingsbeleid zetten we als gemeente Berg en Dal in op het creëren van een zo gezond mogelijke leefomgeving. Dit is een omgeving die de gezondheid van onze inwoners niet schaadt, die hen uitnodigt tot gezond gedrag en een omgeving die als prettig wordt ervaren om in te wonen en te leven. Met de inrichting van de leefomgeving willen we bijdragen aan de geestelijke en lichamelijke gezondheid. Een belangrijke randvoorwaarde is een stabiel en rijk ecosysteem om ons heen. Dat is van belang voor ons als mens maar zeker ook voor planten en dieren. De natuur heeft grote meerwaarde voor ons als mens maar ook eigen, intrinsieke waarde. We maken in ons omgevingsbeleid onderscheid in drie pijlers als het gaat om een gezonde leefomgeving:

- Een schone, stabiele en leefbare omgeving
- Bijdrage aan de geestelijke gezondheid
- Bijdrage aan de lichamelijke gezondheid

Een gezonde leefomgeving begint met een **stabiele, schone en leefbare omgeving** als basis:

- Stabiel en rijk ecosysteem: Voldoende, stabiele en rijke natuur en biodiversiteit is de basis voor een gezonde omgeving. Voor mensen maar dit heeft ook intrinsieke waarde in zichzelf (voor planten en dieren).
- Schoon milieu: milieuvervuiling vergroot de kans om ziek te worden. Een schone lucht, bodem en waterhuishouding is de basis voor een gezonde omgeving.
- Stabiel en leefbaar klimaat: klimaatverandering heeft grote gevolgen voor de leefbaarheid van onze planeet en de gezondheid van mensen (o.a. hitte, wateroverlast). We passen onze leefomgeving daarop aan en dragen bij aan het voorkomen van verdere klimaatverandering (duurzaamheid).
- Beleving: zicht, geur en geluid. De omgeving heeft grote invloed op onze zintuiglijke beleving. Zo kan teveel omgevingsgeluid of geur bijvoorbeeld schadelijk zijn en stress veroorzaken. Aantrekkelijke uitzichten dragen juist bij aan het geluksgevoel. We willen dat onze leefomgeving als aangenaam wordt ervaren.

Met de inrichting van de omgeving dragen we bij aan de **geestelijke gezondheid** van inwoners en bezoekers:

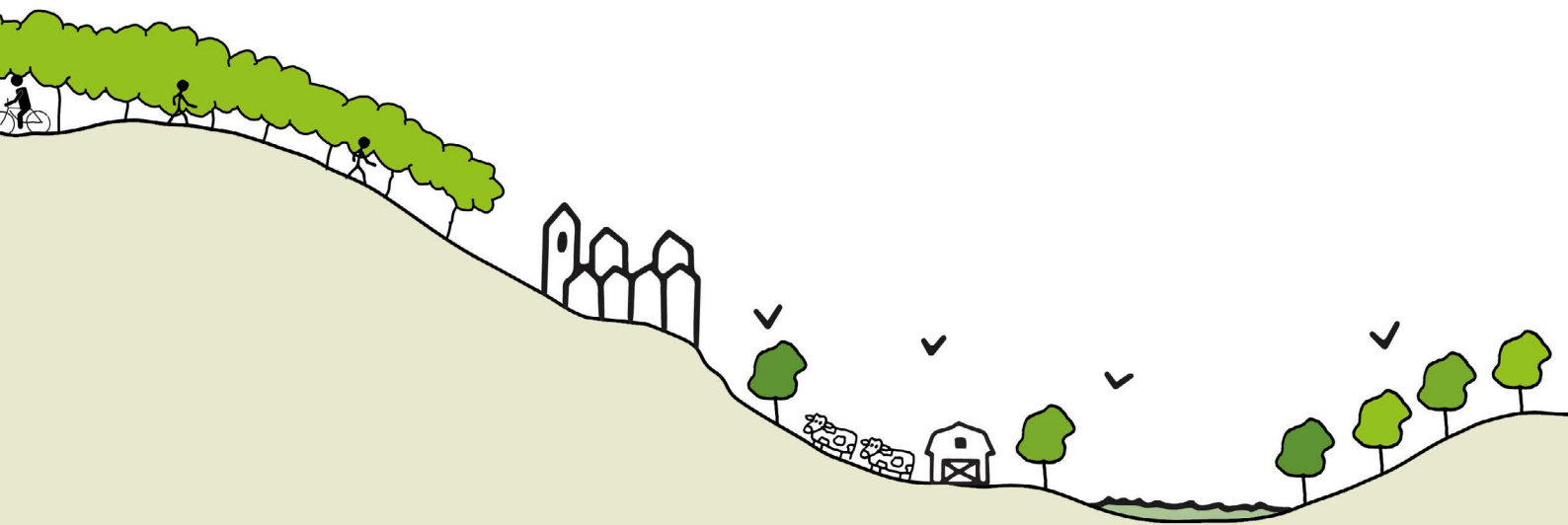
- Ontmoeten en sociale activiteiten: mensen met veel sociale contacten zijn gelukkiger en leven ook vaak langer. Eenzaamheid kan juist leiden tot depressie en verminderde weerstand. De leefomgeving moet voldoende ruimte bieden om elkaar te kunnen ontmoeten.
- Ontplooiing en initiatief: kunnen werken en jezelf kunnen ontplooien zijn belangrijke pilaren om gelukkig te zijn, het geeft zingeving in het leven. In de leefomgeving moet ruimte zijn om als individu of als groep initiatief te kunnen nemen, doen waar je gelukkig van wordt. Dat betekent ook dat publieke voorzieningen en de openbare ruimte toegankelijk moeten zijn voor al onze inwoners
- Ontspanning en rust: De samenleving is steeds complexer, sneller en drukker. Om te kunnen herstellen van inspanning is het belangrijk lichaam en geest tot rust te laten komen. Een balans tussen inspanning en ontspanning. Stilte draagt daar ook aan bij.
- Fijne woonsituatie: de eigen woning en directe omgeving is de basis voor een gelukkig leven. Cruciaal om je veilig en comfortabel te voelen. De woning moet aansluiten bij wat iemand nodig heeft om aangenaam te leven.

Met de inrichting van de omgeving dragen we bij aan de **lichamelijke gezondheid** van inwoners en bezoekers:

- Bewegen, sporten en spelen: de leefomgeving kan gezond gedrag stimuleren en bijdragen aan een gezond gewicht door mogelijkheden te creëren om (alleen of samen) te bewegen, sporten en te spelen. Niet alleen in de vrije tijd maar ook tijdens dagelijkse verplaatsingen.
- Toegang tot zorg: door een laagdrempelige toegang tot zorg dichtbij huis kunnen (beginnende) mentale en lichamelijke kwalen snel opgespoord worden en kan voorkomen worden dat het erger wordt.
- Sociale en verkeersveiligheid: De inrichting van de leefomgeving is bepalend voor de veiligheid in de openbare ruimte, zowel in het verkeer als sociaal en het voorkomen van (milieu)rampen.
- Gezonde voeding: met de inrichting van de leefomgeving kan de beschikbaarheid en het aanbod van gezonde voeding worden gestimuleerd en/of het aanbod van ongezonde voeding juist worden beperkt. Vooral daar waar het omgevingsbeleid betreft waar veel kinderen en jongeren komen.
- Rookvrije omgeving: een rookvrije ruimte beschermt personen tegen onvrijwillige blootstelling en schadelijke gevolgen van rook. Dat begint op plekken met veel kinderen en bij de ingang tot publieke gebouwen.

Deze aspecten van lichamelijke en geestelijke gezondheid vinden we in Berg en Dal van belang en vormen de rode draad die door de Berg en Dalse omgevingsvisie heen loopt. Een gezonde omgeving is daarmee bepalend voor de uitwerking van ons omgevingsbeleid in de komende jaren.

2.2 Vier gezonde verhalen voor Berg en Dal

Hoofddoel van ons omgevingsbeleid is om met de inrichting en ontwikkeling van onze leefomgeving bij te dragen aan de gezondheid van onze bewoners en bezoekers. Om hier uitwerking aan te geven hebben we eerst de kernkwaliteiten van onze leefomgeving bepaald. Deze kwaliteiten en de vraagstukken die spelen, hebben we middels de enquête en inloopavonden besproken. Daar zijn conclusies uit naar voren gekomen die we hebben vertaald naar vier 'gezonde verhaallijnen' die de basis gaan vormen van onze omgevingsvisie:

- Het Groene Goud van Berg en Dal
- De Dorpen als Basis voor Samen Leven
- Duurzaam Verbonden met de Regio
- Gezonde Bodem, Lucht en Water

Hieronder een korte samenvatting van deze vier verhaallijnen. In de volgende hoofdstukken gaan we er uitgebreider op in en benoemen we per verhaallijn een aantal sturende principes die in de uiteindelijke omgevingsvisie verder (gebiedsgericht) zullen worden uitgewerkt.

Het Groene Goud van Berg en Dal

Misschien wel de allergrootste kernkwaliteit van onze gemeente is het unieke en gevarieerde landschap en het erfgoed en cultuurhistorie die daar onlosmakelijk mee is verbonden. De hoogteverschillen en afwisseling van 'open' weidse polders en 'gesloten' bosgebieden maakt het landschap aantrekkelijk dat door bewoners en bezoekers enorm wordt gewaardeerd. Het biedt een groot aantal maatschappelijke waarden waar onze hele samenleving en elk individu op zijn of haar eigen manier van profiteert. Zo zorgt het landschap voor onze watervoorziening, schone lucht, stilte en rust, vruchtbare landbouwgrond, een rijke natuur, mogelijkheden om te bewegen en is het belangrijk voor onze economie (toerisme). Het landschap is het groene goud van Berg en Dal. Tegelijkertijd zien we dat het landschap onder druk staat. Steeds meer functies vragen om ruimte en dat leidt tot een groeiende disbalans tussen de natuur, het gebruik en de beleving van het landschap.

Onze inzet is en blijft om het landschap te beschermen als basis voor onze kwaliteit van leven en een gezonde leefomgeving. We streven naar het verbeteren en bewaken van de balans tussen de drie kernwaarden van het landschap: gebruikswaarden (voedselproductie, bedrijven, recreatie, wonen, sporten, duurzame energie), natuurwaarden (biodiversiteit, ecosystemen) en belevingswaarden (uitzichten, rust, erfgoed). Dat betekent dat geen van deze drie waarden het alleenrecht heeft maar altijd in balans en geïntegreerd is met de andere waarden. Het liefst zien we zelfs synergie tussen waarden. We willen dat een ontwikkeling zich voegt naar de structuur van het landschap en een bijdrage levert aan kwaliteitsverbetering van het landschap.

De Dorpen als Basis voor Samen Leven

In ons fraaie landschap liggen hechte dorpen waar het maatschappelijke leven zich voor een groot deel afspeelt: Millingen aan de Rijn, Beek-Ubbergen, Berg en Dal, Groesbeek, Kekerdorp, Breedeweg, De Horst, Heilig Landstichting, Ooij, Leuth. Ook hebben we kleinere kernen zoals Persingen en Erlecom. Elk dorp heeft haar eigen ontstaansgeschiedenis, ligging en karakter. Bewoners zijn voor publieke voorzieningen en sociale contacten in eerste instantie vooral op hun eigen dorp gericht. De onderlinge samenhang en betrokkenheid is groot. Dit uit zich door een rijk verenigingsleven, sterk lokaal ondernemerschap en activiteiten en evenementen die in elk dorp georganiseerd worden. Het lokale bedrijfsleven zorgt voor werkgelegenheid, ontplooiingskansen en sponsoring van verenigingen.

De lokale verbondenheid is een grote kernkwaliteit maar niet vanzelfsprekend. Zo hebben publieke voorzieningen het lastig door hoge kosten, individualisering, afnemende bezoekers, digitalisering en vergrijzing. Bewoners die willen verhuizen en in hun eigen dorp willen blijven, hebben soms moeite om een (passende) woning te vinden. Voor de (toekomstige) sociale verbondenheid is het jammer als bijvoorbeeld jongeren daardoor elders gaan wonen. Voor de toekomstige ontwikkeling van onze gemeente zien we onze dorpen als cruciale basis voor het maatschappelijke leven. We zien dat er veel 'dorpse kracht' aanwezig is. Dorpen zijn zelfredzaam, eigenzinnig hecht, zorgzaam en ondernemend. De hechte dorpen zorgen elk op hun eigen manier voor een veilig en aangenaam 'nest' waar bewoners graag wonen en samen leven. Op dorpsniveau zijn de banden hecht en is de onderlinge betrokkenheid hoog. Deze 'dorpse krachten' zetten we in om onze samenleving ook in de toekomst voor iedereen veerkrachtig, aangenaam, ondernemend, sociaal en duurzaam te houden. Het dorp is het niveau waar we publieke functies, werkgelegenheid en sociale samenhang zoveel mogelijk blijven organiseren en faciliteren. Dat betekent niet elk dorp alle voorzieningen, maarwel in elk dorp voldoende plekken en mogelijkheden voor bewegen, ontmoeten, ondernemen en activiteiten.

Duurzaam Verbonden met de Regio

De nabijheid van de stad Nijmegen is altijd bepalend geweest voor de ontwikkeling van onze gemeente. Van oudsher zijn de onderlinge banden sterk. De gemeente Berg en Dal is door de eeuwen heen een aantrekkelijke 'buitenplaats' voor stedelingen en dat heeft ondernemers kansen geboden. Andersom maken wij graag gebruik van de stedelijke voorzieningen in de stad en regio die makkelijk te bereiken zijn. In Berg en Dal woon je echt 'buiten' maar is de stad nooit ver weg. Dat maakt wonen in Berg en Dal zo aantrekkelijk. Ook trekken veel bedrijven en organisaties in onze gemeente samen op met bedrijven in Nijmegen en de Groene Metropoolregio. De nabijheid van en verbondenheid met de stad biedt vele voordelen maar leidt ook tot vraagstukken. De nabijheid van de stad leidt tot veel verkeer en een toenemende recreatiedruk in ons buitengebied. De opkomst van elektrische fietsen leidt tot een toename van fietsverkeer, maar dat vraagt wel om aanpassing van de infrastructuur. En de busverbindingen met Nijmegen en Kleve zijn nu goed maar niet vanzelfsprekend op de lange termijn.

Onze ambitie is om sterk verbonden te blijven in de regio in het algemeen, en met Nijmegen in het bijzonder. De kansen die de nabijheid biedt willen we zoveel mogelijk benutten, en de nadelige effecten ervan zoveel mogelijk beperken en/of in goede banen leiden. In het versterken van onze verbondenheid zetten we volop in op gezonde en duurzame vervoermiddelen. Prioriteit ligt bij behoud en versterken van mogelijkheden voor wandelen, fietsen en openbaar vervoer. We willen samen optrekken in het realiseren van ambities en opgeven. De samenwerkingsverbanden brengen ons verder in een toekomstbestendige ontwikkeling.

Gezonde Bodem, Lucht en Water

Berg en Dal heeft een bijzondere geologische ligging. Zowel de stuwwal als de Waal en Rijn hebben een belangrijke rol en positie in het watersysteem in de gehele regio. De stuwwal functioneert als 'blauwe motor'. Het is een belangrijke bron van drinkwater en zorgt voor water in de wijde regio doordat hemelwater infiltreert als kwel elders weer naar boven komt. De natuur, boeren en bewoners profiteren hier allemaal van. Diverse grote trends en ontwikkelingen zorgen ervoor dat een stabiele aanvoer en afvoer van water niet meer vanzelfsprekend is. Zo leidt structurele droogte tot een afname van natuurwaarden, moeilijkheden voor de landbouw, toenemende kans op branden en bodemdaling. Heftige piekbuien leiden tot wateroverlast en bodemerosie. Verder staat de kwaliteit van de bodem en het drinkwater onder druk en is de lucht niet altijd schoon. Dit alles zorgt ervoor dat het milieu om ons heen niet meer vanzelfsprekend schoon en stabiel is.

We streven naar een gezonde omgeving met een schone lucht en bodem en stabiel watersysteem. We willen minimaal voldoen aan wettelijke normen en waar mogelijk extra stappen zetten. We moeten alles op alles zetten om de nadelige effecten van klimaatverandering op ons watersysteem op te vangen. Dat betekent ten eerste de vraag naar water omlaag brengen door besparing en gedragsverandering. Ten tweede (regen)water vasthouden en bergen, en afvoeren op momenten dat nodig is. We moeten de bodem en het natuurlijke watersysteem veel meer gaan zien als leidraad en vanaf het begin van nieuwe ontwikkelingen als uitgangspunt nemen. Het liefst alleen functies die passen bij de bodem en het natuurlijke watersysteem en anders maatregelen treffen. En ons streven is gezondheidswinst door een schonere lucht.

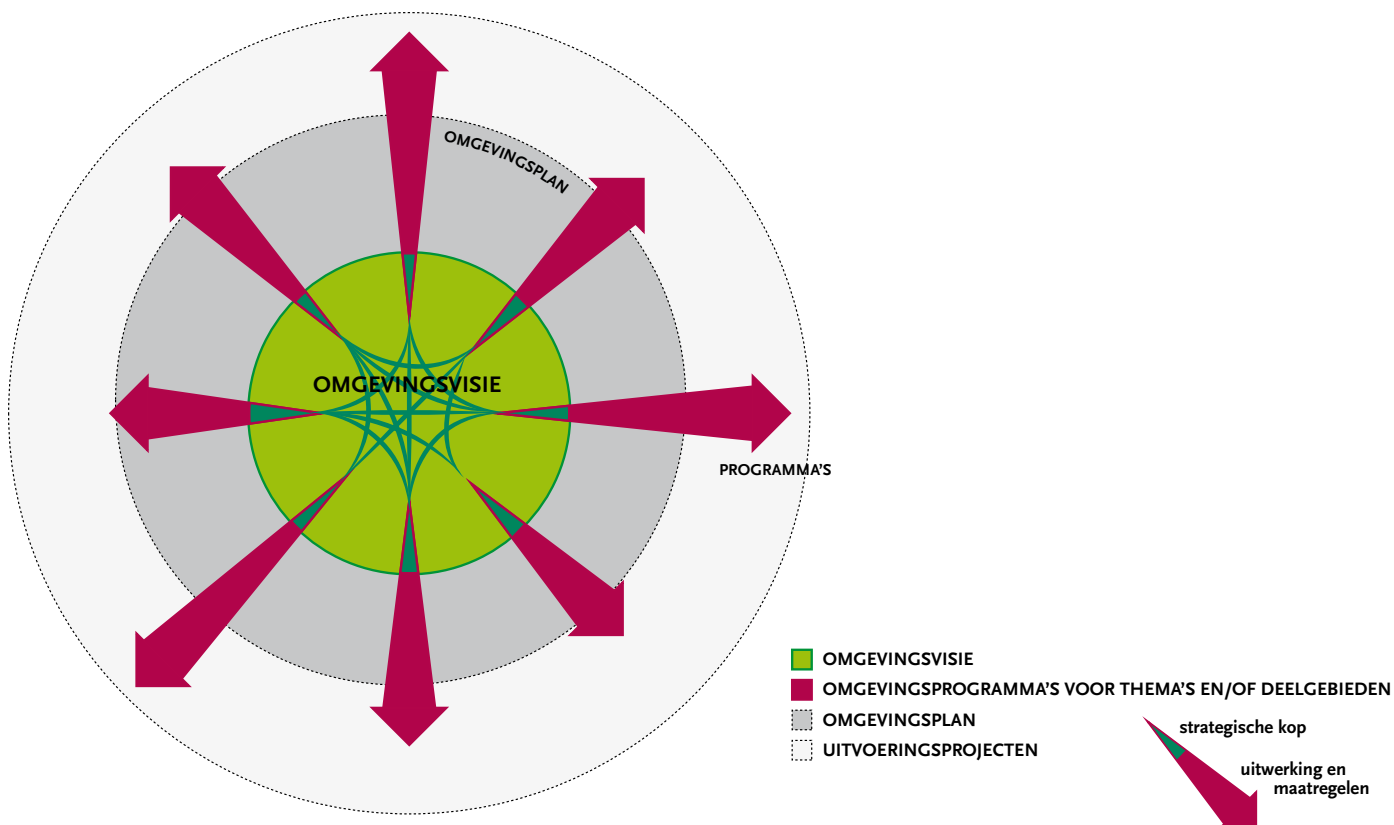
2.3 Samenwerken met bewoners en partners

In onze nota 'Samen maken we Berg en Dal' die in 2021 door de raad is vastgesteld, hebben we aangegeven dat we graag samenwerken met onze inwoners, ondernemers, organisaties en regionale partners. Dat geldt zeker ook voor de inrichting en ontwikkeling van onze leefomgeving. We leveren hier allemaal een bijdrage aan. Ieder vanuit zijn eigen rol, kennis, positie en ervaringen. Door vanaf het begin in gesprek te gaan en samen te werken maken we maximaal gebruik van elkaars kennis, vaardigheden en creativiteit. De opgaven in de leefomgeving zijn groot en die kunnen we alleen gezamenlijk oplossen. Met de omgevingsvisie willen we aan deze samenwerking een impuls geven. In die samenwerking zien we twee hoofdfuncties voor de omgevingsvisie:

- De omgevingsvisie als samenhangende koers voor gemeentelijk beleid
- De omgevingsvisie als uitnodiging en afwegingskader voor initiatieven uit de samenleving
- De omgevingsvisie als ondersteuning van de dorpsagenda's

Samenhangende koers voor gemeentelijk beleid

De omgevingsvisie gaat functioneren als koers voor het gemeentelijk omgevingsbeleid. Na vaststelling van de omgevingsvisie werken we de doelen uit in programma's, projecten en onze inbreng in (regionale) samenwerkingsverbanden. We vinden het belangrijk om goed afgewogen keuzes te kunnen maken voor het toekomstig gebruik van de leefomgeving. Als gemeente bepalen we op basis van de omgevingsvisie onze eigen acties om de gestelde doelen ook te halen. Zo kunnen we voor bepaalde thema's en gebieden Omgevingsprogramma's opstellen waarin we beleidsdoelen uitwerken en maatregelen bepalen. Omgevingsprogramma's zijn vergelijkbaar met een sectorale (zoals een detailhandelsvisie) of gebiedsgerichte beleidsnota (zoals een centrumvisie) zoals we die nu kennen. Verder vormt de omgevingsvisie de basis voor de regels in het Omgevingsplan (de opvolger van bestemmingsplannen).

Verhouding instrumenten Omgevingswet: omgevingsvisie, omgevingsprogramma's en omgevingsplan

Uitnodiging en afwegingskader voor initiatieven

In de omgevingsvisie dragen we het gewenste toekomstbeeld uit voor de leefomgeving waar we samen met onze bewoners, ondernemers en partners naar toe willen werken. We nodigen de samenleving uit om met goede initiatieven te komen die daarbij passen. We geven aan wat we graag willen bereiken en staan positief tegenover goede plannen die bijdragen aan het realiseren van dat doel. Hoe beter een initiatief aansluit bij de beleidsdoelen, hoe wenselijker het is en hoe meer we willen meedenken en meewerken om het initiatief te realiseren. We gebruiken de omgevingsvisie dan om in het gesprek met initiatiefnemers de wenselijkheid en haalbaarheid van het plan te bespreken en uit te werken. We gebruiken de visie uiteindelijk ook om initiatieven en plannen af te wegen. We pakken de visie erbij als een initiatief invloed heeft op de fysieke leefomgeving, een besluit van de gemeente nodig heeft en/of niet past binnen de bestaande regelgeving. We zullen dan beoordelen of het initiatief past bij de doelen voor de leefomgeving, of aan te passen is zodat het er bij past. Met de visie maken we ontwikkelingen mogelijk die voor zoveel mogelijk inwoners een goede en waar mogelijk betere leefomgeving opleveren.

Ondersteuning van de dorpsagenda's

Als gemeente willen we de ontwikkeling van de leefomgeving samen met bewoners, organisaties en ondernemers vormgeven. We hechten veel waarde aan eigen initiatief en ideeën vanuit de dorpen. Een aantal dorpen hebben een meer of minder uitgewerkte dorpsagenda waarin zij aangeven aan welke doelen ze zelf werken. We nodigen elk dorp uit om een dorpsagenda op te stellen die aansluit bij de uitgangspunten van de omgevingsvisie. Juist eigen initiatief op het dorpsniveau willen we stimuleren en ondersteunen. Dit is een van de belangrijke uitgangspunten van deze omgevingsvisie (zie ook de verhaallijn de 'Dorpen als Basis voor Samen Leven'). In de volgende fase, waarin het koersdocument wordt uitgewerkt tot omgevingsvisie, bepalen we hoe de omgevingsvisie en dorpsagenda's elkaar kunnen versterken. Daar waar eigen dorpskracht in mindere mate voorhanden is zal de gemeente een grotere inzet doen.

Illustratie Nota Participatie gemeente Berg en Dal

3 Het Groene Goud van Berg en Dal

Kwaliteiten en opgaven

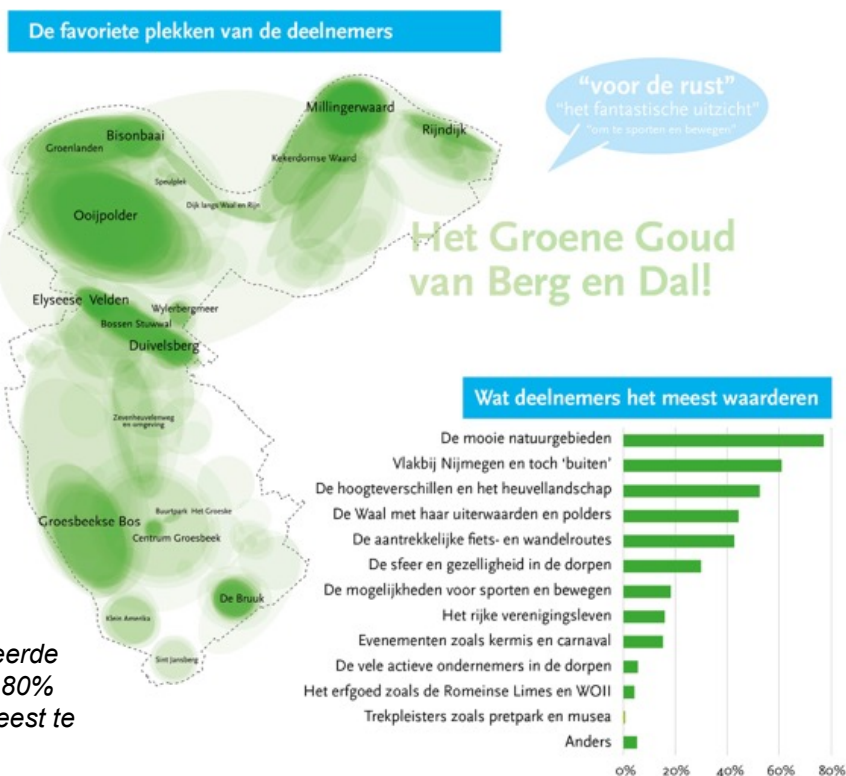
Misschien wel de allergrootste kernkwaliteit van onze gemeente zijn de natuurgebieden en het unieke en gevarieerde landschap. De geologische kenmerken en het eeuwenoude samenspel tussen landbouw en natuur hebben het landschap gevormd en gemaakt tot wat het nu is. Bewoners en bezoekers waarderen de grote diversiteit en afwisseling van open en gesloten gebieden. Van dichte uitgestrekte bossen, beekdalen en bronbossen tot weidse weilanden en wilde uiterwaarden. De hoogteverschillen leiden (vanaf de stuwwal en de dijken) tot fraaie uit- en vergezichten die uniek zijn voor Nederland. In het landschap zijn vele cultuurhistorische elementen zichtbaar die teruggaan tot de Romeinse tijd. Samen met de geologische ontstaansgeschiedenis, monumenten en dorpsgezichten geven deze sporen het landschap karakter. Het landschap vertelt het verhaal van Berg en Dal.

Dit unieke landschap biedt een groot aantal maatschappelijke waarden waar onze hele samenleving en elk individu op zijn of haar eigen manier van profiteert:

- Voedselproductie: van oudsher is er veel vruchtbare grond die geschikt is voor landbouw.
- Natuurwaarden: door de grote variatie aan landschappen zijn de natuurwaarden hoog en uniek.
- Fysieke gezondheid: het landschap biedt mogelijkheden om te sporten en bewegen.
- Mentale gezondheid: het landschap is in trek bij zorginstellingen en biedt ruimte om tot rust te komen.
- Ontmoeten: het landschap nodigt uit tot het maken van gezamenlijke wandel- en fietstochten.
- Werkgelegenheid: het landschap trekt zorginstanties en toeristen en daar spelen ondernemers op in.
- Klimaat: het vele groen biedt schaduw en koelte in de zomer en vangt water op bij hevige regenval.
- Woonklimaat: het landschap en natuur leidt tot een omgeving waar veel mensen graag wonen.
- Erfgoed: het landschap herbergt vele sporen uit het verleden en vertelt het verhaal van onze gemeente.
- Identiteit: het landschap en de natuur zijn bepalend voor de 'groene' identiteit van Berg en Dal.

Kortom, het landschap is het groene goud van Berg en Dal. Tegelijkertijd zien we dat het landschap onder druk staat. Steeds meer functies vragen om extra mogelijkheden en ruimte en daardoor zitten functies elkaar steeds meer in de weg. Zo is de afgelopen decennia de hoeveelheid natuur toegenomen waardoor de speelruimte voor landbouw is afgenomen. Andersom, intensivering van de landbouw heeft nadelige effecten op het landschap en de natuur. Verder weten steeds meer mensen de buitengebieden van Berg en Dal te vinden om te recreëren. De recreatiedruk neemt toe en dat kan nadelige effecten hebben op natuur (o.a. verstoring van planten en dieren) en landbouw (o.a. zwerfafval en hondenpoep in de wei). Mede door de woningnood is er een grote vraag naar woningen, ook in het buitengebied. De vraag dient zich aan of we daar meer ruimte voor moeten bieden. Door de energietransitie ontstaan initiatieven om zonnepanelen aan te leggen. De opgave is om die zorgvuldig in te passen en te voorkomen dat de belevingswaarde van het landschap wordt aangetast. Door klimaatverandering ontstaat structurele droogte waar de landbouw, natuur en bewoners nadelige effecten van ondervinden. De afgelopen decennia is gebouwd in stroombanen waardoor wateroverlast is ontstaan. Door klimaatverandering is meer ruimte nodig voor waterberging en is niet meer elke plek geschikt voor (woning)bouw.

Uitkomsten inwoners enquête meest gewaardeerde kwaliteiten leefomgeving in Berg en Dal. Circa 80% geeft aan de fraaie natuur en landschap het meest te waarderen.

Ambities en doelen

Het is de opgave om in de toekomst het landschap als onze grootste kernkwaliteit te beschermen en tegelijk te benutten en ontwikkelen voor de maatschappelijke, ecologische en economische waarden die het met zich meebrengt. Om dit te bereiken is het nodig om de balans tussen de volgende kernwaarden te behouden en te verbeteren:

- Gebruikswaarden: wonen, werken, recreatie, voedselproductie, duurzame energie
- Natuurwaarden: biodiversiteit, leefgebieden en ecosystemen
- Belevingswaarden: uitzichten, rust, geur, geluid, erfgoed en cultuurhistorie

We sturen op het realiseren en bewaken van de balans tussen deze drie. Dat betekent dat geen van deze drie waarden het alleenrecht heeft maar altijd in balans en geïntegreerd is met de andere waarden. Mede ook door wettelijke kaders kan in bepaalde deelgebieden een van de waarden zwaarder wegen (bijvoorbeeld natuurwaarden in een Natura2000 gebied, of gebruikswaarden in een landbouwgebied). Het liefst zien we niet alleen balans maar zelfs synergie tussen de drie waarden (bijvoorbeeld woningbouw dat tegelijk bijdraagt aan landschapsbeleving). Een ontwikkeling in het landschap moet een bijdrage leveren aan de ontwikkeling van natuur en de beleving van het landschap. Elke ontwikkeling voegt zich naar de schaal en (oorspronkelijke) structuur het landschap en niet andersom. Deze twee voorwaarden gelden dus ook voor bijvoorbeeld zonnevelden en de bouw van woningen bij een kern. Als dergelijke ontwikkelingen schadelijk zijn voor, en onvoldoende bijdragen aan het landschap zijn ze niet gewenst. Het landschap is ons grootste goed.

Hiermee is het landschap in 2040 (nog) aantrekkelijker, biodiverser en veelzijdiger geworden. Het landschap biedt ons een schone, gezonde, aantrekkelijke omgeving om te ontspannen, recreëren, ondernemen en te genieten van alles dat het landschap voortbrengt. De veelzijdigheid, diversiteit en beleefbaarheid van ons landschap is verder versterkt en de geologische, cultuurhistorische en oorspronkelijke landschapselementen zijn nog duidelijker af te lezen en te beleven. Het landschap wordt gevormd door een robuust netwerk van natuurgebieden en daarbinnen is alle ruimte om in balans met de omgeving te recreëren, bewegen, ontspannen en te ondernemen. Het landschap biedt mogelijkheden om lange wandelingen en fietstochten te maken, te genieten van de rust, het uitzicht en de streekproducten die door het landschap worden voortgebracht. Overal zijn interessante plekjes waar wat te zien en te beleven is en nergens is het te druk.

Sturende principes

Om deze ambitie te realiseren hanteren we de volgende sturende principes die we hierna verder toelichten:

- Verweving van landbouw en natuur
- Mogelijkheden voor multifunctionele boerenbedrijven
- Sturen op recreatie en beleving
- Erfgoed als inspiratiebron

3.1 Verweving landbouw en natuur

- Het eeuwenoude samenspel tussen landbouw en natuur heeft ons landschap gemaakt. Voor toekomstige ontwikkeling van ons buitengebied zien we kansen in het samenspel tussen landbouw en natuur. We willen natuur en landbouw (nog) meer in harmonie en balans naast elkaar laten bestaan.
- Uitgangspunt is voor zowel natuur als landbouw voldoende ruimte houden en beide functies meer met elkaar verweven. Dat kan door innovatieve landbouwmethodes, boeren in natuurgebieden (mits natuurinclusief) en/of het toevoegen van landschapselementen in landbouwgebieden.
- We willen de fijnmazige blauwe en groene dooradering van het boerenland (met sloten, beken en heggen), waar we in de afgelopen decennia al met succes aan hebben gewerkt, verder uitrollen in onze gemeente.
- Daarnaast zien we een aantal strategische locaties waar nieuwe natuur kan bijdragen aan het verbinden van bestaande natuurgebieden.
- Vraag volgende fase: welke lessen zijn te trekken uit de aanpak groenblauwe dooradering in de Ooijpolder en hoe kunnen we dat vertalen naar doelen en aandachtspunten voor de andere deelgebieden?

Het eeuwenoude samenspel tussen landbouw en natuur heeft ons landschap gemaakt tot wat het nu is. De afwisseling tussen 'gesloten' bosgebieden en 'open' weilanden en natuur wordt enorm gewaardeerd en leidt tot een variatie aan leefgebieden voor dieren en planten. Voor ontwikkeling van ons buitengebied zien we kansen in het samenspel tussen landbouw en natuur. We willen natuur en landbouw meer in harmonie en balans naast elkaar laten bestaan. We willen zowel voor natuur als landbouw voldoende ruimte houden en beide functies meer met elkaar verweven. Dat kan door innovatieve landbouwmethodes met meer samenspel tussen landbouw en natuur (bijvoorbeeld regeneratieve landbouw). Maar ook door meer landschapselementen in landbouwgebieden toe te voegen of landbouw in natuurgebieden, als dit bijdraagt aan natuur (natuurinclusief).

De afgelopen decennia is daar in onze gemeente (Voorbeeldgebied groenblauwe dooradering Ooijpolder-Groesbeek) al met succes aan gewerkt. In samenwerking met boeren en natuur- en landschapsorganisaties zijn landbouwpercelen daar afgewisseld met landschapselementen zoals houtwallen, bossages, heggen, sloten en poelen. Hierdoor is de landschappelijke kwaliteit verbeterd en de biodiversiteit vergroot. Boeren hebben een belangrijke rol in het beheer en worden daar ook voor betaald. Deze fijnmazige blauwe en groene dooradering van het boerenland willen we langzaam maar zeker verder uitrollen in onze hele gemeente. De landschapselementen hebben diverse functies: ze slaan koolstof op, bieden schuilplek voor dieren, helpen tegen erosie en wateroverlast, dragen bij aan het waterbergend vermogen, houden de bodem luchtig, voorkomen plagen, maken het landschap aantrekkelijk en bieden recreatiemogelijkheden.

Naast de groenblauwe dooradering van landbouwgebieden streven we naar behoud en verbetering van de bestaande natuurgebieden. We zien een aantal strategische locaties waar nieuwe natuur kan bijdragen aan het verbinden van de bestaande natuurgebieden. Daarmee kan de migratie van planten en dieren en biodiversiteit bevorderd worden. Het gaat in ieder geval om de volgende verbindingen:

- Tussen de Ooijse Graaf en de Duivelsberg, via het Wylerbergmeer
- Tussen het Groesbeekse Bos en het Reichswald, via de Sint Jansberg en de Bruuk.

Uitwerkingsvraag voor de volgende fase

Welke lessen zijn te trekken uit de aanpak groenblauwe dooradering in de Ooijpolder en hoe kunnen we dat vertalen naar doelen en aandachtspunten voor de andere deelgebieden?

Living Lab Ooijpolder

Opschalen van succesvolle socio-ecologische experimenten voor biodiversiteitsherstel

Schematische weergave van strategische natuurverbindingen en de verweving natuur en landbouw door middel van landschapselementen zoals heggen, houtsingels, bossages en sloten (kaartbeeld: LOS stadomland).

3.2 Mogelijkheden voor multifunctionele boerenbedrijven

- De gemeente Berg en Dal zal altijd een boerenland blijven. Wel is aanpassing van de sector nodig om meer in balans te komen met de omgeving. Maar ook voldoende perspectief voor de boeren.
- We zien het boerenbedrijf in de toekomst als multifunctionele speler in het landschap die naast voedselproductie ook andere (maatschappelijke) diensten levert.
- Voedselproductie is en blijft een belangrijke tak van het boerenbedrijf. We zien daarin twee ontwikkelrichtingen: kringlooplandbouw en de ontwikkeling van streekproducten tot volwaardige bedrijfstak.
- Aanvullend zien we een aantal mogelijk kansrijke bedrijfstakken voor verbreding: groene en blauwe diensten, recreatie, zorg, duurzame energie en biobased materialen voor de bouw.
- Niet alles kan overal. In alle gevallen geldt dat het een specifieke afweging zal zijn (maatwerk). De kwaliteit en beleving van het landschap staat altijd voorop.
- Vraag volgende fase: wat is het toekomstperspectief van boeren in elk deelgebied en welke mogelijkheden en voorwaarden zien we voor boerenbedrijven om tot passende en kansrijke verbreding te komen?

Berg en Dal is altijd een boerenland geweest en zal dat blijven. Boeren hebben het landschap gevormd en zijn een cruciale speler in het beheer ervan. Wel heeft intensivering nadelige effecten op landschap en natuur. De landbouw heeft zich altijd aangepast aan nieuwe omstandigheden en zal dat nu ook moeten doen om weer in balans te komen met haar omgeving. Daar is extensivering voor nodig, maar ook voldoende perspectief voor de boeren. We zien kansen in verbreding van het boerenbedrijf en nieuwe vormen van landbouw (zoals Land van Ons, Leven met het Land, Waldboeren). We nodigen hen uit om tot een, bij hen passende verbreding te komen. We zien het boerenbedrijf als multifunctionele speler in het landschap die naast voedselproductie andere (maatschappelijke) diensten kan leveren.

Voedselproductie blijft een hoofdtak van het boerenbedrijf. We zien twee ontwikkelrichtingen. Ten eerste kringlooplandbouw. Dat betekent bijvoorbeeld eigen veevoer produceren en daar zijn extra land en stallen voor nodig (extensivering). De percelen die vrijkomen door stoppende boeren, kunnen daarvoor gebruikt worden. Daarom gaan we in grote lijnen ook uit van behoud van de bestaande landbouwgebieden in onze gemeente, waar mogelijk in combinatie met andere functies zodat synergie kan ontstaan (o.a. recreatie, natuur, energie). Daarnaast zien we het doorontwikkelen van (gezonde) streekproducten als kans om voedselproductie meer in balans te brengen om de omgeving. Vanuit de samenleving is steeds meer vraag en interesse naar lokale producten. Waar mogelijk faciliteren we een opschaling van streekproducten tot sterke lokale ketens. Zo is het bijvoorbeeld gewenst om centrale verkooppunten voor streekproducten te realiseren.

Aanvullend op voedselproductie zien we de volgende mogelijk kansrijke bedrijfstakken voor verbreding:

- Groene en blauwe diensten: Het boerenbedrijf kan een nog centralere rol krijgen bij de ontwikkeling en beheer van het landschap, wandelpaden, waterberging en -zuivering. Daar zijn wel stabiele en langdurige contracten voor nodig om het voor de boer werkbaar te maken.
- Recreatie en toerisme: Berg en Dal is een populaire recreatiegemeente, hier kan een boer op inspelen met het aanbieden van eten, drinken, slapen en/of activiteiten. Het voorkomen van zwerfafval en hondenpoep is een belangrijk aandachtspunt.
- Zorg: We hebben in Berg en Dal van oudsher een sterke zorgsector. Onze boeren zouden daarop kunnen inspelen. De boerderij als plek voor zorg, opvang, dagbesteding en/of mentale ontspanning.
- Duurzame energie: Tot slot zijn er kansen voor boeren om een bijdrage te leveren aan de energietransitie. De boer als producent van duurzame energie uit zon, wind en/of mest.
- Bouwmaterialen: ook de teelt van gewassen voor de bouw behoort tot de mogelijkheden. Denk aan biobased bouwmaterialen zoals vlas of lisdodde. Interessant ook voor verduurzaming van de bouw en in combinatie met de sterke lokale bouwsector in Groesbeek en omstreken.

Niet alles kan overal. Elk boerenbedrijf heeft eigen kansen en mogelijkheden om het bedrijf met één of meer van de bedrijfstakken te verbreden. Afhankelijk van de lokale situatie en mogelijkheden willen we deze verbreding faciliteren. In alle gevallen geldt dat het een specifieke afweging zal zijn wat wel en niet past (maatwerk). De kwaliteit en beleving van het landschap staat in alle gevallen voorop.

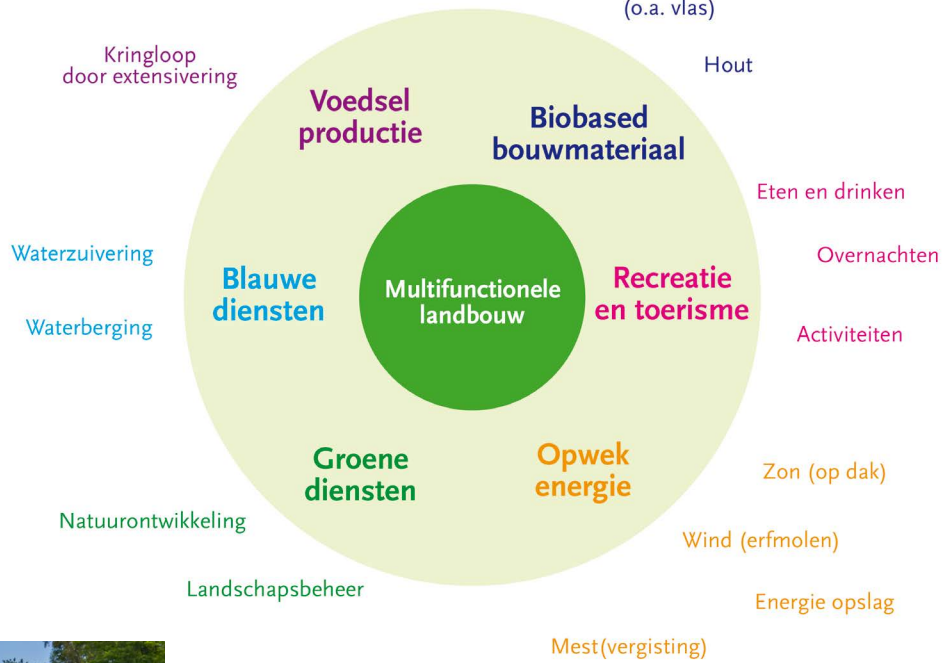
Uitwerkingsvraag voor de volgende fase

Wat is het toekomstperspectief van boeren in elk deelgebied en welke mogelijkheden en voorwaarden zien we voor boerenbedrijven om tot passende en kansrijke verbreding te komen?

Lokale ketens (streekproducten)

Gewassen (o.a. vlas)

Schematische weergave en referentiebeelden van multifunctionele landbouw met diverse mogelijke bedrijfstakken.

3.3 Sturen op recreatie en beleving

- We streven naar een duurzame balans tussen het gebruik, de natuur en beleving van het landschap. Dat betekent dat de recreatiedruk nergens (te) overheersend mag worden als dat leidt tot een disbalans. Om dit te bereiken hanteren we de volgende drie principes in ons recreatiebeleid:
- We sturen op spreiding. We gaan gebiedsgericht recreatiebeleid opstellen met als uitgangspunt het spreiden van recreatie(druk) over de gemeente. Het streven is dat verspreid over de gemeente overal interessante plekken zijn waar wat te zien en te beleven is en dat het nergens te druk is.
- We sturen op type en kwaliteit. We willen graag een type en kwaliteit aan recreatieve voorzieningen die een bijdrage levert aan een gezonde leefomgeving en past bij de aard en schaal van het landschap.
- We sturen op beleving. De zintuigelijke beleving (zien, horen, proeven, verbeelden) van het landschap is een kernwaarde van Berg en Dal en levert een belangrijke bijdrage aan de (mentale) gezondheid.
- Vraag volgende fase: welk type recreatie, routes en beleving zien we op hoofdlijnen als wenselijk en kansrijk per deelgebied en welke voorwaarden zijn dan van belang?

Zowel bewoners als bezoekers genieten van het aantrekkelijke landschap en de natuur in onze gemeente. Op sommige plekken merken we dat de recreatiedruk hoog is. We streven naar een duurzame balans tussen gebruik, natuur en beleving. Om te voorkomen dat de recreatiedruk te hoog wordt en er disbalans ontstaat, hanteren we de volgende drie sturende principes in ons toekomstige recreatiebeleid:

- Sturen op spreiding
- Sturen op type en kwaliteit
- Sturen op beleving

We gaan gebiedsgericht recreatiebeleid opstellen met het uitgangspunt 'de juiste recreatie op de juiste plek'. Het uitgangspunt daarbij is het spreiden van de recreatiedruk zodat het nergens te druk wordt. Dat betekent dat we terughoudend zijn met nieuwe recreatievoorzieningen in nu al drukke gebieden en in rustige gebieden meer mogelijkheden zien. Beschermde stilte- en natuurgebieden zijn hierop een uitzondering, daar is en blijft stilte en natuur de prioriteit. Om de recreatiedruk verder te spreiden zetten we in op het spreiden van wandelaars en fietsers door goede verbindingen te maken en het bezoek naar nog minder populaire gebieden te stimuleren.

Wel zien we graag een bepaald type en kwaliteitsniveau aan recreatieve bedrijven en voorzieningen die past bij de aard en schaal van het landschap en een bijdrage levert aan het landschap en een gezonde leefomgeving. Een nieuwe ontwikkeling moet passen bij het beoogde kwaliteitsniveau en type recreatie dat we nastreven. Dat betekent vooral kleinschalige en 'langzame' recreatie gericht op wandelen, fietsen, cultuur, eten, drinken, landschapsbeleving en overnachten. In elk deelgebied willen we enkele grotere 'recreatieve poorten' aanwijzen die naast een recreatieve functie een bronfunctie hebben voor bezoek aan het hele gebied. Een goede toegankelijkheid vinden we belangrijk omdat we een bestemming willen zijn voor iedereen (een inclusieve bestemming). Daar hoort bijvoorbeeld ook een fysieke toegankelijkheid bij voor mensen met een fysieke beperking en ouderen en een veilige omgeving voor kinderen. Hier profiteren zowel bezoekers als inwoners van.

Sturen op beleving: de beleving van het unieke landschap is een kernwaarde van Berg en Dal. We beschermen en stimuleren deze belevingswaarde door te sturen op:

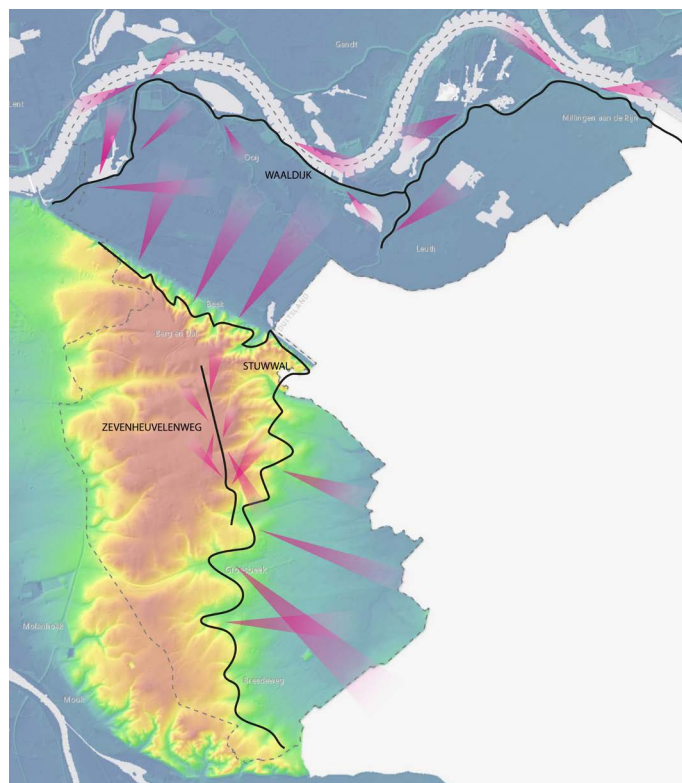
- Zicht: beschermen en verbeteren van iconische uit- en vergezichten en het voorkomen van zwerfafval.
- Gehoor: stiltegebieden blijven stil en rustig
- Smaak: meer 'proeven' van het landschap door het doorontwikkelen van (gezonde) streekproducten
- Verbeelding: cultuurhistorische verhalen en landschapselementen zichtbaar en beleefbaar maken.
- Toegankelijkheid: het toegankelijk en inclusief maken van de bestemming.

Uitwerkingsvraag voor de volgende fase

Welk type recreatie, routes en beleving zien we op hoofdlijnen als wenselijk en kansrijk per deelgebied en welke voorwaarden zijn dan van belang?

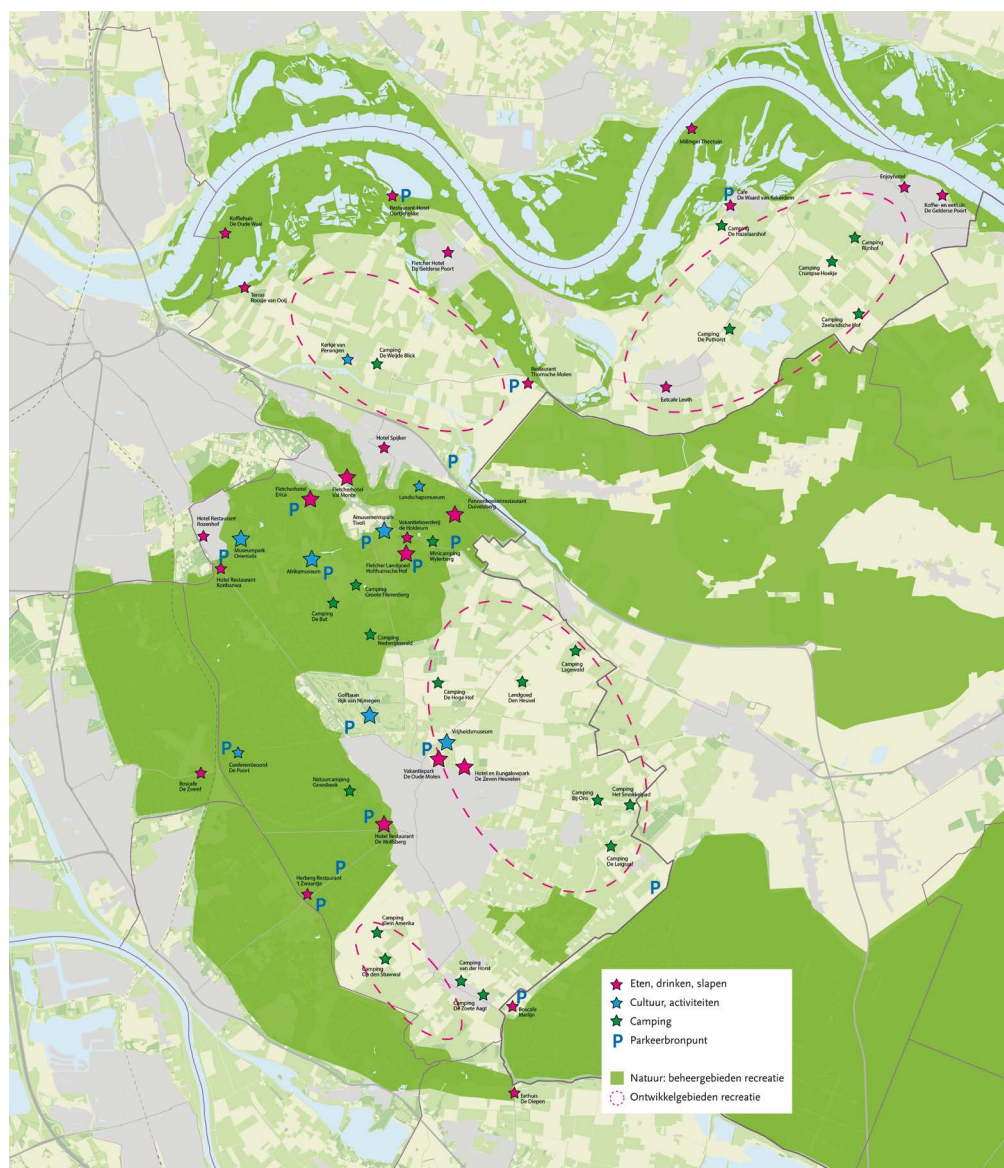

Huidig druktebeeld fietsen en wandelen
(bron: Strava, bewerking LOS stadomland)

Iconische zichtlijnen om te behouden en versterken
(bron: AHN, bewerking LOS stadomland).

Sturen op een evenwichtige spreiding van recreatieve functies. Meer mogelijkheden in gebieden met nog minder recreatiedruk. Natuur- en stille gebieden blijven rustig (kaartbeeld: LOS stadomland).

3.4 Erfgoed als inspiratiebron

- We zetten ons in voor behoud van het rijke en waardevolle erfgoed. Het gaat dan om onze monumentale panden, beschermde dorpsgezichten, archeologische en cultuurhistorische elementen in het landschap. We streven naar een landschap waarin de gebruiksgeschiedenis is terug te lezen en waardevolle panden en ensembles benut worden.
- We zien erfgoed als inspiratiebron voor ontwikkeling. Erfgoed heeft betekenis als het in het nu wordt gebruikt. Bij nieuwe ontwikkelingen houden we vanaf het begin rekening met erfgoed en stimuleren initiatieven die cultureel erfgoed als uitgangspunt en inspiratiebron gebruiken.
- Het erfgoed is van ons allemaal. Belangrijk is wat bewoners zelf als waardevolle cultuurhistorische verhalen beschouwen en wat hun binding is met de geschiedenis.
- De basis hiervoor is dat de cultuurhistorische kennis breed beschikbaar is en daar samen over in gesprek gaan. We zien voor ons als gemeente daarin een belangrijke rol weggelegd.
- Vraag volgende fase: wat zijn per deelgebied belangrijke en kansrijke cultuurhistorische waarden om te behouden en te benutten bij toekomstige gebiedsontwikkelingen?

Berg en Dal heeft een zeer rijk verleden waarvan nog vele sporen in de dorpen en het landschap terug te vinden zijn. Denk bijvoorbeeld aan het Romeinse verleden, de middeleeuwse ontginningen, de landgoederen en de verhalen van de Tweede Wereldoorlog en de wederopbouw. We hebben veel monumentale panden, beschermde dorpsgezichten en cultuurhistorische elementen die het landschap karakter geven. Tegelijk zien we dat het erfgoed en cultuurhistorie ook onder druk staat en soms verdwijnt door/bij nieuwe ontwikkelingen.

We waarderen het erfgoed als intrinsieke waarde die bijdraagt aan een hoogwaardige leefomgeving, de omgevingskwaliteit en een aantrekkelijk vestigingsklimaat. Met erfgoed in de leefomgeving bedoelen we de (gebouwde en aangelegde) monumenten, archeologische monumenten, stads- en dorpsgezichten, cultuurlandschappen en ander (im)materieel cultureel erfgoed dat aan een specifieke locatie te verbinden is (definitie onder omgevingswet conform Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed). Dit erfgoed moet beschermd blijven, zodat het aan volgende generaties kan worden doorgegeven. Ook zien we de potentiële belevingswaarde ervan. De cultuurhistorische objecten, sporen en ensembles in onze dorpen en in het landschap vertellen het verhaal van onze gemeente, zijn belangrijk voor onze identiteit en interessant voor bezoekers om te bezoeken en kennis van te nemen. We zetten in op een leesbaar landschap. Dit betekent dat we, waar mogelijk, de gebruiksgeschiedenis van het landschap zichtbaar houden en versterken, en dat we waardevolle panden en ensembles behouden en benutten. Hiermee versterken we de meerwaarde van erfgoed voor de fysieke leefomgeving én de meerwaarde van erfgoed voor de samenleving als geheel.

Waardevolle cultuurhistorische objecten en structuren hebben betekenis als ze in het nu worden gebruikt. Als gemeente willen we het erfgoed benutten als inspiratiebron voor toekomstige gebiedsontwikkelingen. Erfgoed kan werken als katalysator voor bredere maatschappelijke of ruimtelijke ontwikkelingen. Het kan als bron fungeren die nieuwe ontwikkelingen kan verrijken, van betekenis kan voorzien en richting kan geven. We stimuleren initiatieven die het cultureel erfgoed (zoals monumenten, dorpsgezichten, cultuurhistorische en archeologische elementen) als uitgangspunt nemen en dit erfgoed duurzaam blijven en/of gaan gebruiken. Hierdoor kunnen volgende generaties ook nog genieten van voor ons waardevolle plekken en verhalen.

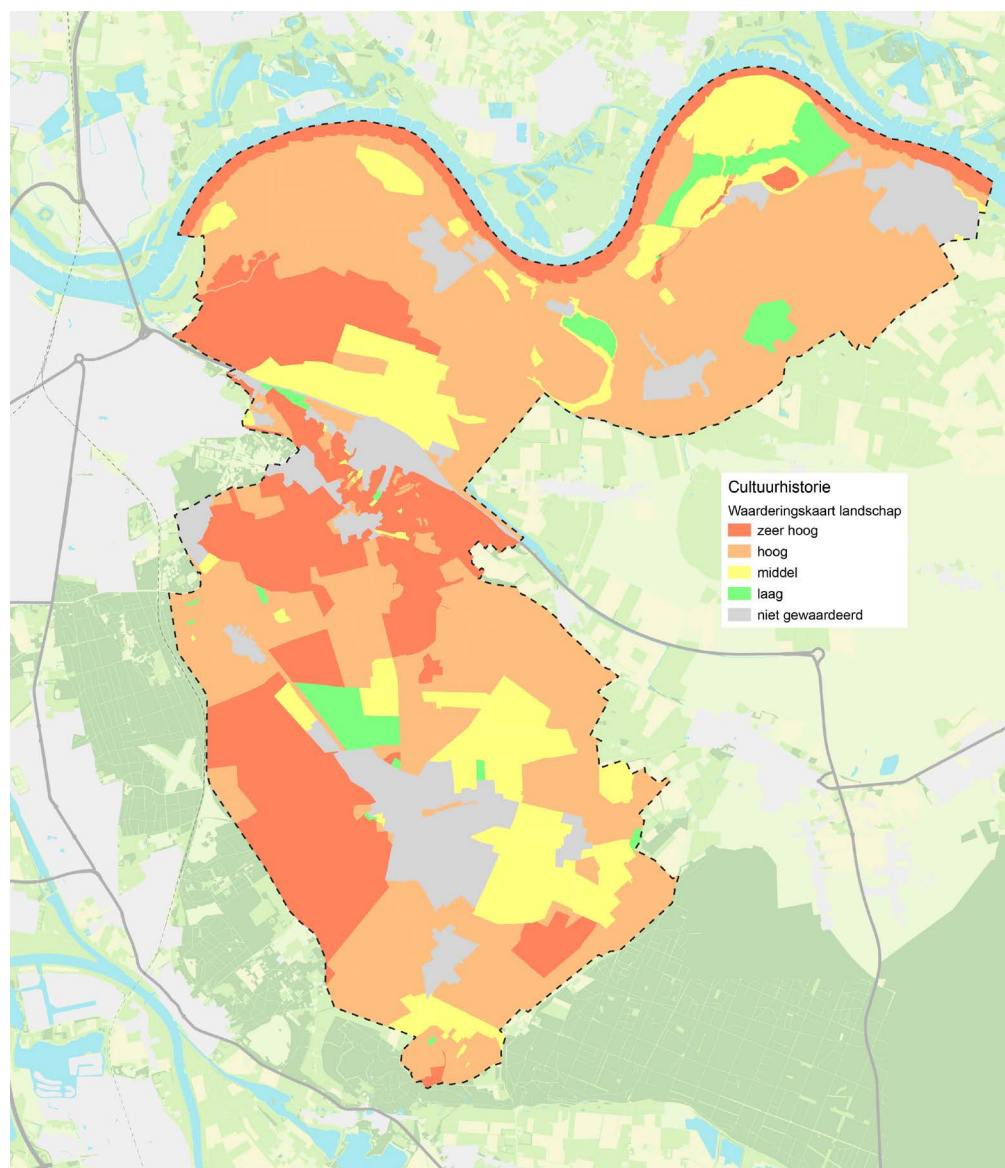
Het erfgoed is van ons allemaal. De gemeente ziet erfgoed als een drager van identiteit en betreft inwoners bij het erfgoed. Belangrijk is wat bewoners zelf als waardevolle cultuurhistorische elementen en verhalen beschouwen en wat hun emotionele binding is met de geschiedenis. Belangrijke basis hiervoor is dat de cultuurhistorische kennis over een bepaald gebied breed beschikbaar is en gecommuniceerd wordt. Meer bewustzijn over het verleden van een plek kan ervoor zorgen dat het ook als inspiratiebron kan dienen voor toekomstige ontwikkeling en zo aan volgende generaties overgedragen gaan worden. Als gemeente willen we met deze benadering zoveel mogelijk samen met de samenleving werken aan het zichtbaar en beleefbaar maken van ons erfgoed. Maar we beschermen ook waar het moet.

Uitwerkingsvraag voor de volgende fase

Wat zijn per deelgebied belangrijke en kansrijke cultuurhistorische waarden en objecten om te behouden en te benutten bij toekomstige gebiedsontwikkelingen?

Cultuurhistorische waardenkaart van het landschap in Berg en Dal (Bron: Cultuurhistorische waardenkaart van de gemeente Berg en Dal, Raap 2023; bewerking LOS stadomland).

4 De Dorpen als Basis voor Samen Leven

Kwaliteiten en opgaven

In ons fraaie landschap liggen hechte dorpen waar het maatschappelijke leven zich voor een groot deel afspeelt: Millingen aan de Rijn, Beek-Ubbergen, Berg en Dal, Groesbeek, Kekerdome, Breedeweg, De Horst, Heilig Landstichting, Ooij en Leuth. Ook hebben we kleinere kernen zoals Persingen en Erlecom. Door de eigen ontstaansgeschiedenis en ligging in het landschap, heeft elk dorp een eigen identiteit dat zich onderscheidt van naburige dorpen. De dorpen hebben een compacte opzet en een sterke relatie met het omliggende buitengebied. Bewoners zijn voor publieke functies en sociale contacten over het algemeen lokaal op hun eigen dorp gericht. De onderlinge samenhang en betrokkenheid in de dorpen is groot. Mensen kennen elkaar, kijken naar elkaar om, zijn zorgzaam, doen veel dingen samen, zijn goed georganiseerd, initiatiefrijk en ondernemend. Dit uit zich door het sterke verenigingsleven, het lokale ondernemerschap en de activiteiten en evenementen die in elk dorp georganiseerd worden. Het lokale bedrijfsleven draagt direct en indirect bij aan de gemeenschap in de dorpen. Lokale bedrijven zorgen voor werkgelegenheid, sponsoring van verenigingen en mogelijkheden voor mensen om mee te doen aan de samenleving.

Deze sterke lokale verbondenheid is een grote kernkwaliteit. Tegelijkertijd speelt op hetzelfde moment een aantal trends waardoor dit niet vanzelfsprekend is. Zo staan publieke functies zoals dorpshuizen, sportverenigingen, winkels en openbaar vervoer onder toenemende druk. Dit is niet alleen een Berg en Dals vraagstuk, het speelt in het hele land. Oorzaak is dat op hetzelfde moment meerdere trends tegelijk spelen. Individualisering, vergrijzing, digitalisering leiden tot een afname van leden, bezoekers en vrijwilligers. Daar komen de stijgende kosten bij, vooral door de hoge energierekening. De combinatie van deze ontwikkelingen vormt een bedreiging voor het voortbestaan van publieke functies en voorzieningen.

Een tweede bedreiging voor de sociale verbondenheid is dat er voor bewoners die willen verhuizen en graag in hun eigen dorp willen blijven wonen, soms geen geschikte woning beschikbaar is. Dat geldt in het bijzonder voor ouderen en jongeren/starters. Dit is geen specifiek Berg en Dals probleem, we zien het in het hele land. Wel is het voor de onderlinge binding in het dorp jammer als zij genooddakt zijn te verhuizen naar een andere plaats. En als ze in hun eigen (vaak te grote) woning blijven wonen, houden ze de doorstroming op de lokale woningmarkt tegen.

Door de extramularisering in de zorg wonen ouderen en zorgbehoevenden steeds langer thuis. Aan de ene kant is dat fijn dat ze in hun eigen omgeving kunnen blijven en daar zorg ontvangen. Aan de andere kant kan dit ook leiden tot eenzaamheid en/of overlast. De fysieke afstanden tot andere mensen is weliswaar klein (midden in de wijk) maar de sociale afstand kan groot worden als mensen minder buiten komen.

Het Gallische dorp als knipoog en metafoor voor de 'dorpse krachten' in onze gemeente: zelfredzaam, eigenzinnig hecht, zorgzaam en ondernemend.

Ambities en doelen

Vanuit de (rijks)overheid wordt gestuurd op zelfredzaamheid en is het beleid om voorzieningen zoals zorg zoveel mogelijk lokaal 'dicht bij de mensen' te organiseren. Tegelijk is een trend van schaalvergroting en fusering zichtbaar om voorzieningen op lange termijn levensvatbaar te houden. De wens is dichtbij en kleinschalig, alleen is dat om financiële redenen soms lastig. Voor de toekomstige ontwikkeling van onze gemeente blijven wij de dorpen zien als eerste basis en het logische schaalniveau voor het maatschappelijke leven. We onderscheiden tien dorpen waar voorzieningen aanwezig zijn en (in meer of minder mate) zorgen voor een veilig en aangenaam 'nest' waar bewoners graag wonen, samenleven en naar elkaar omkijken: Millingen aan de Rijn, Beek-Ubbergen, Berg en Dal, Groesbeek, Kekerdome, Breedeweg, De Horst, Heilig Landstichting, Ooij en Leuth. Op het dorpse niveau zijn de banden hecht en is de onderlinge betrokkenheid hoog. We zien dat er veel 'dorpse kracht' aanwezig is en die willen we benutten. Dorpen zijn zelfredzaam, eigenzinnig, hecht, zorgzaam en ondernemend. Deze 'dorpse kracht' zetten we in om onze samenleving ook in de toekomst voor iedereen (inclusief) veerkrachtig, gezond, aangenaam, zorgzaam en duurzaam te houden en te maken. Daarbij zien we ook de maatschappelijke waarde van ondernemerschap en bedrijvigheid. Ook hiervoor willen wij ruimte bieden. Het dorp is het niveau waar we publieke activiteiten en sociale samenhang zoveel als mogelijk blijven organiseren en faciliteren.

Dat betekent niet dat we alle denkbare bedrijven en voorzieningen in elk dorp overeind kunnen houden (voetbalverenigingen zullen soms moeten fuseren en niet elk dorp heeft een zwembad). Maar wel dat we er alles aan doen om elk dorp levendig en vitaal te houden en te zorgen voor goede plekken/locaties 'binnen' en 'buiten' voor bewegen, ontmoeten, werken en ondernemen, samen activiteiten te ondernemen en waar mensen terecht kunnen met een (zorg)vraag. Dit alles passend bij de aard, omvang en wensen van het dorp. Voldoende groen in de dorpen en wijken is daarbij van cruciaal belang. Groen draagt bij aan een aangenaam klimaat, bewegen, ontmoeten en biodiversiteit. Met woningbouw dragen we in elk dorp bij aan de lokale behoefte, het beter benutten van bestaande bebouwing en het versterken van de sociale verbondenheid. Er is veel ruimte voor de dorpen om zelf invulling te geven aan ontwikkelingen in het dorp. De dorpsagenda's van de dorpen zijn daarin leidend en als gemeente stimuleren en ondersteunen we deze dorpsagenda's zoveel mogelijk, zeker als ze bijdragen aan de beleidsdoelen in de omgevingsvisie.

Sturende principes

Om deze ambitie te realiseren hanteren we de volgende sturende principes die we hierna verder toelichten:

- Passend woningaanbod per dorp
- Elk dorp een 'rood' en 'groen' ontmoetingshart
- Lokaal benutten van duurzame energie
- Meer groen, wandelen en fietsen in de openbare ruimte
- Duurzame ontwikkeling bestaande werklocaties

4.1 Passend woningaanbod per dorp

- Uitgangspunt in het woningbouwbeleid is dat we in elk dorp woningen willen toevoegen en zorgen voor een passend woningaanbod dat bijdraagt aan de vitaliteit van elk dorp. Bij de keuze voor de hoeveelheid en type woningbouw hanteren we de volgende drie principes:
- Woningbehoefte: we zetten in elk dorp in op het toevoegen van de passende hoeveelheid woningen die aansluit bij de woonbehoefte. Het doel is een gefaseerde, organische en gezonde ontwikkeling van de woningvoorraad dat past bij de behoefte in elk dorp.
- Verbeteren ruimtelijke kwaliteit: we zien woningbouw als een middel om de ruimtelijke kwaliteit te verbeteren. We zien diverse locaties die (op termijn) vragen om herontwikkeling. Deze locaties zijn vooral binnen de bestaande dorpen gelegen.
- Sociale samenhang: We benutten woningbouw om de sociale verbondenheid in de dorpen te versterken en een evenwichtige bevolkingssamenstelling te houden. We zien de grootste toename in de vraag naar kleine huishoudens nabij voorzieningen (jongeren en ouderen). We stimuleren gezamenlijke woonvormen.
- Vraag volgende fase: wat zijn de doelen en aandachtspunten per dorp voor het woningbouwbeleid voor de lange termijn uitgaande van bovenstaande principes?

De vraag naar woningen is groot. Daar proberen we in Berg en Dal op een zorgvuldige manier een bijdrage aan te leveren, zonder ons buitengebied vol te bouwen en onze groene ruimtelijke kernkwaliteit te verliezen. Naast een bijdrage aan de woningbouwbehoefte willen we woningbouw ook inzetten om verouderde locaties in de dorpen te verbeteren en een bijdrage te leveren aan de sociale samenhang in de dorpen.

Het uitgangspunt in ons woningbouwbeleid voor de lange termijn is dat we in elk dorp woningen willen toevoegen en zorgen voor een passend woningaanbod dat bijdraagt bij de vitaliteit en levendigheid van elk dorp. Bij de keuze voor de hoeveelheid en type woningbouw hanteren we de volgende drie uitgangspunten:

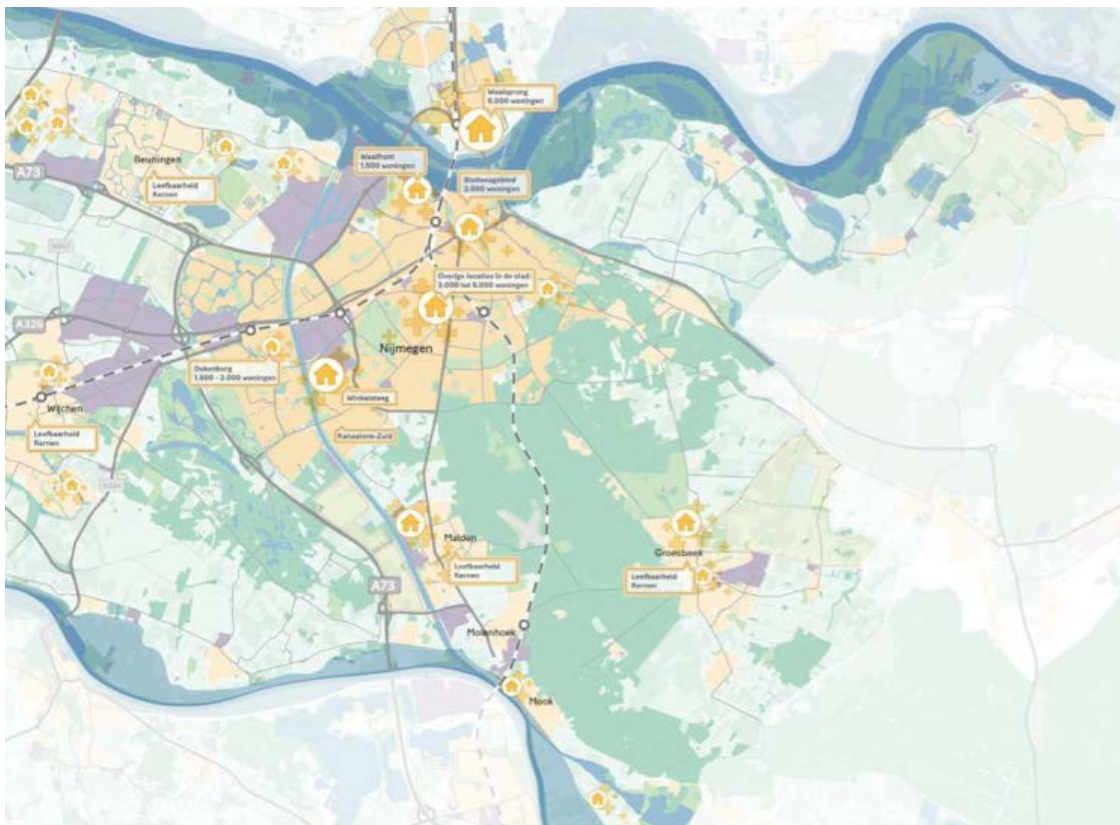
- Woningbouwbehoefte: we gebruiken de woonbehoefteonderzoeken als basis om in elk dorp de passende hoeveelheid woningen toe te voegen. Er is vooral behoefte aan betaalbare woningen voor starters en senioren. Als daaraan voldaan lijkt te gaan worden, kijken we of meer woningen gewenst en mogelijk is. Het doel is een gefaseerde, organische en gezonde ontwikkeling van de woningvoorraad dat past bij de behoefte in elk dorp.
- Verbeteren ruimtelijke kwaliteit: Uitgangspunt voor het toevoegen van woningen is het verbeteren van de ruimtelijke kwaliteit en het beter benutten van de bestaande dorpen en bebouwing. We zien binnen de bestaande dorpen voldoende locaties die om uiteenlopende redenen beschikbaar komen voor woningbouw. Uitbreiding in het buitengebied is in principe niet nodig en niet gewenst. Het beter benutten van de bestaande dorpen en verbeteren van de ruimtelijke kwaliteit kan bijvoorbeeld door:
 - Herontwikkelen van leegkomende of verouderde detailhandel-, horeca- of bedrijfslocaties
 - Transformeren van maatschappelijk vastgoed zoals oude school-, zorg of sportlocaties
 - Herstructurering van bestaande wijken waardoor een hogere dichtheid ontstaat
 - Splitsen of delen van woningen en percelen

Mocht inbreiding onmogelijk blijken of tot onwenselijke situaties leiden dan is uitbreiding als laatste optie onder voorwaarden mogelijk. In ieder geval moet het dan bijdragen aan de doelen zoals verwoord in de omgevingsvisie .

- Sociale verbondenheid: Derde uitgangspunt is het versterken van de sociale verbondenheid in de dorpen. Met woningbouw sturen we op de bevolkingssamenstelling en -omvang. We zien de grootste toename in de vraag naar betaalbare woningen voor kleine huishoudens in de kernen, nabij voorzieningen (zowel jongeren als ouderen). We willen structurele bevolkingskrimp voorkomen en een evenwichtige bevolkingssamenstelling in elk dorp houden. Hierbij zien we ook een grote meerwaarde van nieuwe, gezamenlijke woonvormen. Daar lijkt een grote en toenemende behoefte aan. Samen wonen en het delen van voorzieningen is vooral voor oudere en jongere bevolkingsgroepen interessant. Het kan helpen bij het voorkomen van eenzaamheid, huisvestingskosten omlaag brengen en de druk op de zorg verminderen doordat mensen elkaar zorg bieden en/of zorghulp delen.

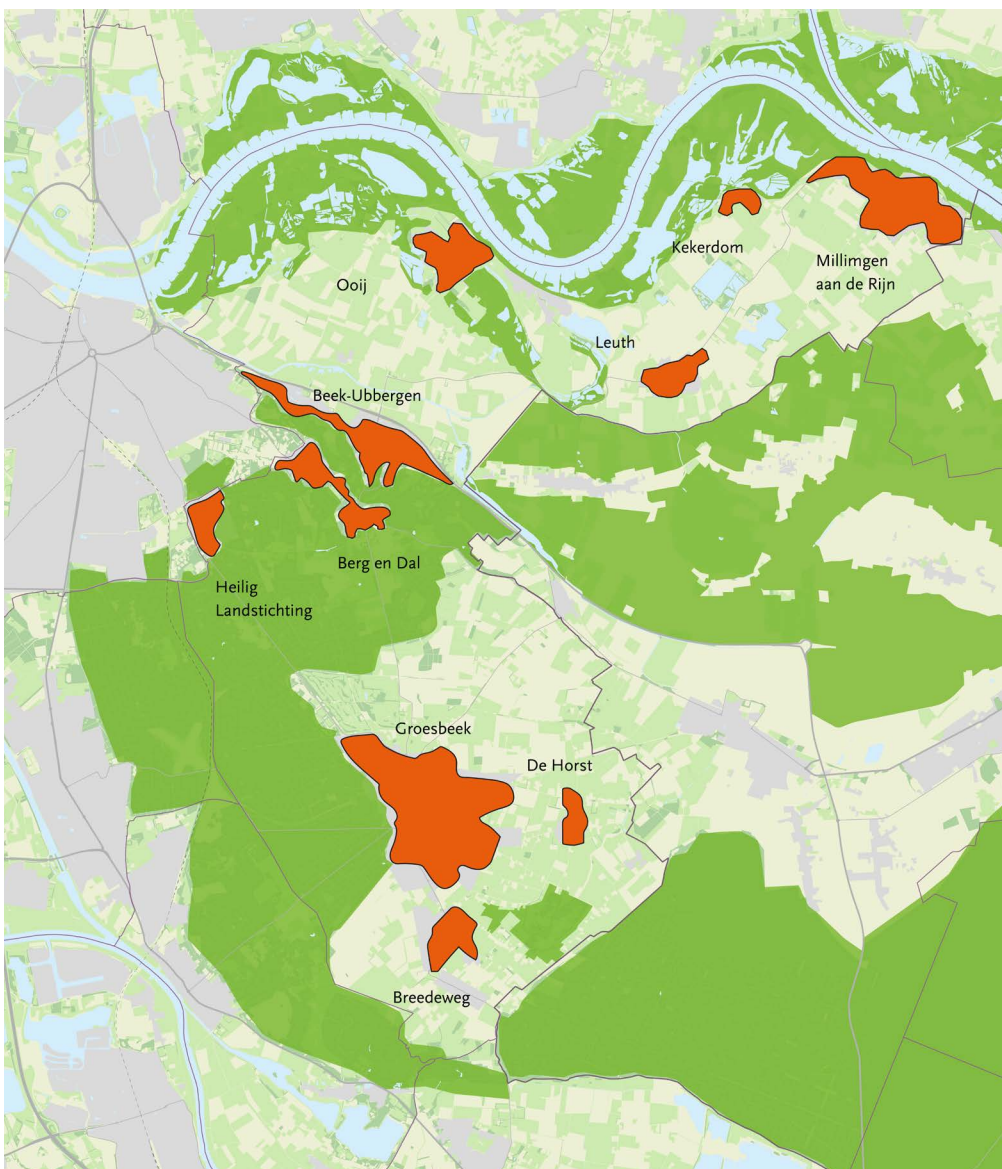
Uitwerkingsvraag voor de volgende fase

Wat zijn de doelen en aandachtspunten per dorp voor het woningbouwbeleid voor de lange termijn uitgaande van bovenstaande principes?

Mogelijkheden voor woningbouw volgens de verstedelijkingsstrategie van de Groene Metropoolregio.

De tien dorpen waar we ons in het woningbouwbeleid op richten en streven naar een passende woningvoorraad (kaartbeeld: LOS stadomland).

4.2 Elk dorp een 'rood' en 'groen' ontmoetingshart

- Ontmoetingsplekken, accommodatie en voorzieningen zijn cruciaal voor de mentale gezondheid van inwoners. Het is de basis voor ontmoeting, zingeving, naar elkaar omkijken en samen activiteiten organiseren.
- Onze inzet is om in elk dorp een 'groen' en een 'rood' ontmoetingshart te behouden die flexibel door verschillende activiteiten en bewoners(groepen) te gebruiken is. Daarbij hanteren we de volgende principes:
- Combineren en verbreden: zoveel mogelijk activiteiten, groepen en voorzieningen combineren. Dit vergroot de levensvatbaarheid en ontmoeting. Liever één multifunctionele accommodatie dan twee (synergie).
- Gezond verdienmodel: om de levensvatbaarheid te vergroten kunnen onder voorwaarden bepaalde commerciële activiteiten mogelijk zijn. De maatschappelijke waarde is groot, een gezond verdienmodel is nodig.
- Opwek eigen energie: elk ontmoetingshart zou haar eigen duurzame energie moeten opwekken of lokaal opgewekte energie moeten benutten voor een duurzame exploitatie.
- Vraag volgende fase: in hoeverre sluiten de huidige ontmoetingsplekken in elk dorp aan bij de ambities en principes en wat is per dorp het wensbeeld aan ontmoetingsplekken?

De leefbaarheid in de dorpen hangt voor een groot deel af van lokale ontmoetingsplekken en voorzieningen. Plekken waar mensen samen kunnen komen, zijn cruciaal voor onderlinge ontmoeting en mogelijkheden om samen dingen te organiseren, en dragen zo bij aan de mentale gezondheid van onze inwoners. Dit kunnen plekken zijn voor verenigingen (denk aan carnavalswagons bouwen of materiaal voor landschapsbeheer) en voorzieningen in het dorp zoals een sportpark of dorps huis. Waar mogelijk ondersteunen we deze ontmoetingsplekken. Het is niet realistisch om elke voorziening in elk dorp op lange termijn te behouden. Het lukt bijvoorbeeld niet om in elk dorp een voetbalvereniging te hebben. Onze inzet is wel om in elk dorp minimaal een 'rood' en een 'groen' ontmoetingshart te hebben (en in grotere dorpen meer) die afhankelijk van de aard, omvang en behoefte van elk dorp, flexibel door uiteenlopende bewoners(groepen) te gebruiken zijn:

- Een rood ontmoetingshart bestaat uit een compact centrumgebied in het hart van het dorp waar zoveel mogelijk publieksgerichte functies bij elkaar geclusterd zijn zodat synergie effecten tussen functies kunnen ontstaan. In deze compacte centrumgebieden optimaliseren we het vestigingsklimaat voor bedrijven in detailhandel, horeca, diensten, zorg en cultuur. In kleine dorpen (waar geen centrumgebied is) bestaat het rode ontmoetingshart uit een breed bruikbare (multifunctionele) accommodatie voor uiteenlopende publieke activiteiten. Het liefst maken de dorps huizen in de grotere dorpen onderdeel uit van het centrum.
- Een groen ontmoetingshart bestaat uit een multifunctioneel groen terrein dat openbaar toegankelijk is en gebruikt kan worden voor uiteenlopende activiteiten en alle bevolkingsgroepen (grootste kans op synergie). In het ene dorp is dat een klein park voor braderieën en speeltoestellen, in het andere dorp is het een sportterrein waar diverse sporten bij elkaar zitten maar waar ook ruimte is voor een festival of congres.

Voor de ontwikkeling van deze rode en groene ontmoetingsharten hanteren we verder de volgende principes:

- Combineren en verbreden: Door publieke activiteiten en voorzieningen op één plek te bundelen, wordt de kans op levensvatbaarheid groter. Dat kan soms ook betekenen dat accommodaties gesaneerd worden om daarmee functies op een andere plek te kunnen combineren. Belangrijk is dat ze voor zoveel mogelijk doelgroepen toegankelijk en bruikbaar zijn. Dit vergroot de levensvatbaarheid en stimuleert de ontmoeting. Dat betekent ook een goede toegankelijkheid voor bijvoorbeeld ouderen en mensen met een fysieke beperking. En ook functies als een huisartsenpost, medicijndepot en fysio kunnen er mogelijk een plekje vinden om zorg dicht bij de mensen te houden.
- Commerciële activiteiten: om de levensvatbaarheid verder te vergroten zouden onder voorwaarden bepaalde commerciële activiteiten mogelijk kunnen zijn. Een openbare horecavoorziening kan voor een dorps huis bijvoorbeeld een belangrijke extra inkomstenbron zijn. Aandachtspunt voor uitwerking is dan wel de concurrentiepositie ten opzichte van reguliere horeca in de omgeving.
- Opwek eigen energie: Energiekosten zijn zeker de laatste tijd een grote kostenpost voor accommodaties en publieke voorzieningen. Daarom loont het steeds meer om energie als accommodatie zoveel mogelijk lokaal en zelf op te wekken. En mogelijk kunnen opbrengsten van energieprojecten elders in het dorp benut worden om voorzieningen open te houden.

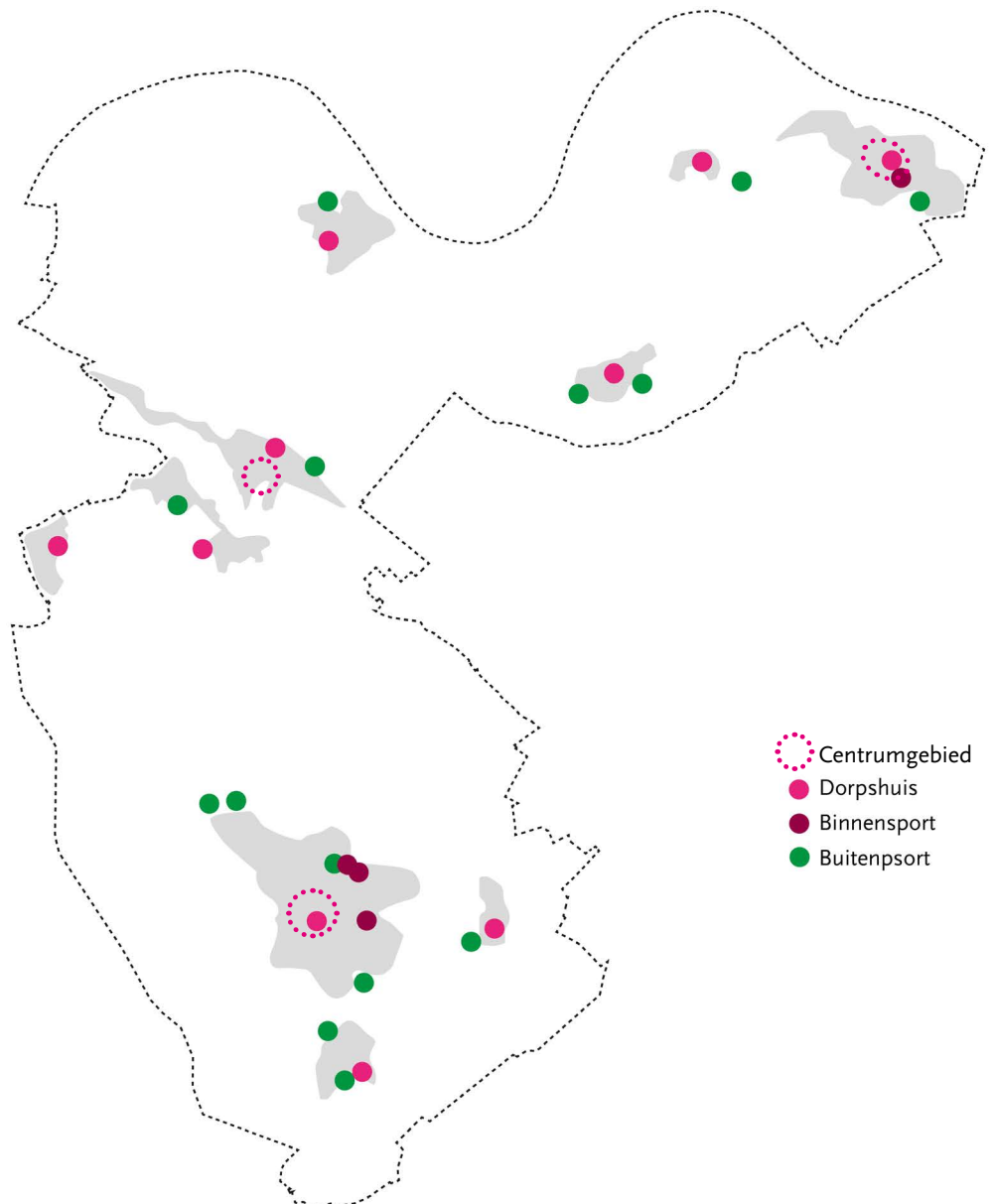
Uitwerkingsvraag voor de volgende fase

In hoeverre sluiten de huidige ontmoetingsplekken in elk dorp aan bij de ambities en principes en wat is per dorp het wensbeeld aan ontmoetingsplekken?

Schematische weergave van mogelijke functies in multifunctionele ontmoetingsplekken (beeld: LOS stadomland)

Huidige spreiding van rode en groene ontmoetingsplekken (kaartbeeld: LOS stadomland).

4.3 Groen, wandelen en fietsen in de openbare ruimte

- In aansluiting op ons landschap zetten we in op het vergroenen van dorpen en wijken. Groen draagt bij aan een gezonde leefomgeving. We hanteren de volgende principes voor de inrichting van de openbare ruimte:
- Het STOMP-principe: prioriteit ligt bij Stappen (wandelen) en Trappen (fietsen), daarna Openbaar vervoer en Mobiliteit als een service (deelauto's) en als laatste de Privé auto.
- We gaan sturen op een groennorm, een minimale hoeveelheid groen die in elk dorp of wijk en bij nieuwbouw beschikbaar zou moeten zijn.
- Het groen is multifunctioneel en voor iedereen. Het liefst heeft het groen meerdere functies tegelijk en spreekt het meerdere bevolkingsgroepen tegelijk aan.
- Een aantrekkelijke en toekomstbestendige inrichting. Dat betekent biodivers, inheems, natuurlijk, een hoge belevingswaarde en passend bij het veranderende klimaat.
- Schoon, heel, veilig en breed toegankelijk. De gemeente zorgt in principe voor het beheer. Beheer door omwonenden stimuleren we als er bij bewoners voldoende animo voor is.
- Vraag volgende fase: in hoeverre is de ruimte voor groen, wandelen en fietsen per dorp voldoende en waar liggen prioriteiten voor de komende jaren?

In aansluiting op ons groene landschap als identiteitsdrager zetten we in op het vergroenen van de dorpen, wijken en straten. Onze dorpen hebben nu relatief weinig groen, terwijl groen grote meerwaarden heeft:

- Natuur: groen levert een bijdrage aan de biodiversiteit
- Klimaat: groen biedt mogelijkheden voor waterberging en het verminderen van hittestress
- Gezondheid: groen zuivert de lucht, absorbeert geluid en levert een aantrekkelijk straatbeeld op.
- Samenleven: groen biedt mogelijkheden voor plekken om te ontmoeten, spelen en sporten

We willen meer groen dat voor meerdere doeleinden gebruikt kan worden (denk aan spelen, ontmoeten en waterberging). Wat ons betreft kan de ruimte die daarvoor nodig is ten koste gaan van verharde ruimte voor de auto. Bij nieuwe ontwikkelingen willen we groen meer als uitgangspunt nemen voor de inrichting. We willen een gezonde leefomgeving en daar hoort meer ruimte voor groen, wandelen, sporten, fietsen, spelen en ontmoeten bij en minder ruimte voor de auto. Parkeren in de buurt van de woning moet natuurlijk mogelijk blijven, maar we gaan wel inzetten op het verminderen van verhard oppervlak. Voor de inrichting van de openbare ruimte in de dorpen gaan we de volgende principes hanteren:

- Het STOMP-principe: bij het indelen van de openbare ruimte hanteren we de volgende volgorde: eerst stappen (wandelen) en trappen (fietsen), dan openbaar vervoer en mobiliteit als service (deelvevoer) en als laatste de privé auto. We willen meer ruimte voor lopen en fietsen en voorzieningen in de openbare ruimte voor deelauto's en elektrisch rijden.
- We bepalen een groennorm: een minimale hoeveelheid groen dat per wijk aanwezig moet zijn. Voor bestaande wijken kan dat bijvoorbeeld zijn de landelijke norm 3-30-300. Dat betekent zicht op 3 bomen vanuit je woning, 30% van het buurtoppervlak is bladerdek en binnen 300 meter vanaf je woning ligt een groene ruimte van tenminste 1 ha. Voor nieuwbouw is 75 m² per woning een veelgebruikte norm.
- Multifunctioneel en voor iedereen: het liefst heeft groen meerdere functies tegelijk en spreekt het meerdere bevolkingsgroepen aan. Het dient voor het opvangen van klimaatverandering, het verhogen van de biodiversiteit, het creëren van een gezonde leefomgeving en/of voor ontmoeten, spelen en sporten. Het uiteindelijke gebruik hangt af van de bevolkingssamenstelling en behoeften per dorp of wijk.
- Een aantrekkelijke en toekomstbestendige inrichting: we trekken het (gevoel van het) landschap door in onze dorpen en wijken. Dat betekent het groen in de dorpen verbinden met het buitengebied (met wandelroutes), een (bio)diverse inrichting met veel bomen en inheemse soorten, een hoge belevingswaarde en passend bij het (toekomstige) klimaat.
- Schoon, heel en veilig: we zorgen voor een schone hele en veilige openbare ruimte die goed toegankelijk is en waar iedereen zich prettig voelt. De gemeente zorgt in principe voor het beheer. Beheer door omwonenden stimuleren we als er bij bewoners voldoende animo voor is.

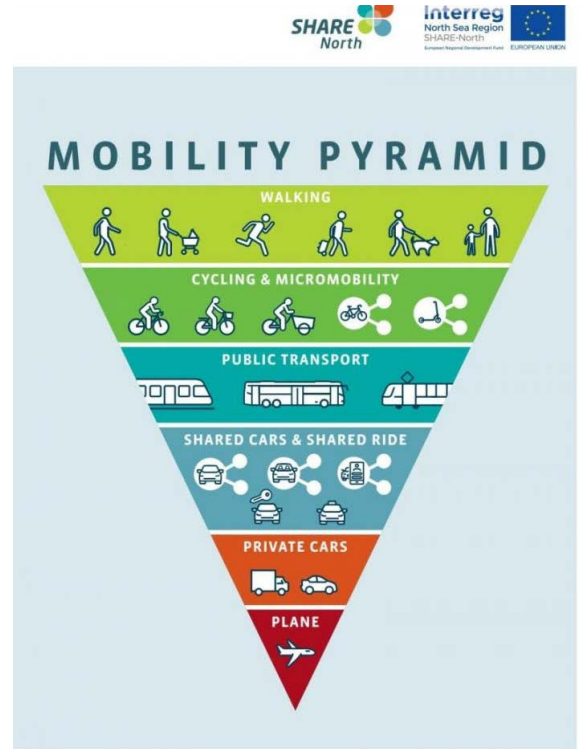
Ook willen we graag dat privé tuinen en percelen groener worden met minder verharding en dat hemelwater op grote schaal afgekoppeld wordt. Dit voorkomt wateroverlast en draagt bij aan het infiltreren in de bodem. Dit willen we bereiken door bewoners te stimuleren en te faciliteren door middel van informatie en coaches.

Uitwerkingsvraag voor de volgende fase

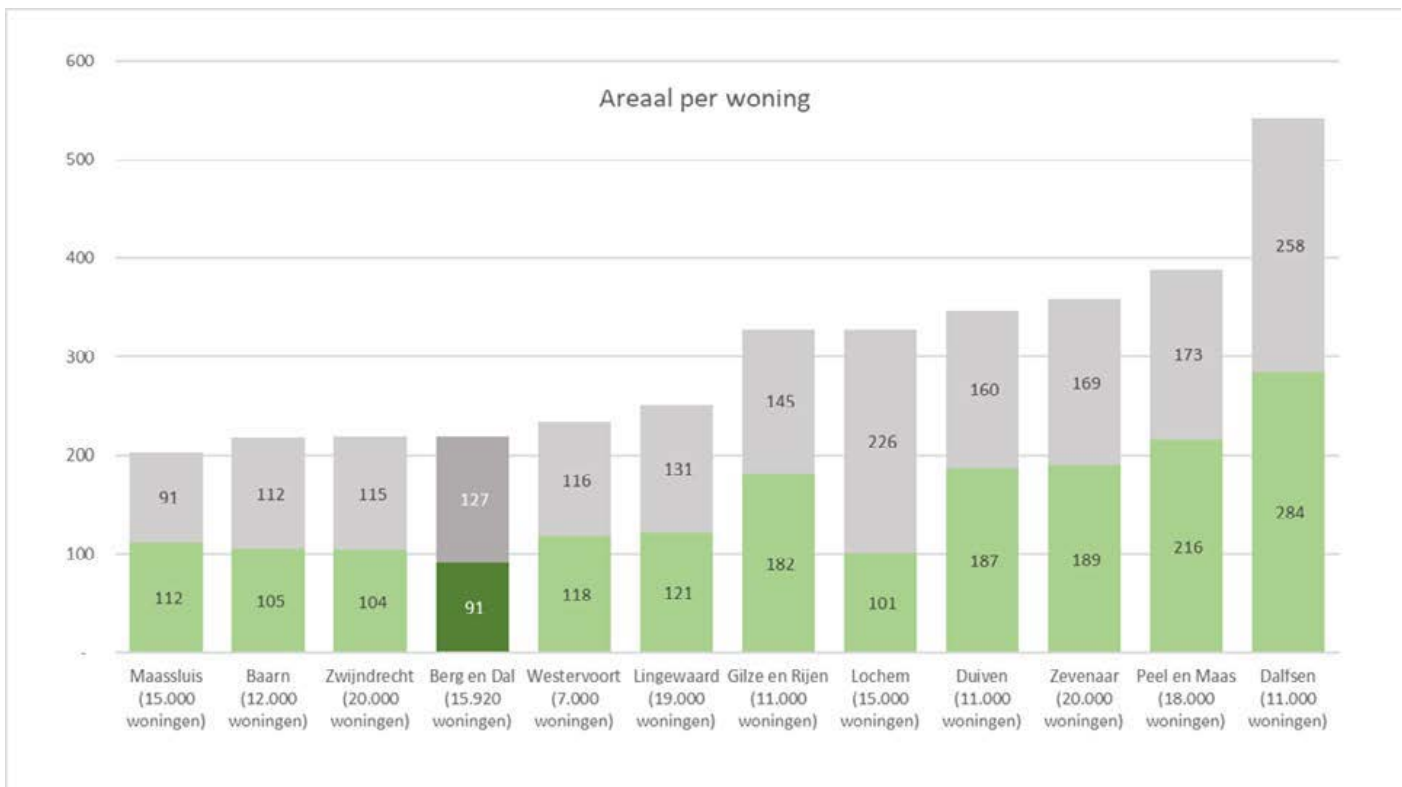
In hoeverre is de ruimte voor groen, wandelen en fietsen per dorp voldoende en waar liggen prioriteiten voor de komende jaren?

Schematische weergave van de meerwaarden van groen in woonbuurten (beeld: LOS stadomland).

Het STOMP-principe: bij de inrichting van de openbare ruimte geven we de hoogste prioriteit aan wandelen en fietsen (beeld: Interreg North Sea Regio, Europese Unie)

Huidige verdeling 'groen' en 'grijs' in Berg en Dal en in vergelijking met andere gemeenten (bron: Integraal Beleidsplan Openbare Ruimte).

4.4 Lokaal benutten van duurzame energie

- Het doel van de gemeente Berg en Dal is om de overstap te maken naar duurzame energie en in 2050 klimaatneutraal te zijn. Daarvoor hebben we in 2020 beleid gemaakt voor inpassing van zonnevelden.
- Er is een groot gat tussen onze doelen en wat we gaan halen op basis van huidige trends en beleid. We zien ook dat er in ons gewaardeerde landschap, niet of nauwelijks passende locaties te vinden zijn voor aanvullende grote zonnevelden of windmolens.
- We merken dat bij bewoners(groepen), boeren en andere ondernemers zelf ook wensen, initiatieven en ideeën leven voor duurzame energie. Aanvullend op het bestaande beleid voor zonnevelden, willen we inzetten op een meer lokale invulling van duurzame energie.
- We willen nog meer dan nu inzetten op bewustwording en energiebesparing. En woningen collectief isoleren en per wijk of dorp bepalen welke duurzame alternatieven voor aardgas lokaal het beste past.
- Per dorp, bedrijventerrein en/of ondernemer gaan we kijken naar de beste mogelijkheden voor de opwek van duurzame energie passend bij de lokale situatie en wensen per dorp.
- Vraag volgende fase: wat zijn de mogelijkheden, het draagvlak en aandachtspunten per dorp voor deze lokale insteek van duurzame energie en wat is nodig om dit op gang te brengen?

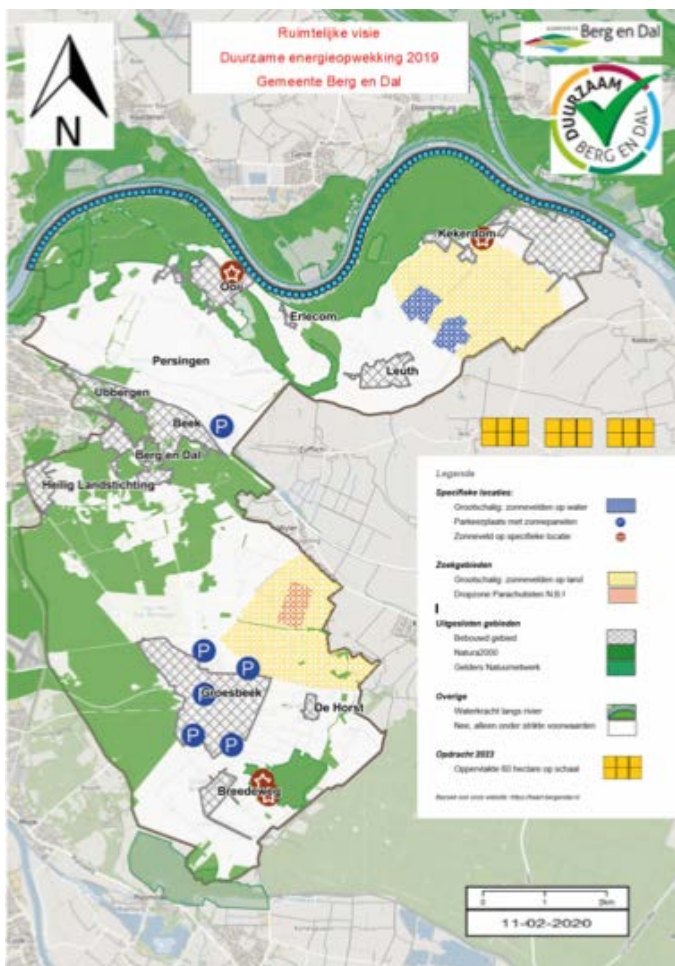
Het doel van de gemeente is 55% minder uitstoot van broeikasgassen in 2030 (t.o.v. 1990) en klimaatneutraal bij voorkeur in 2040, maar uiterlijk in 2050. In 2020 hebben we beleid opgesteld voor de ruimtelijke inpassing van duurzame energiebronnen. Naast energiebesparing zetten we in op zon op dak en grote zonnevelden in twee zoekgebieden (ten zuiden van Millingen a/d Rijn en ten oosten van Groesbeek). Na recente analyses constateren we dat we hiermee onze duurzaamheidsdoelen niet gaan halen. Er is een groot gat tussen onze doelen en hetgeen we gaan halen bij de huidige trends en beleid. Tegelijk zien we ook dat het in ons unieke en hooggewaardeerde landschap, lastig is om passende locaties te vinden zijn voor aanvullende grote zonnevelden of windturbines. Wel merken we dat bewoners(groepen), boeren en andere ondernemers zelf wensen, initiatieven en ideeën hebben voor duurzame energie. Naast ons bestaande beleid willen we daarom voorlopig inzetten op een meer lokale invulling van de overstap naar duurzame energie. We zien een aantal hoofdrichtingen:

- Nog veel meer dan nu inzetten op bewustwording en energiebesparing. Met de hoge energiekosten is dit voor bewoners zelf ook steeds relevanter. Bewoners geven breed aan dat we daar veel meer werk van zouden moeten maken. Dat kan door publiekscampagnes en het helpen bij besparen.
- In 2022 heeft de gemeenteraad de Transitievisie Warmte vastgesteld. In het kader daarvan gaan we dorps/wijkuitvoeringsplannen opstellen om van het aardgas af te gaan. Doel is om per dorp of wijk woningen collectief te isoleren en per wijk of dorp te bepalen welke duurzame alternatieven voor aardgas lokaal het beste past.
- Aanvullend op het bestaande beleid voor zonnevelden, willen we inzetten op een lokale invulling van de opwek van duurzame energie. Het dorpse schaalniveau is het uitgangspunt. We nodigen ieder dorp uit (ondernemers- en/of bewonersgroepen) om met plannen te komen om het eigen dorp van duurzame energie te voorzien. Zo kan elk dorp zelf invulling geven aan de energietransitie met eigen projecten en oplossingen die passen bij de lokale schaal en situatie. Dat kan in elk dorp anders zijn. In het ene dorp misschien een 'dorpsmolen', in het andere dorp het benutten van alle staldaken in de omgeving of het benutten van restwarmte van een lokaal bedrijf. Vragers en aanbieders van energie worden liefst zoveel mogelijk lokaal aan elkaar gekoppeld. Hierbij is er een grote rol weggelegd voor nieuwe technieken voor opwek, transport en/of opslag. Deze technieken zoeken we op en zetten we in. We pionieren op de lokale schaal. Met deze lokale insteek willen we ook graag dat de opbrengsten van duurzame energieprojecten direct worden gekoppeld aan het welzijn van de dorpen en haar inwoners. Dat zou in ieder geval op deze manieren kunnen:
 - Bewoners investeren en profiteren direct van energieprojecten.
 - Opbrengsten worden benut voor publieke functies zoals dorpshuizen en (sport)accommodaties.
 - Opbrengsten worden benut voor het verbeteren van het landschap en natuurontwikkeling.

Uitgangspunt is dat het initiatief uit de dorpen komt. De gemeente faciliteert en ondersteunt en kan helpen bij het opzetten, organiseren, uitrollen en doorontwikkelen van projecten. Mogelijk kan hiervoor een gemeentelijk energiebedrijf opgezet worden. Mocht blijken dat deze lokale insteek te weinig oplevert dan kan het zijn dat we in een later stadium alsnog aanvullende zonnevelden en/of windmolens moeten gaan onderzoeken.

Uitwerkingsvraag voor de volgende fase

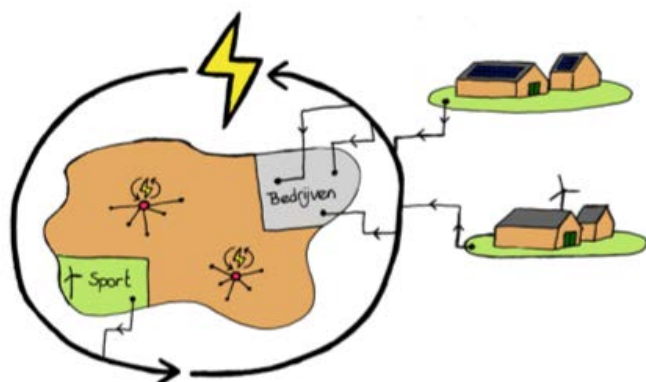
Wat is het draagvlak, mogelijkheden en aandachtspunten per dorp voor deze lokale insteek van de overstap naar duurzame energie en wat is nodig om dit op gang te brengen?

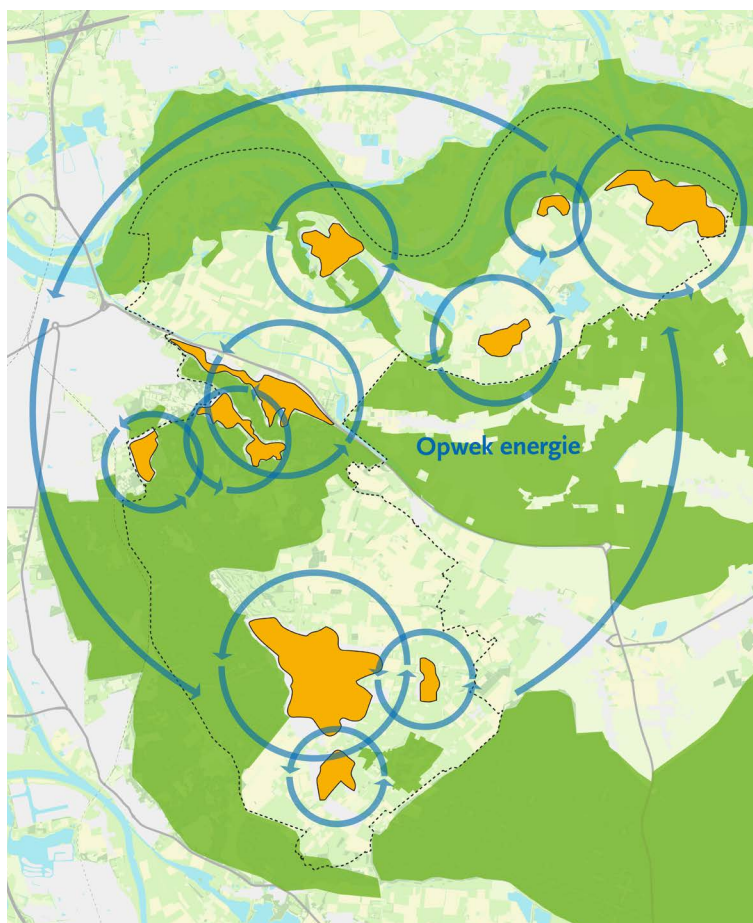
Het bestaande beleid van de gemeente voor ruimtelijke inpassing van duurzame energie...

... vullen we aan met een lokale insteek waarin we duurzame energie meer lokaal willen ontwikkelen en als kans zien om dorpen te verbeteren (kaartbeeld: LOS stadomland).

Schematische weergave van hoe 'vragers' en 'aanbieders' van duurzame energie mogelijk op het niveau van de dorpen aan elkaar verbonden zouden kunnen worden (beeld: LOS stadomland).

4.5 Aantrekkelijke en duurzame werklocaties

- De meeste werkgelegenheid is aanwezig in recreatie, detailhandel, horeca en zorg. Ook hebben we een aantal bedrijventerreinen met lokale bedrijven in diverse sectoren, die ook van belang zijn voor lokaal ondernemerschap en werkgelegenheid.
- Een aantrekkelijk ondernemersklimaat vinden we belangrijk. We zetten in op op kwalitatieve verbetering van de bestaande terreinen en bieden voldoende ontplooiingsmogelijkheden voor bestaande bedrijven en zorginstellingen. Hiervoor kan het nodig zijn om bedrijfskavels uit te breiden.
- Uitbreiding moet dan wel ten dienste staan van een substantiële kwaliteitsverbetering door verduurzaming, vergroening en een substantiële verbetering van de landschappelijke inpassing.
- Verder willen de ambitie tot circulaire economie graag concreet maken door per bedrijventerrein reststromen van ondernemers in beeld te brengen en aan elkaar te koppelen. Dit kan dan vervolgens langzaam uitgroeien tot gemeentelijk of regionaal niveau.
- Vraag volgende fase: welke voorwaarden zijn van belang bij een eventuele uitbreiding van een bedrijfskavel? En hoe kunnen we komen tot een 'reststromenpaspoort' per bedrijventerrein?

Berg en Dal is vooral een groene woongemeente maar heeft ook een rijk lokaal bedrijfsleven en lokale werkgelegenheid. De bedrijven en banen bevinden zich vooral in de sectoren toerisme en recreatie, zorg, detailhandel en horeca. Daarnaast hebben we in onze gemeente een aantal bedrijventerreinen:

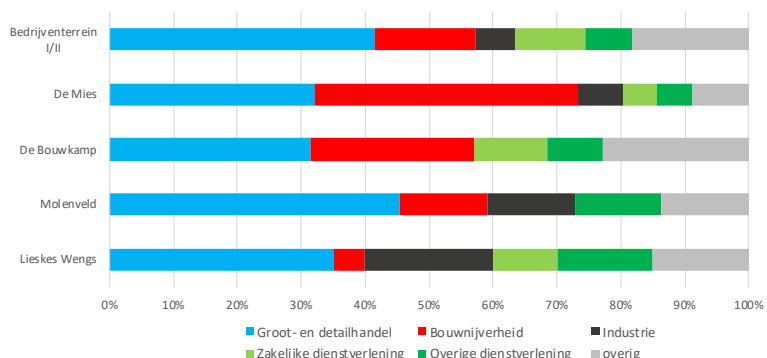
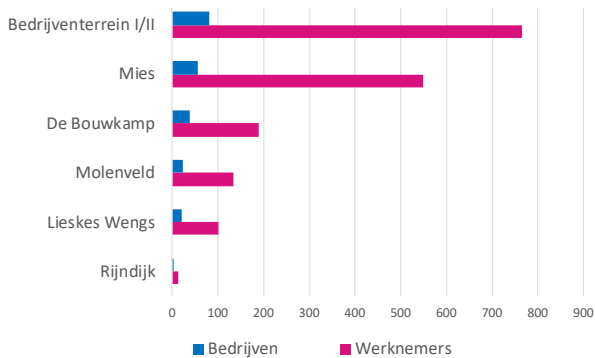
- In Ooij (Bouwkamp), Leuth (Lieskes Wengs) en Millingen aan de Rijn (Molenveld) zijn kleine bedrijventerrein aanwezig (<10 ha) waar voornamelijk lokaal georiënteerde bedrijven zitten.
- Millingen aan de Rijn heeft daarnaast ook bedrijventerrein Rijndijk waar de Scheepswerf is gevestigd.
- Groesbeek heeft twee terreinen (bedrijventerrein I/II en Mies) die tegen elkaar aan liggen en gezamenlijk een groot terrein vormen (circa 30 Ha). Dit is onlangs uitgebreid met een nieuw terrein Hulsbeek. Ook hier zijn voornamelijk lokaal functionerende bedrijven gevestigd.

Op de bedrijventerreinen zijn uiteenlopende sectoren gevestigd. Ze functioneren voor een groot deel lokaal en dragen bij aan lokaal ondernemerschap en werkgelegenheid. We zien de maatschappelijke waarde hiervan. Om het ondernemersklimaat voor het lokale bedrijfsleven voldoende aantrekkelijk te houden, zetten we voor de toekomst in op verzorgde, goed functionerende terreinen en voldoende ontplooiingsmogelijkheden voor bedrijven. Daarvoor is een kwalitatieve en duurzame impuls nodig en een verbetering van de ruimtelijke uitstraling. Sommige terreinen zijn verouderd, versteend en maken een rommelige indruk. Een van de oorzaken is dat percelen in de afgelopen decennia niet zijn meegegroeid met de groei van de bedrijven zelf. Gevolg is dat sommige plekken versteend zijn, een hoge bebouwingsdichtheid hebben dat de openbare weg geregeld gebruikt wordt voor opslag en parkeren. Om de ruimtelijke kwaliteit van deze plekken te verbeteren en ondernemers ontplooiingsmogelijkheden te geven, kan het nodig zijn om bepaalde bedrijven meer ruimte te bieden door percelen uit te breiden. Dit kan dan ook leiden tot een uitbreiding van het terrein als geheel. Datzelfde geldt ook voor de zorginstellingen in onze gemeente. Uitbreiding van percelen moet dan wel ten dienste staan van een substantiële kwaliteitsverbetering. Uitbreiding moet samengaan met een verduurzaming van de bebouwing, vergroening van het perceel (meer bomen, minder stenen) en een zorgvuldige en substantiële verbetering van de landschappelijke inpassing.

Verder hebben in de regio afgesproken om toe te werken naar een circulaire samenleving waar geen afval meer bestaat en alle reststromen worden hergebruikt. Voor veel bedrijven is dit vaak nog een abstract begrip. Om de doelstelling concreet te maken willen we graag samen met bedrijven onderzoeken in hoeverre het mogelijk is om op het lokale niveau van de terreinen, circulaire stromen op te zetten (denk aan energiebank of een grondstoffen/reststromenbank). Bedrijven hebben vaak niet in beeld wat reststromen zijn van hun directe burens. Het is kansrijk om per terrein de afval- en reststromen in beeld te brengen en vragers en aanbieders op die manier aan elkaar te koppelen. Het idee is om lokaal op het niveau van het bedrijfsterrein te beginnen en langzaam maar zeker circulaire stromen uit te bouwen tot het gemeentelijke en/of regionale niveau.

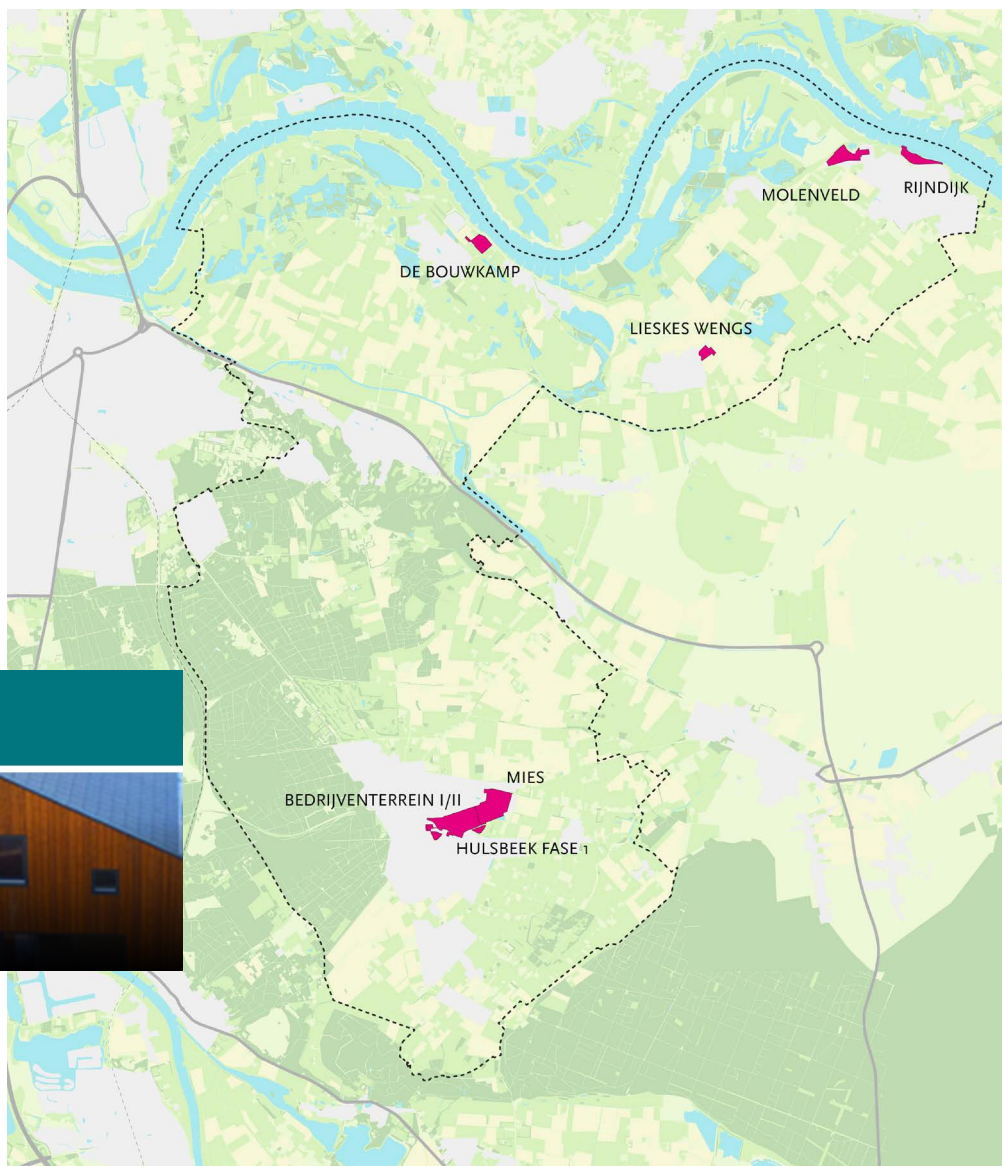
Uitwerkingsvraag voor de volgende fase

Wat is nodig voor een goed ondernemersklimaat op de bedrijventerreinen en onder welke voorwaarden kan uitbreiding van kavels plaats vinden? En hoe kunnen we komen tot een 'reststromenpaspoort' per bedrijventerrein?

Omvang en sectoren van de bedrijventerreinen (bron: PWE 2019 , bewerking LOS stadomland).

Spreading and scope of the current business parks over the municipality is the basis for future development (map image: LOS stadomland).

GROENE METROPOL REGIO
ARNHEM NIJMEGEN

OPGAVE CIRCULAIRE REGIO

Samen met onze partners willen we graag de overstap maken naar een circulaire economie.

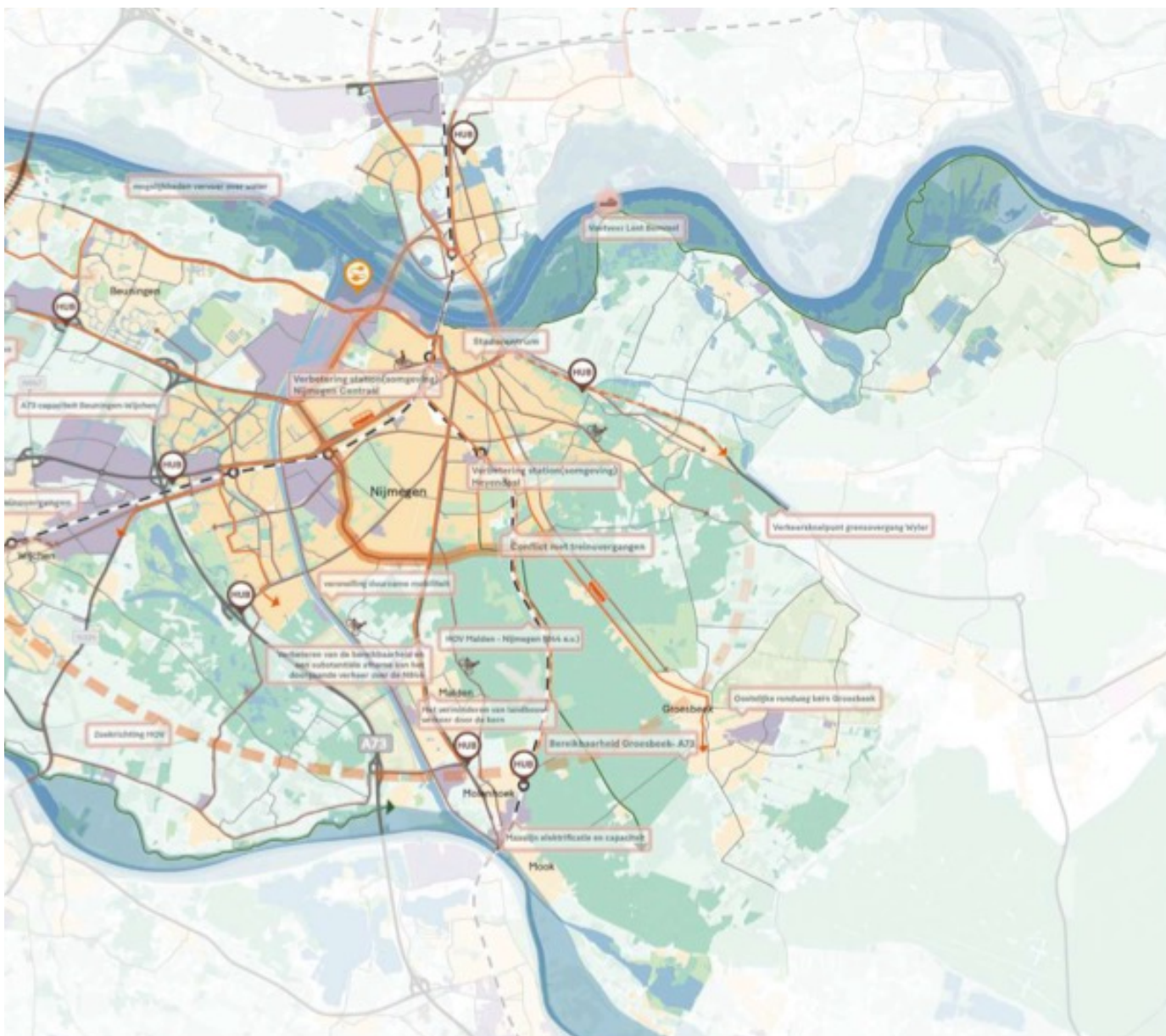
5 Duurzaam Verbonden met de Regio

Kwaliteiten en opgaven

De nabijheid van de stad Nijmegen is al eeuwen bepalend voor de ontwikkeling van onze gemeente. Van oudsher zijn de onderlinge banden sterk. Berg en Dal is altijd een aantrekkelijke 'buitenplaats' geweest voor stedelingen. Dat heeft ondernemers kansen geboden om daarop in te springen. Andersom maken wij graag gebruik van de stedelijke voorzieningen die voor ons makkelijk te bereiken zijn. In Berg en Dal woon je echt 'buiten' maar is de stad met al haar voorzieningen nooit ver weg. Dat maakt wonen in Berg en Dal zo aantrekkelijk. Ook trekken bedrijven en organisaties in onze gemeente vaak samen op met bedrijven in Nijmegen en de Groene Metropoolregio. Deze samenwerkingsverbanden brengen ons verder in een toekomstbestendige ontwikkeling.

De nabijheid van en verbondenheid met de stad biedt vele voordelen maar leidt ook tot vraagstukken:

- De nabijheid van de stad leidt tot een grote en toenemende recreatiedruk in ons buitengebied. Nijmegen groeit sterk (ruim 200.000 inwoners in 2035) en steeds meer mensen weten onze gemeente te vinden om te ontspannen, te sporten en te recreëren. Op sommige locaties en momenten leidt dat tot drukte in de natuurgebieden en een toename van verkeer. Zowel langzaam als gemotoriseerd verkeer neemt toe en dat leidt tot overlast en onveilige situaties. Smalle wegen en kruispunten kunnen onveilig voelen voor fietsers en de parkeerdruk is erg hoog op sommige plekken.
- De opkomst van elektrische fietsen leidt tot een toename van fietsverkeer, zoveel recreatief als woonwerkverkeer. Het is een schoon en gezond alternatief voor de auto maar zorgt ook voor een toename van fietsers met verschillende snelheden. Dat vraagt wel om aanpassing van de infrastructuur.
- Het openbaar vervoer bestaat in onze gemeente uit een aantal buslijnen richting Nijmegen en Kleve. Door een combinatie van trends zijn deze niet vanzelfsprekend in de toekomst. Mede als gevolg van corona lijkt het aantal passagiers structureel afgenomen. Busvervoerders hebben de neiging om het aanbod efficiënter te maken en onrendabele lijnen te schrappen, in te korten of de frequentie te verlagen. Dit zou op termijn ook een bedreiging kunnen gaan vormen voor buslijnen in Berg en Dal.
- Als Berg en Dal werken we samen in de Groene Metropoolregio. Als regio staan we sterk, ook richting provincie en rijk om onze gezamenlijke belangen over het voetlicht te brengen. De toenemende regionale samenwerking is een kans. Als Berg en Dal moeten we daar goed op blijven aanhaken en zelf ook actief onze belangen blijven inbrengen en weten waar we naartoe willen.

Ambities en doelen

We koesteren onze ietwat afgelegen ligging maar onze ambitie is wel om sterk verbonden te blijven in de regio in het algemeen, en met Nijmegen in het bijzonder. Deze nabijheid en verbondenheid is mede bepalend voor de kwaliteit van leven in Berg en Dal. De kansen die de nabijheid van de stad biedt willen we benutten, en de nadelige effecten ervan zoveel mogelijk beperken en/of in goede banen leiden. Dat betekent dat we ons primair richten op schone en duurzame middelen van vervoer en het spreiden van recreatie en toerisme. De autoverbindingen die we nu hebben gaan we niet verder uitbreiden. Investeren in de infrastructuur zijn ten behoeve van fiets en voetganger. Zo kan het aantal bezoekers en de uitwisseling toenemen zonder dat de nadelige effecten te groot worden. We profileren ons in de regio op een manier die past bij onze groen identiteit. We willen samen optrekken in het realiseren van ambities en opgaven.

Sturende principes

Om deze ambitie te realiseren hanteren we de volgende sturende principes die we hierna verder toelichten:

- De fiets voorop: veilige en aantrekkelijke routes
- Elk dorp een goede ov-verbinding
- Regionale profilering: pionieren in het groen

5.1 De fiets voorop: veilige en aantrekkelijke routes

- We hanteren het STOMP-principe. In ons beleid hebben we eerst aandacht voor Stappen (wandelen) en Trappen (fietsen), dan Openbaar vervoer en Mobiliteit als service (deelauto's) en dan de Privé auto.
- Op het gemeentelijk en regionaal niveau zien we kansen om het gebruik van de fiets nog meer te stimuleren. Niet alleen voor recreatieve tochten maar ook voor woon-werkverkeer naar onder andere Nijmegen.
- Onze ambitie is om de fietsinfrastructuur in onze gemeente structureel te verbeteren. We willen het fietspadennetwerk naar een hoger niveau tillen en hanteren daarbij drie uitgangspunten:
- Inrichting van de fietsroute past bij de functie die het heeft in het grotere geheel. Doorgaande wegen hebben het liefst vrijliggende paden, lokaal kan het gemengd gebruik zijn met 'de auto te gast'.
- Op regionaal niveau willen we in samenwerking met onze regionale partners werken aan een robuust netwerk van vrijliggende fietspaden met veilig ingerichte kruispunten.
- We maken fietsroutes met een hoge belevingswaarde. Dat betekent afwisselend en gekoppeld aan interessante plekken met een hoge natuur-, belevings- en/of cultuurhistorische waarde.
- Vraag volgende fase: waar zitten de knelpunten in de huidige fietsinfrastructuur op lokaal en regionaal niveau en waar liggen verbeterpunten voor de komende jaren?

We hanteren het STOMP-principe in ons omgevingsbeleid, bij nieuwe ontwikkelingen en bij herinrichting van de openbare ruimte. Dit betekent dat in plannen er eerst aandacht is voor Stappen (wandelen) en Trappen (fietsen), dan Openbaar vervoer en Mobiliteit als service (deelauto's) en als laatste de Privé auto.

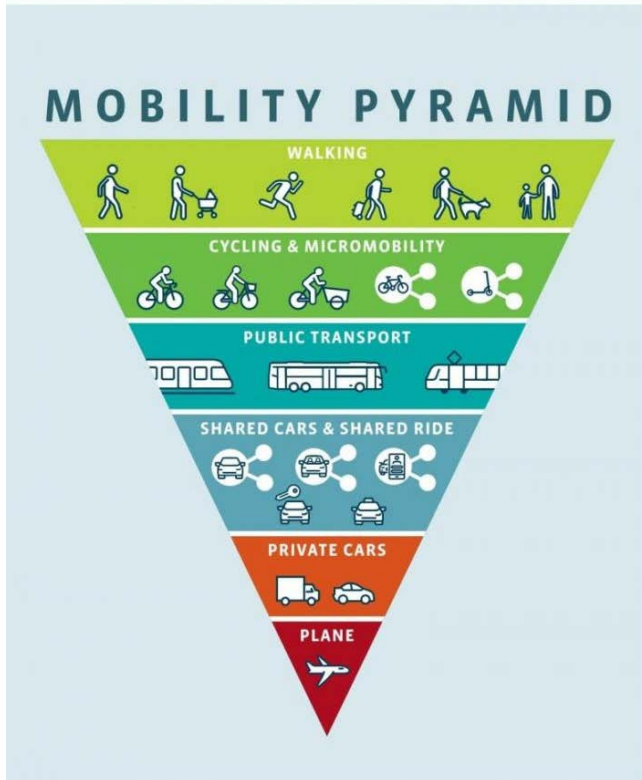
Op het gemeentelijke en regionale niveau zien we hier kansen om het gebruik van de fiets nog meer te stimuleren. Niet alleen voor recreatieve tochten maar ook voor woon-werkverkeer naar onder andere Nijmegen. Fietsen is een gezonde, schone, duurzame, goedkope en sociale manier van verplaatsen en past uitstekend bij onze ambities voor een gezonde leefomgeving en het groene karakter van onze gemeente. En zeker door de opkomst van elektrische fietsen biedt de fiets goede mogelijkheden om zowel recreatieve tochten als voor woon-werkverkeer op regionale schaal verder te stimuleren.

De fiets krijgt als vervoermiddel in onze gemeente dan ook voorrang in ons mobiliteitsbeleid. Onze ambitie is om de fietsinfrastructuur in onze gemeente structureel te verbeteren. We willen het fietspadennetwerk naar een hoger niveau tillen en hanteren daarbij drie uitgangspunten:

- Inrichting van de fietsroute past bij de functie. Dat betekent op drukke doorgaande routes vrijliggende paden. Op lokale wegen in dorpen en wijken kunnen auto en fiets samen gebruik maken van de weg met als uitgangspunt de auto te gast.
- Op regionaal niveau willen we in samenwerking met onze regionale partners werken aan een robuust netwerk van vrijliggende fietspaden. Kruispunten van auto en fietsverkeer moeten voor fietsers veilig ingericht zijn en waar mogelijk heeft de fiets voorrang op gemotoriseerd vervoer.
- We maken fietsroutes met een hoge belevingswaarde. Dat betekent afwisselend en gekoppeld aan interessante plekken met een hoge natuur-, belevings- en/of cultuurhistorische waarde. Uit onderzoek blijkt dat afwisselende en aantrekkelijke routes minstens zo belangrijk zijn als snelle en korte routes. Hoe aantrekkelijker een route hoe sneller mensen geneigd zijn de fiets te nemen.

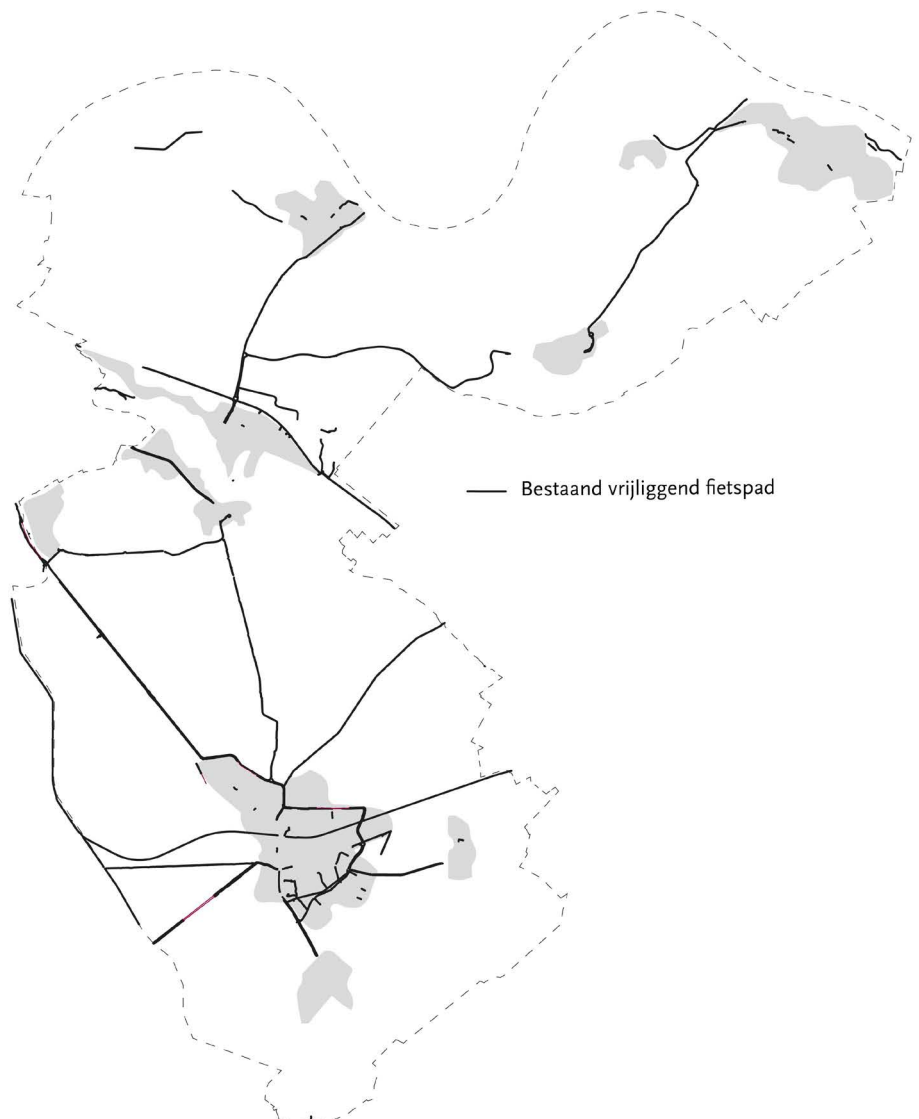
Uitwerkingsvraag voor de volgende fase

Waar zitten de knelpunten in de huidige fietsinfrastructuur op lokaal en regionaal niveau en waar liggen verbeterpunten voor de komende jaren?

Bij de inrichting van de openbare ruimte en mobiliteit geven we de hoogste prioriteit aan wandelen, fietsen en openbaar vervoer (bron: Interreg North Sea Regio, Europese Unie)

Overzicht van bestaande vrijliggende fietspaden. Waar het mogelijk is gaan we kijken om dit netwerk uit te breiden en te verbeteren (bron: BGT, bewerking: LOS stadomland).

5.2 Elk dorp een goede OV-verbinding

- Het openbaar vervoer is cruciaal om in elk dorp een breed samengestelde bevolking te houden (inclusieve samenleving) en om mensen te stimuleren de auto te laten staan.
- Onze inzet is om per dorp een toegankelijke, betrouwbare en snelle openbaar vervoer-verbinding (met vooral Nijmegen) te behouden. Wat ons betreft voldoet deze aan de volgende voorwaarden:
- Elk dorp heeft minimaal één goed bereikbare en toegankelijke halte binnen de bebouwde kom of daar direct grenzend aan.
- Vanuit elk dorp is de reistijd tot Nijmegen maximaal circa 30 minuten in de spits. Dit is in de huidige situatie het geval en dat willen we ook minimaal zo houden.
- Vraag volgende fase: wat zijn de gewenste ov-verbindingen op structuurniveau waar we ons als gemeente de komende jaren voor in willen blijven zetten?

In onze gemeente hebben we een aantal buslijnen naar Nijmegen en Kleve, en een buurtbus naar Malden en Molenhoek. In de huidige situatie is elk dorp redelijk goed verbonden met het openbaar vervoer richting Nijmegen en vanaf het centraal station met het landelijke spoorwegennetwerk. We vinden een goede openbaar vervoerverbinding van elk dorp cruciaal voor de leefbaarheid, vooral de verbinding met Nijmegen. Met name voor ouderen en jongeren is dit belangrijk. We willen in elk dorp een breed samengestelde bevolking en dan is openbaar vervoer juist ook voor deze bevolkingsgroepen cruciaal. Daarnaast is een goed aanbod openbaar vervoer nodig om bewoners een goed alternatief te bieden voor de auto. We zien het liefst minder autogebruik, maar dan moet er wel een alternatief zijn.

Onze inzet is om op lange termijn per dorp een laagdrempelige, betrouwbare, snelle openbaar vervoer verbinding met vooral Nijmegen te behouden. Dat kan in de vorm van een traditionele bus of een andere flexibele vorm die beter past. De provincie is verantwoordelijk voor het openbaar vervoer. In die zin hebben we daar als gemeente geen directe invloed op. Wat ons betreft voldoet het openbaar vervoer in de toekomst in ieder geval aan de volgende voorwaarden:

- Elk dorp heeft in ieder geval één goed bereikbare en toegankelijke halte. Afhankelijk van de ligging en omvang van het dorp ligt die halte binnen of direct grenzend aan de bebouwde kom. Voorop staat het behoud van een betrouwbare en snelle verbinding per dorp. Elke halte heeft fietsenstallingen en goede verlichting.
- Vanuit elk dorp is de reistijd tot Nijmegen maximaal 30 minuten in de spits. Dit is in de huidige situatie het geval en dat willen we ook minimaal zo houden. We vinden een frequentie van minimaal 2x per uur overdag belangrijk. Op het momenteel dat de frequentie en/of snelheid omlaag gaat, kan een vicieuze cirkel ingezet worden van daling in het aantal gebruikers en verdere afschaling en dat willen we voorkomen.

Uitwerkingsvraag voor de volgende fase

Wat zijn de gewenste ov-verbindingen op structuurniveau waar we ons als gemeente de komende jaren voor in willen blijven zetten?

Regionale visiekaart voor mobiliteit (Bron: Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen, uitwerking voor regio Nijmegen)

Overzicht van bestaande buslijnen, frequenties en reisafstanden tot Nijmegen.

Dorp	Buslijn	Frequentie	Reistijd vanaf station Nijmegen
Ubbergen	Bus 80	2x per uur	12 min
Beek	Bus 80	2x per uur	17 min
	Bus 82	ochtend en avondspits 2x per uur	15 min
Ooij	Bus 80	2x per uur	22 min
Leuth	Bus 80	2x per uur	32 min
	Bus 82	ochtend en avondspits 2x per uur	21 min
Kekerdom	Bus 80	2x per uur	36 min
	Bus 82	ochtend en avondspits 2x per uur	25 min
Millingen aan de Rijn	Bus 80	2x per uur	40 min
	Bus 82	ochtend en avondspits 2x per uur	29 min
Berg en Dal	Bus 8	2x per uur, spits 3x per uur	20 min
Heilig Landstichting	Bus 5	4x per uur, spits 5x per uur	11 min
Groesbeek	Bus 5	4x per uur, spits 5x per uur	22 min
De Horst	Bus 5	2x per uur, spits 3x per uur	28 min
Breedeweg	Bus 5	2x per uur	30 min

5.3 Regionale profilering: 'pionieren in het groen'

- Naast een goede verbondenheid met de regio op het gebied van mobiliteit, willen we ook graag samenwerken met organisaties, gemeenten en bedrijven in de regio. We staan open en zoeken steeds de samenwerking met onze partners in de regio om de opgaven en ambities waar we voor staan te realiseren.
- Dit doen we door ons vanuit onze kernkwaliteiten te positioneren en daarbinnen de samenwerking extra te stimuleren. Hierbij kiezen we voor het motto en specialisatie 'Pionieren in het Groen'. We koppelen onze unieke natuur en landschap en initiatiefrijke bevolking en organisaties aan de kennis en creativiteit van de stad en regio.
- Vraag volgende fase: welke inspirerende voorbeelden en kansen zijn er voor nieuwe samenwerkingsverbanden tussen 'stad' en 'land' om samen te 'pionieren in het groen'?

Naast een goede verbondenheid met de regio op het gebied van mobiliteit, willen we ook graag samenwerken met organisaties, gemeenten en bedrijven in de regio. De Groene Metropoolregio is een sterk samenwerkingsverband waar we graag onze rol in hebben. We staan open en zoeken steeds de samenwerking met onze partners in de regio om de opgaven en ambities waar we voor staan te realiseren. We willen in de regio een goede bijdrage leveren en onze eigen positie daarin verder ontwikkelen.

Dit doen we door ons vanuit onze kernkwaliteiten te positioneren en daarbinnen de samenwerking extra te stimuleren. Hierbij kiezen we voor het motto en specialisatie 'Pionieren in het Groen'. We koppelen onze unieke natuur en landschap en initiatiefrijke bevolking en organisaties aan de kennis en creativiteit van de stad en regio. Voorbeeld is de samenwerking tussen Voedselbos Ketelbroek en restaurant De Nieuwe Winkel dat heeft geleid tot een lokale, gesloten en duurzame voedselketen. Ander voorbeeld is de samenwerking tussen Radboud Universiteit, de gemeente en partijen in het gebied rondom Living Lab. Dit soort kruisbestuivingen zien we graag en dragen we als gemeente graag aan bij.

Uitwerkingsvraag voor de volgende fase

Welke inspirerende voorbeelden en kansen zijn er voor nieuwe samenwerkingsverbanden tussen 'stad' en 'land' om samen te 'pionieren in het groen'?

Living Lab Ooijpolder

Opschalen van succesvolle socio-ecologische experimenten voor biodiversiteitsherstel

Voorbeelden van pionieren in het groen: innovatieve samenwerkingen tussen organisaties in onze gemeente en organisaties in de stad (beelden: shots van websites organisaties).

Foodforest Ketelbroek

8,5 d. vind-ik-leuks · 9,9 d. volgers

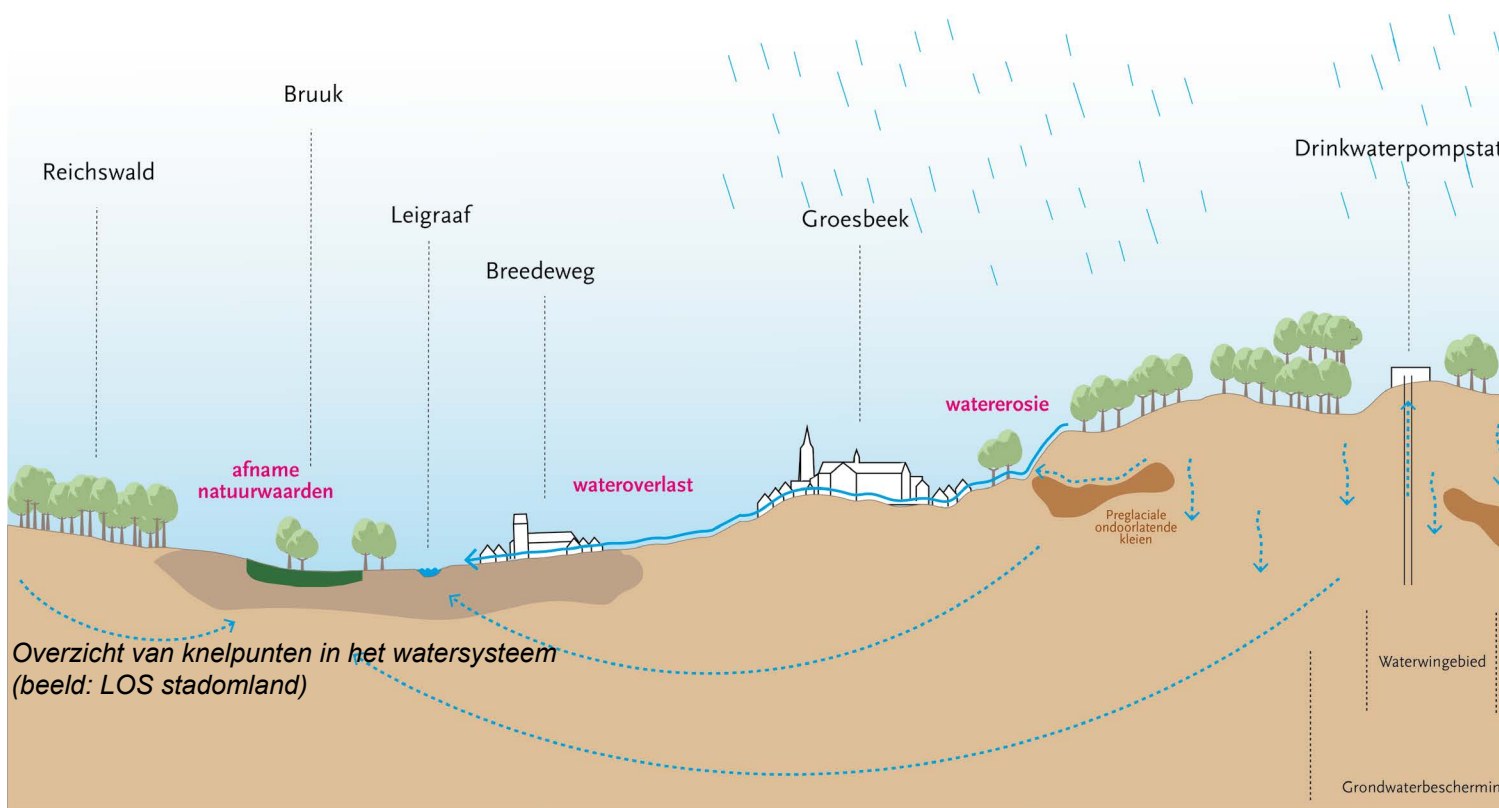
6 Gezonde Lucht, Bodem en Water

Kwaliteiten en opgaven

Ondanks dat de bodem-, lucht en waterkwaliteit in ons land onder druk staat, is dat in onze gemeente over het algemeen nog relatief goed. Door de beperkte hoeveelheid bebouwing en verkeer (geen snelwegen) is de luchtkwaliteit goed ten opzichte van stedelijke gebieden in het westen. Door de bijzondere geologische ligging hebben we een complex (grond)watersysteem. Het hoge deel van onze gemeente ligt op een stuwwal, het lage deel bestaat uit polders en uiterwaarden in het stroomgebied van de Waal en Rijn. Hierdoor is een complex water- en bodemsysteem ontstaan. Dat heeft ons in de afgelopen eeuwen vele voordelen gebracht. De stuwwal functioneert als 'blauwe motor'. Het is een belangrijke bron van drinkwater. En de stuwwal zorgt voor water in de wijde regio doordat het hemelwater dat erop valt, infiltreert in diepe lagen in de bodem en als kwel elders weer naar boven komt. De natuur, boeren en bewoners profiteren hiervan. We hebben veel uiteenlopende bodemsoorten met elk haar eigen kwaliteiten en kenmerken. De bodem bevat ook diverse archeologische en cultuurhistorische sporen die het verhaal vertellen van millennia lang menselijk verblijf in onze gemeente. De bodem als schatkamer van onze historie.

Klimaatverandering en andere ontwikkelingen zorgen ervoor dat de relatief goede bodem-, water en luchtkwaliteit ook bij ons onder druk staat:

- De fysische en cultuurhistorische bodemkwaliteit staat onder druk door landbouwbewerking, bouwen op de verkeerde plek en een toename van kabels en leidingen in de ondergrond.
- Door inslijting en klimaatverandering daalt de waterstand in de Waal en Rijn en daardoor neemt kwel af, neemt wegzijging toe en daalt het grondwater in de polders.
- Bij droogte wordt steeds meer water opgepompt waardoor het grondwaterpeil daalt.
- Structurele droogte leidt tot een afname van natuurwaarden, toenemende kans op natuurbranden, bodemdaling en toenemende kans op woningverzakkingen.
- Piekbuien leiden met name (bij woningbouw) in de droog- en beekdalen tot bodemerosie en wateroverlast.
- De kwantiteit en kwaliteit van het (drink- en zwem)water staat onder druk.
- Doorboringen van leem- en kleilagen in de bodem op de stuwwal heeft negatieve gevolgen voor uittredende kwel en daarmee voor het hele watersysteem.
- De toename van bestrating en betegeling leidt tot minder infiltratie van regenwater in de bodem.
- Lokaal kunnen houtstook en verkeersdruk leiden tot luchtvervuiling.

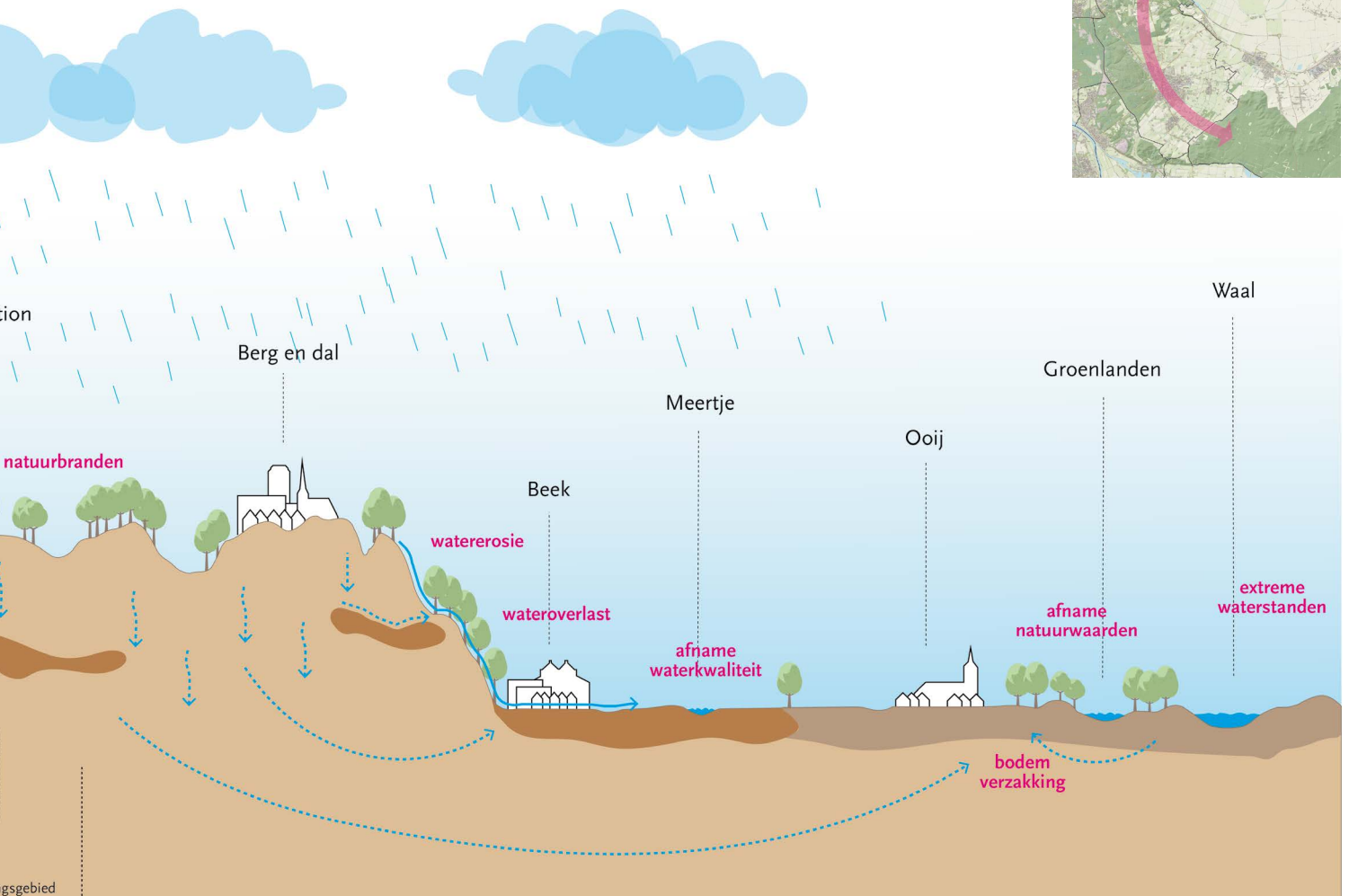
Ambities en doelen

We zijn een groene en gezonde gemeente. Dat willen we blijven en waar het mogelijk is willen we ons milieu verder verbeteren, schoner en gezonder maken. De lucht, bodem en water fungeren als leidraad voor een leefbare en gezonde toekomst van onze gemeente. Onze ambitie is om de huidige kwaliteit niet alleen te behouden maar ook verder te verbeteren. We willen de bodem veel meer gaan zien als fundament en vanaf het begin van nieuwe ontwikkelingen als uitgangspunt nemen. Water- en bodemgestuurde ontwikkelingen: alleen ontwikkelingen die passen bij de ondergrond het een duurzaam watersysteem. En we moeten alles op alles zetten om de nadelige effecten van klimaatverandering op ons watersysteem op te vangen. Dat betekent enerzijds de vraag naar water omlaag brengen door besparing en gedragsverandering. En anderzijds door de aanwezigheid van water goed te reguleren en te zorgen voor afvoer dan wel vasthouden op de momenten dat het nodig is.

Sturende principes

Om deze ambitie te realiseren hanteren we de volgende sturende principes die we hierna verder toelichten:

- Stabiel en flexibel watersysteem
- Bodem- en watergestuurde 'attentiekkaart'
- Concreet maken van het schone luchtakkoord

6.1 Stabiel en flexibel watersysteem

- Samen met onze partners werken we aan een stabiel en flexibel watersysteem dat aangepast is aan het veranderende klimaat. We hanteren twee principes: vasthouden, bergen en afvoeren, en het gebruik en inrichting van de ruimte aanpassen aan natuurlijke waterstromen.
- We zien de stuwwal als 'blauwe motor' voor de hele regio en sturen op maximaal infiltreren van water in de bodem. Hier is een hele reeks van maatregelen voor nodig waar we samen met partners aan werken.
- We zien de polders als 'sponsen'. Het regenwater moet zoveel als mogelijk op een goede manier opgenomen worden in het gebied. Belangrijk daarbij is dat de bodem meer organische stoffen gaat bevatten.
- Vraag volgende fase: wat zijn de maatregelen per deelgebied om tot een stabiel en flexibel watersysteem te komen en wat kunnen we als gemeente doen?

Met de stuwwal en een grote rivier hebben we een uniek watersysteem. Dat biedt ons vele voordelen maar het watersysteem wordt ook bedreigd door klimaatverandering. Samen met onze partners zoals de provincie, het waterschap en buurgemeenten werken we aan een stabiel en flexibel watersysteem. Een watersysteem dat op lange termijn zorgt voor een stabiele beschikbaarheid van water. Hierbij hanteren we deze principes:

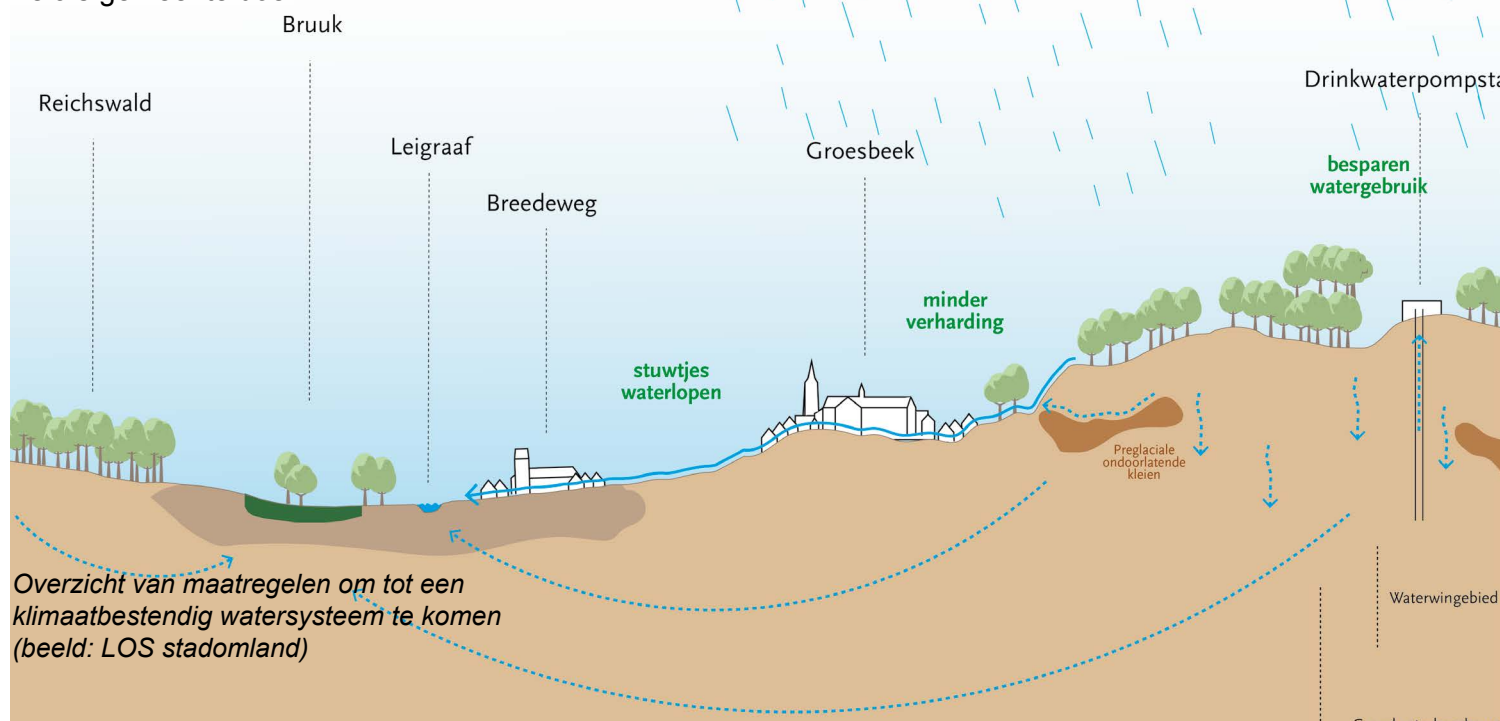
- De vraag naar water omlaag brengen door water besparen en gedragsverandering.
- Vasthouden, bergen, afvoeren: Samen met onze partners werken we aan maatregelen om water vast te houden en te bergen voor tijden van droogte en gecontroleerd afvoeren bij overvloedige regenval.
- Aanpassen aan natuurlijke stromen: Daarnaast vinden we het belangrijk dat de inrichting en het gebruik van de ruimte meer gaat aansluiten en meebewegen met het natuurlijke watersysteem en stromen.

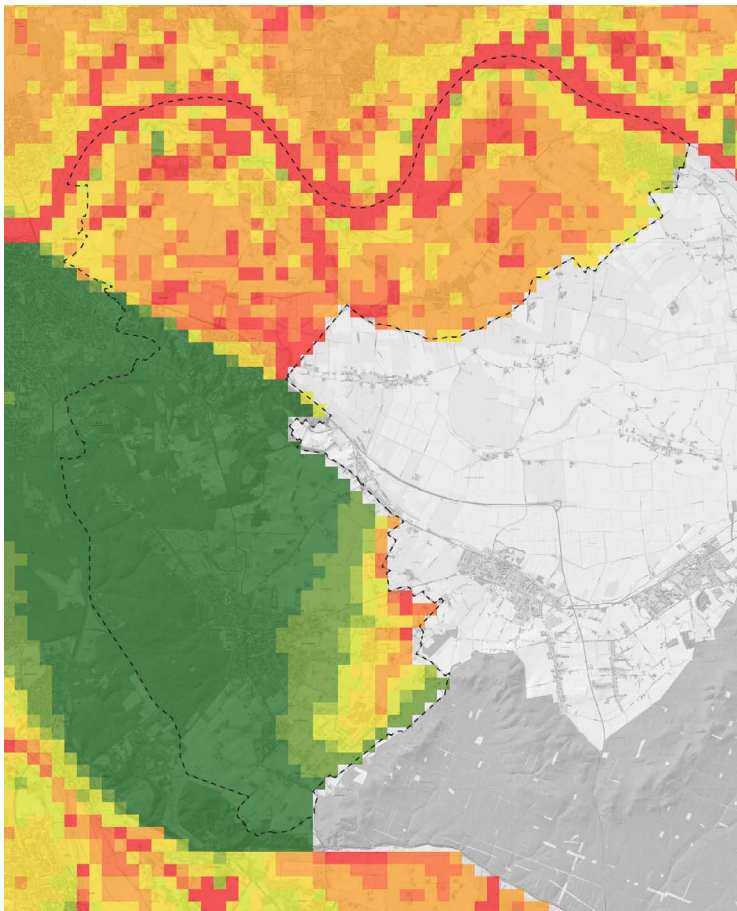
Voor het 'hoge' en 'lage' deel van onze gemeente zijn deze principes als volgt te vertalen:

- De stuwwal als 'blauwe motor': Om de stuwwal ook in de toekomst als blauwe motor en drinkwatervoorziening te behouden sturen we maximaal op vasthouden en infiltreren van water in de bodem. Dat kan door een reeks van maatregelen die allemaal nodig zijn: ontstenen en vergroenen van de dorpen, hemelwater afkoppelen van het riool, het realiseren van graften op hellingen, stuwen plaatsen in beken, het voorkomen van het doorboren van leemlagen en het omvormen van naaldbos tot een (gemengder) loofbos. Belangrijk is ook om het natuurlijke reliëf van de stuwwal zo min mogelijk aan te tasten.
- De polders als 'sponsen': in het lage deel van onze gemeente zouden de polders moeten functioneren als sponzen. De polders ontvangen minder kwel van zowel de stuwwal als de Waal en Rijn en hebben te maken met verdroging. Het regenwater moet zoveel als mogelijk op een goede manier opgenomen worden in het gebied. Belangrijk daarbij is dat de bodem meer organische stoffen gaat bevatten. Dat verhoogt de wateropname. Maar denk ook aan het dempen van of stuwen in sloten, afkoppelen van regenwater in de dorpen, minder versterking en waterbesparing door burgers, bedrijven en boeren.

Uitwerkingsvraag voor de volgende fase

Wat zijn de maatregelen per deelgebied om tot een stabiel en flexibel watersysteem te komen en wat kunnen we als gemeente doen?

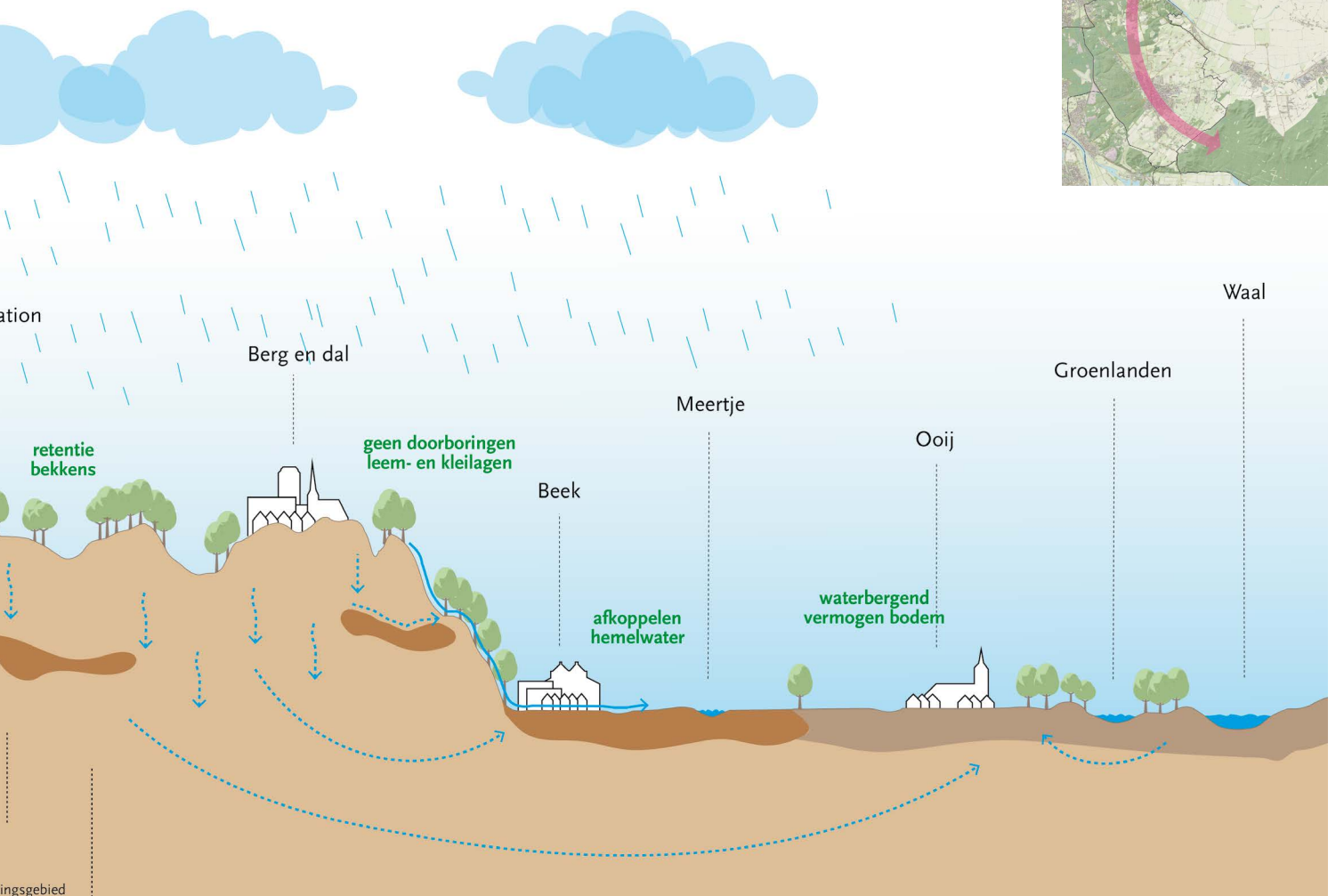

Legenda

In het groen het waterbergende vermogen van de stuwwal als belangrijk kenmerk voor 'de blauwe motor' (bron: Atlas Natuurlijk Kapitaal)

6.2 Bodem- en watergestuurde 'attentiekkaart'

- We willen in de toekomst voorkomen dat bebouwing en functies op locaties aanwezig zijn die daar vanuit water en bodem ongeschikt voor zijn. Water en bodem worden meer sturend. Dat betekent water en bodem als uitgangspunt bij gebiedsontwikkelingen en aanpassing van bestaande situaties waar nodig.
- We gaan samen met onze partners een 'attentiekkaart' maken waarop staat welke mogelijkheden, aandachtspunten en kansen er zijn voor gebruik en gebiedsontwikkeling.
- De attentiekkaart moet een hulpmiddel zijn om aandachtspunten boven tafel te krijgen zodat deze zorgvuldig meegenomen kunnen worden in planvorming of aanpassing van bestaande situaties.
- Vraag volgende fase: wat zijn de doelen en thema's die in de bodem- en watergestuurde attentiekkaart moeten gaan komen en wat is nodig om deze te gaan opstellen?

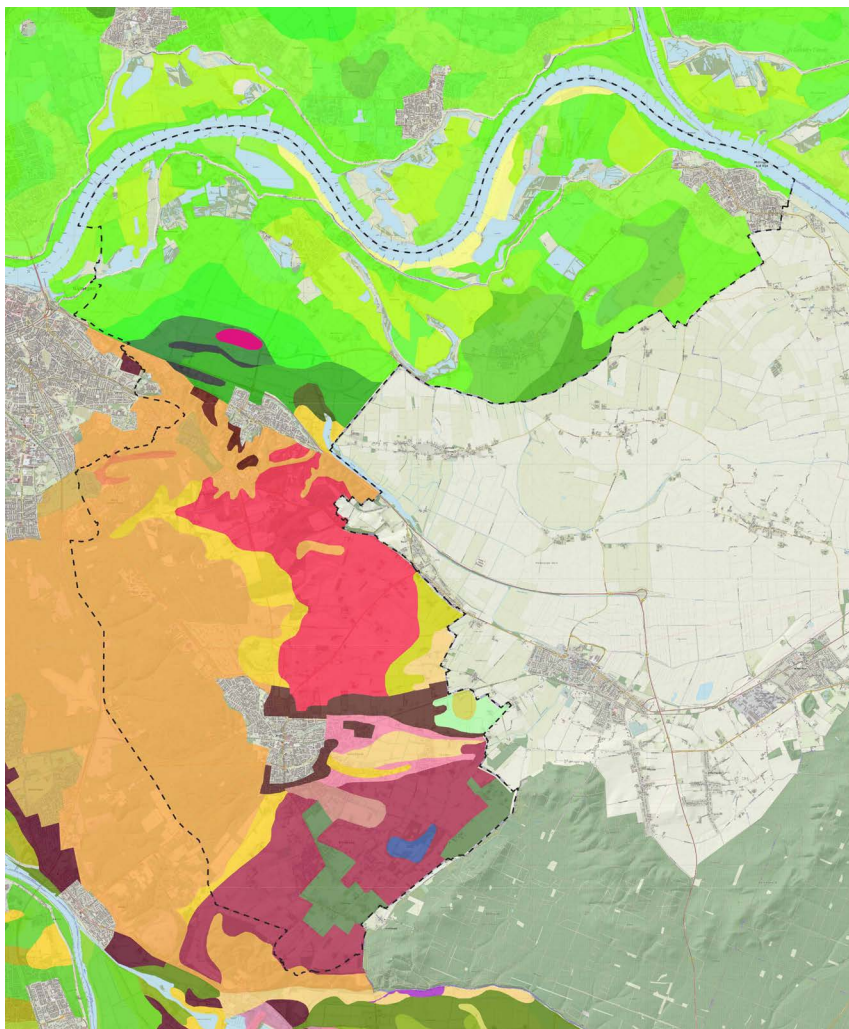
We merken soms dat bebouwing en functies aanwezig zijn op plekken die daar vanuit de bodem en/of het watersysteem niet geschikt voor zijn. Dat willen we in de toekomst zoveel mogelijk voorkomen. En in ieder geval aan het begin van nieuwe ontwikkelingen, of aanpassing van bestaande situaties, meer rekening houden met de kenmerken, aandachtspunten en kansen die de ondergrond biedt.

Bij elke nieuwe ontwikkeling of aanpassing van bestaande situaties willen we eerst kijken naar de bodem en het watersysteem welke mogelijkheden, belemmeringen en aandachtspunten er zijn. Daarvoor gaan we, in samenwerking met onze partners de provincie en het waterschap, een attentiekkaart ontwikkelen waarop per deelgebied aangegeven staat hoe de bodem en het watersysteem in elkaar zit en wat wel en niet gewenst is. Een belangrijk aspect is bijvoorbeeld de aanwezigheid van ondoorlatende klein- en lemlagen in de bodem. We moeten voorkomen dat deze doorboord worden bij nieuwe ontwikkelingen omdat zij cruciaal zijn voor het vasthouden van water in de bodem. Het ondergrondse natuurlijk water en bodem systeem willen we zo veel mogelijk in stand houden.

Op deze attentiekkaart willen we ook aangeven welke kansen er liggen vanuit bodem en water. Bijvoorbeeld kansen voor energiesystemen of gronden die geschikt zijn voor landbouw of natuurontwikkelingen. De attentiekkaart moet gaan dienen als hulpmiddel om aan het begin van ontwikkelingen of aanpassing van bestaande situaties, goed in beeld te krijgen welke kansen en aandachtspunten er zijn. En te zorgen dat deze meegenomen worden in de afwegingen en uitwerking van plannen en niet pas te laat of achteraf naar voren komen.

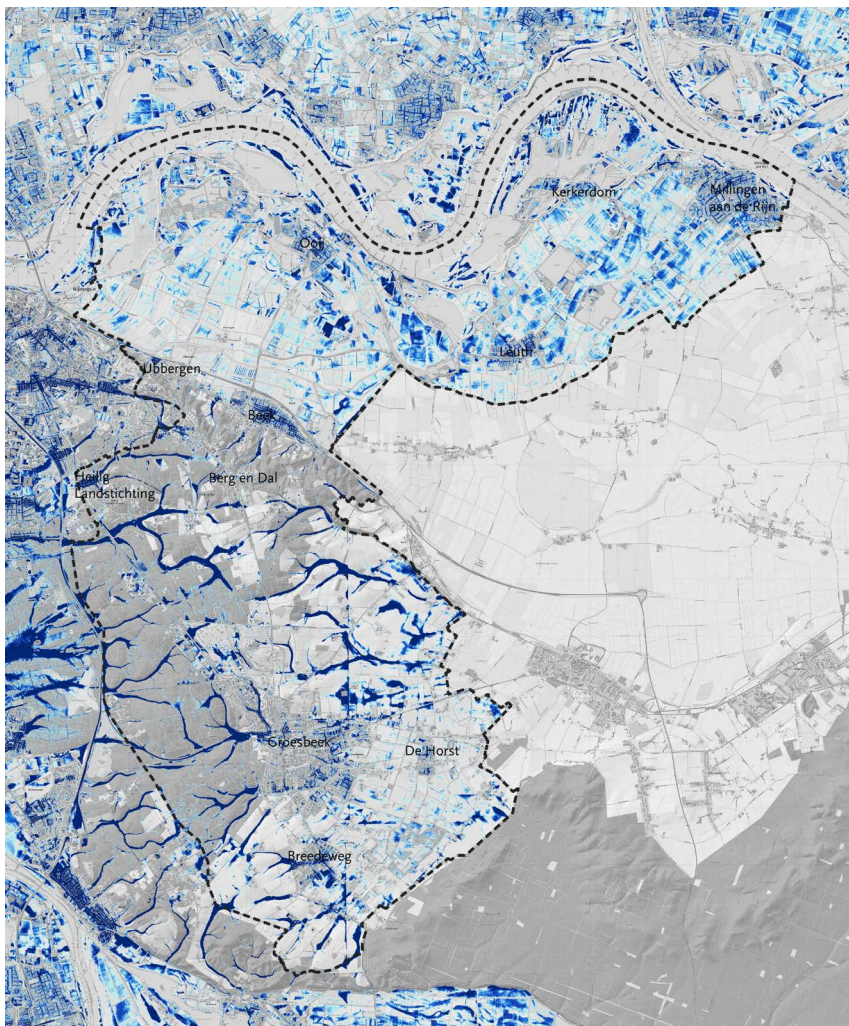
Uitwerkingsvraag voor de volgende fase

Wat zijn de doelen en thema's die in de bodem- en watergestuurde attentiekkaart moeten gaan komen en wat is nodig om deze te gaan opstellen?

- Kalkhoudende vlakvaaggronden, grof zand
- Kalkhoudende poldervaaggronden, zwavel
- Kalkhoudende ooivaaggronden, lichte zwavel
- Kalkhoudende poldervaaggronden, zwavel en lichte klei
- Kalkhoudende poldervaaggronden, zware klei
- Kalkloze ooivaaggronden, zware zwavel en lichte klei
- Kalkloze ooivaaggronden, lichte zwavel
- Kalkloze poldervaaggronden, zwavel en lichte klei
- Kalkloze poldervaaggronden, zware klei, profiel 3 (en 4)
- Kalkloze poldervaaggronden, zware klei, profiel 4
- Kalkloze drechtvaaggronden
- Oude bewoningsplaatsen
- Holtpodzolgronden, grof zand
- Hoge bruine enkeerdgronden, fijn zand
- Looppodzolgronden, grof zand
- Holtpodzolgronden, leemarm en zwak lemig fijn zand
- Vorstvaaggronden, grof zand
- Ooivaaggronden met roest beginnend dieper dan 80 cm
- Vorstvaaggronden, lemig fijn zand
- Vlakvaaggronden, grof zand
- Hoge zwarte enkeerdgronden, grof zand
- Beekeerdgronden, lemig fijn zand
- Veldpodzolgronden, grof zand
- Gooreerdgronden, grof zand
- Leek-/Woudeerdgronden, zandige leem
- Veldpodzolgrondengronden, lemig fijn zand
- Tuineerdgronden, zandige leem
- Moerige aardgronden met een moerige bovengrond of moerige tussenlaag op gerijpte zwavel of klei

Bodemkaart van de gemeente Berg en Dal
(bron: Atlas voor de Leefomgeving)

- 5 - 10 cm
- 10 - 15 cm
- 15 - 20 cm
- 20 - 30 cm
- > 30 cm

Waterkaart van de gemeente Berg en Dal:
diepte bij regen 140 mm in 2 uur
(bron: Atlas voor de Leefomgeving)

6.3 Concreet maken van het schone luchtakkoord

- Berg en Dal onderzoekt de mogelijkheden om zich aan te sluiten bij het Schone Luchtakkoord. De ambitie daarin is het verbeteren van de luchtkwaliteit voor iedereen. Een goede luchtkwaliteit kan veel bijdragen aan een goede gezondheid voor onze bewoners en bezoekers.
- Het streven van het Schone Luchtakkoord is om in 2030 in Nederland minimaal 50% gezondheidswinst te behalen ten opzichte van 2016. In dit koersdocument sorteren we daar in de volgende sectoren al op voor:
- Mobiliteit: inzetten op meer duurzame mobiliteit zoals fietsen en openbaar vervoer.
- Landbouw: extensivering, natuurinclusiever en verbreding van de landbouw.
- Scheepvaart: verminderen uitstoot schadelijke stoffen, met name bij Millingen aan de Rijn.
- Houtstook: bewustwording van de schadelijke effecten en minder houtstook stimuleren onder de bevolking.
- Vraag volgende fase: in hoeverre kunnen we met de ambities en doelen in de omgevingsvisie bijdragen aan de doelen voor het verbeteren van de luchtkwaliteit en op welke onderwerpen is nog extra aandacht nodig?

Berg en Dal onderzoekt de mogelijkheden om zich aan te sluiten bij het Schone Luchtakkoord dat al door vele gemeente, provincies en het rijk in ondertekend. De ambitie daarin is om voor iedereen voor gezonde lucht te zorgen. De luchtkwaliteit in onze gemeente is relatief goed en de afgelopen decennia sterk verbeterd. Toch vinden we het belangrijk om verdere stappen te zetten. De Corona-pandemie heeft het belang van een goede gezondheid weer duidelijk gemaakt. Een goede luchtkwaliteit kan veel bijdragen aan een goede gezondheid van onze bewoners en bezoekers.

Als we besluiten om mee te doen met het akkoord, dan omarmen we de ambitie om een permanente verbetering van de luchtkwaliteit te realiseren en toe te werken naar de WHO-advieswaarden voor stikstofdioxide en fijnstof in 2030. Het streven is om in 2030 minimaal 50% gezondheidswinst te behalen ten opzichte van 2016. Dat geldt dan voor heel Nederland. Schone lucht houdt immers niet op bij de gemeentegrens, dat moeten we dus met andere gemeenten, provincies en het rijk gezamenlijk aanpakken.

In het Schone Luchtakkoord staan de een aantal sectoren centraal om tot een daling van de uitstoot van stikstofdioxide en fijnstof te komen. In dit koersdocument voor de omgevingsvisie sorteren we daar al op voor:

- Mobiliteit: we zetten in op het verbeteren van de fietsinfrastructuur en het openbaar vervoer. Daarmee proberen we het autogebruik terug te verminderen en daarmee de uitstoot van schadelijke stoffen.
- Landbouw: we zien graag extensivering (kringloop) en verbreding van de landbouw en dat moet ook de uitstoot van stikstof en andere stoffen omlaag brengen.
- Scheepvaart: met name rondom Millingen aan de Rijn is sprake van uitstoot van schadelijke stoffen door de scheepvaart. In samenwerking met onze partners proberen we deze uitstoot de komende jaren verder te verminderen.
- Industrie: we hebben in onze gemeente nauwelijks industrie dus hier is ook weinig winst te behalen.
- Houtstook: Lokaal kan houtstook zorgen voor overlast en verminderde luchtkwaliteit. Omdat we een landelijke groene gemeente zijn met een lage woningdichtheid, lijkt het op voorhand niet nodig om een houtstookverbod in te stellen. Wel kunnen we de bewustwording rondom de effecten van (vooral onvolledige verbrandingen) in houtstook onder de aandacht brengen.

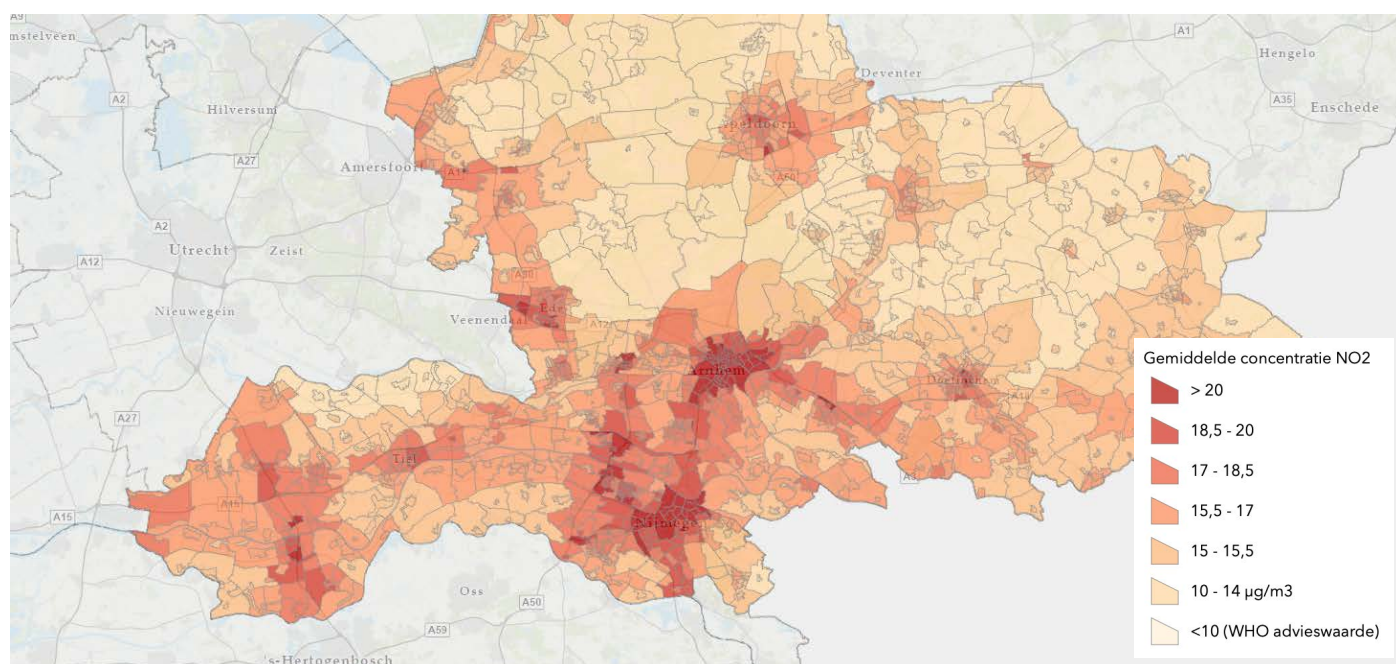
Uitwerkingsvraag voor de volgende fase

In hoeverre kunnen we met de ambities en doelen in de omgevingsvisie bijdragen aan de doelen voor het verbeteren van de luchtkwaliteit en op welke onderwerpen is nog extra aandacht nodig?

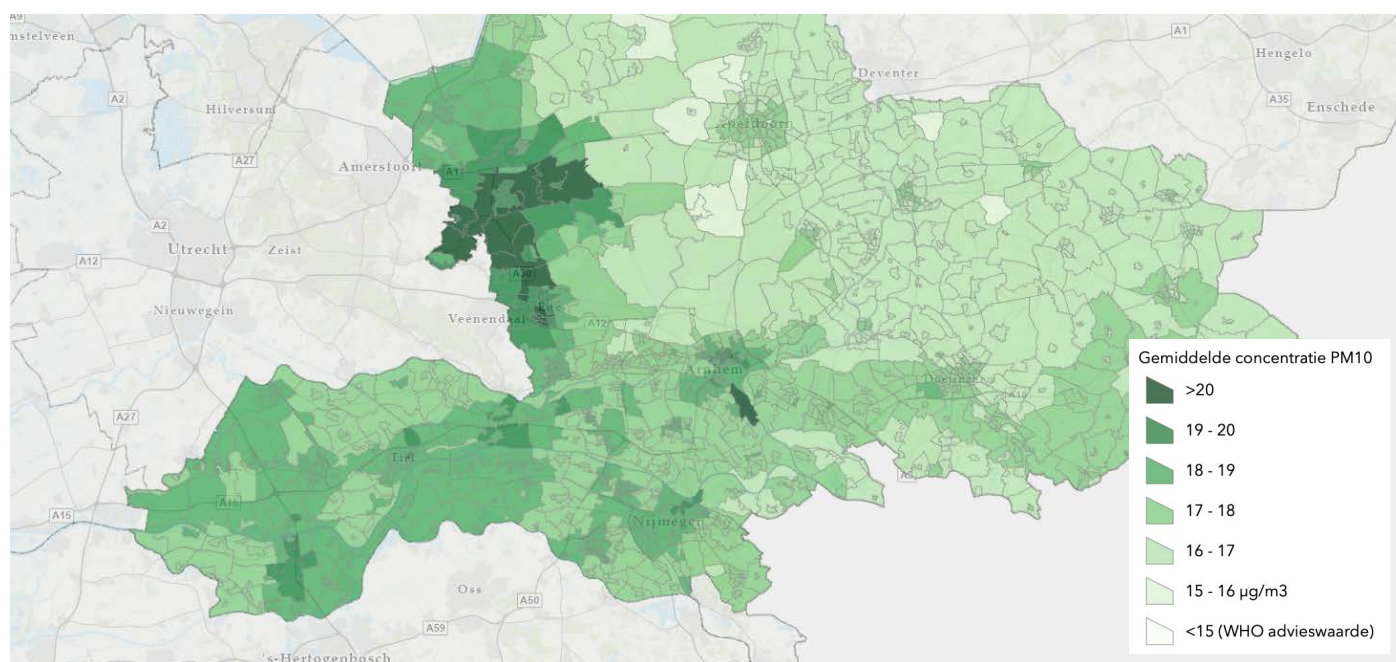

SCHONE LUCHT AKKOORD

Belasting stikstofdioxide per buurt (bron: Kaartbank provincie Gelderland)

Belasting fijnstof per buurt (bron: Kaartbank provincie Gelderland)

7 De volgende fase

7.1 Samenvatting uitwerkingsvragen

In dit koersdocument hebben we de doelen, ambities en principes op hoofdlijnen bepaald voor de toekomstige ontwikkeling van de leefomgeving in Berg en Dal. Hierbij geven we prioriteit aan een gezonde, stabiele en duurzame leefomgeving voor onze bewoners en bezoekers, planten en dieren. Een gezond milieu en een leefomgeving die bewegen en ontmoeting stimuleert. Dit uitgangspunt hebben we vertaald naar vier 'gezonde' verhalen. Elk van deze verhaallijnen bestaat uit een aantal sturende principes voor toekomstige ontwikkeling. Deze vormen de basis voor het ontwikkelen van toekomstig beleid en voor de weging van initiatieven op haalbaarheid en wenselijkheid.

Verhaallijn	Sturend principe	Gebiedsgerichte uitwerking
Het Groene Goud van Berg en Dal	Verweving van landbouw en natuur	per deelgebied in het buitengebied
	Mogelijkheden voor multifunctionele boerenbedrijven	per deelgebied in het buitengebied
	Sturen op recreatie en beleving	per deelgebied in het buitengebied
	Erfgoed als inspiratiebron	per deelgebied in het buitengebied
De Dorpen als Basis voor Samen Leven	Passend woningaanbod per dorp	per dorp
	Elk dorp een 'rood' en 'groen' ontmoetingshart	per dorp
	Groen, wandelen en fietsen in de openbare ruimte	per dorp
	Lokaal benutten duurzame energie	per dorp
	Duurzame en aantrekkelijke werklocaties	per bedrijventerrein
Duurzaam Verbonden in de Regio	De fiets voorop: veilige en aantrekkelijke routes	gemeentebreed
	Elk dorp een goede OV-verbinding	gemeentebreed
	Regionale profilering: pionieren in het groen	gemeentebreed
Gezonde Lucht, Bodem en Water	Stabiel en flexibel watersysteem	per deelgebied in het buitengebied
	Bodem- en watergestuurde attentiekaart	gemeentebreed
	Concreet maken Schone Luchtakkoord	gemeentebreed

In de volgende en laatste fase voor het opstellen van de omgevingsvisie, maken we een eerste gebiedsgerichte vertaling van de sturende principes. Per dorp en deelgebied gaan we de sturende principes in onderlinge samenhang op hoofdlijn vertalen. In onderstaande tabel zijn de uitwerkingsvragen per sturend principe samengevat.

Uitwerkingsvragen per sturend principe voor de volgende fase (uitwerking tot omgevingsvisie)
Welke lessen zijn te trekken uit de aanpak groenblauwe dooradering in de Ooijpolder en hoe kunnen we dat vertalen naar doelen en aandachtspunten voor de andere deelgebieden?
Wat is het toekomstperspectief van boeren in elk deelgebied en welke mogelijkheden en voorwaarden zien we voor boerenbedrijven om tot passende en kansrijke verbreding te komen?
Welke type recreatie, routes en beleving zien we op hoofdlijnen als wenselijk en kansrijk per deelgebied en welke voorwaarden zijn dan van belang?
Wat zijn per deelgebied belangrijke en kansrijke cultuurhistorische waarden en objecten om te behouden en benutten bij gebiedsontwikkelingen?
Wat zijn de doelen en aandachtspunten per dorp voor het woningbouwbeleid op de langere termijn?
In hoeverre sluiten de huidige ontmoetingsplekken in elk dorp aan bij de ambities en principes en wat is per dorp het wensbeeld aan ontmoetingsplekken?
In hoeverre is de ruimte voor groen, wandelen en fietsen per dorp voldoende en waar liggen prioriteiten voor de komende jaren?
Wat is het draagvlak, mogelijkheden en aandachtspunten per dorp voor deze lokale insteek van duurzame energie en wat is nodig om dit op gang te brengen?
Wat is nodig voor een goed ondernemersklimaat op de bedrijventerreinen en onder welke voorwaarden kan uitbreiding van kavels plaats vinden? En hoe kunnen we komen tot een 'reststromenpaspoort' per bedrijventerrein?
Waar zitten de knelpunten in de huidige fietsinfrastructuur op lokaal en regionaal niveau en waar liggen verbeterpunten?
Wat zijn de gewenste ov-verbindingen op structuurniveau waar we ons als gemeente de komende jaren voor in willen blijven zetten?
Welke inspirerende voorbeelden en kansen zijn er voor nieuwe samenwerkingsverbanden tussen 'stad' en 'land' om samen te 'pionieren in het groen'?
Wat zijn de maatregelen per deelgebied om tot een stabiel en flexibel watersysteem te komen en wat kunnen we als gemeente doen?
Wat zijn de doelen en thema's die in de bodem- en watergestuurde attentiekaart moeten gaan komen en wat is nodig om deze te gaan opstellen?
In hoeverre kunnen we met de ambities en doelen in de omgevingsvisie bijdragen aan de doelen voor het verbeteren van de luchtkwaliteit en op welke onderwerpen is nog extra aandacht nodig?

7.2 Gebiedsgerichte uitwerking

Bij de gebiedsgerichte uitwerking hanteren we drie schaalniveau's. Het niveau van de hele gemeente, het niveau van de buitengebieden en het niveau van de dorpen. We onderscheiden daarbij tien dorpen en zes deelgebieden in het buitengebied.

Tien dorpen:

- Groesbeek
- Millingen aan de Rijn
- Beek
- Berg en Dal
- Ooij
- Leuth
- De Horst
- Breedeweg
- Heilig Landstichting
- Kekerdorm

Kleinere kernen waaronder Persingen en Erlecom.

Deelgebieden in het buitengebied:

- Uiterwaarden Waal
- Ooijpolder
- Duffelt
- Bossen bij Nijmegen
- Bossen bij Groesbeek
- Het Bekken van Groesbeek

Bij de gebiedsgerichte uitwerking kijken we voor elk dorp en deelgebied en voor de gemeente als geheel, ook specifiek naar de (ruimtelijke en functionele) relaties met de gebieden om ons heen zoals Duitsland, Nijmegen en de regio als geheel.

7.3 Uitvoeringsagenda

Naast de gebiedsgerichte uitwerking stellen we in de volgende fase een uitvoeringsagenda op die sturing zal geven op vervolgcyclies na vaststelling van deze omgevingsvisie. De omgevingsvisie is het begin van de beleidscyclus onder de omgevingswet. Hierin worden doelen bepaald die vervolgens in de volgende stappen van de cyclus worden uitgewerkt, uitgevoerd, geëvalueerd en waar nodig bijgesteld.

Bij het opstellen van de omgevingsvisie en uitvoeringsagenda zien we een aantal aandachtspunten:

- We gaan ons inzetten om doelen zoveel mogelijk SMART te maken. Dat betekent dat doelen specifiek, meetbaar, acceptabel, realistisch en tijdgebonden zijn. Dit is van belang om de beleidscyclus goed te kunnen doorlopen, maar ook afhankelijk van beschikbare cijfers. Aansluitend op de dorpspe insteek (verhaallijn dorpen als basis voor samen leven) gaan we onderzoeken in hoeverre het mogelijk is op dorpsniveau datagestueurd te gaan werken.
- Met de uitvoeringsagenda bepalen we de prioriteiten voor het omgevingsbeleid in de komende jaren en welke rol de gemeente en/of organisaties in de samenleving (natuur- en landschapsorganisaties, dorpsorganisaties etc.) gaan nemen in de uitvoering ervan.
- We bepalen ook de thema's en/of deelgebieden waarvoor we een omgevingsprogramma willen gaan opstellen. Dit is het volgende beleidsinstrument in de beleidscyclus van de Omgevingswet. Een omgevingsprogramma is bedoeld om de doelen en ambities voor een bepaald thema of gebied verder uit te werken en te vertalen naar concrete maatregelen met beschikbare middelen en een planning.

7.4 Verdiepende gebiedsgesprekken

Om tot de gebiedsgerichte uitwerking van de sturende principes te komen, organiseren we weer een gespreksronde met de samenleving. Daarvoor gaan we vier gebiedsgerichte inloopavonden organiseren verspreid over de gemeente (twee in de polder en twee op de heuvels). Op elk van deze avonden doen we een voorstel over hoe de principes die we in dit koersdocument voorstellen, uitgewerkt kunnen worden voor de dorpen en deelgebieden. Net als tijdens de Omgevingstour zijn het open avonden waarop iedereen is uitgenodigd. We halen reacties en input op om de uitwerking te maken tot uiteindelijke omgevingsvisie.

Bij de gebiedsgerichte uitwerking hebben we ook extra aandacht voor de aansluiting van de omgevingsvisie met de dorpsagenda's. We zoeken graag de verbinding op met de dorpsagenda's zodat de omgevingsvisie deze goed kan ondersteunen. We hechten veel waarde aan initiatief vanuit de dorpen en met de omgevingsvisie willen we die ook vooral stimuleren en faciliteren.

Tot slot, bij het uitwerken van het koersdocument tot omgevingsvisie stellen we een raads werkgroep in die gedurende deze laatste fase op een aantal momenten meekijkt en meedenkt. Dit maakt de betrokkenheid van de raad groter, ook in de totstandkoming van het document (en niet alleen bij vaststelling).

